

Vergadering van 27 October 1911 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: Gepens. Luitenant-Generaal J. DE WAAL.

De Voorzitter: Mijne Hoeren! Ik open deze eerste vergadering onzer Vereeniging in het werkjaar 1911 en heet U allen welkom, ook de heeren genoodigden, die door hunne tegenwoordigheid blijk geven van belangstelling in ons streven.

Vergunt mij, voor wij beginnen met de werkzaamheden, welke het convocatiebiljet vermeldt, met een enkel woord in herinnering te brengen, dat wij sedert onze laatste vergadering, in Maart van dit jaar, een zeer lijvig boekwerk rijker zijn geworden, van niet minder dan 32 vel of 515 bladzijden, namelijk het *Wetenschappelijk Jaarbericht* over 1910. Voor de medewerkers aan dat Jaarbericht zal het eene groote voldoening zijn, dat aan hun arbeid eene buitengewone waarde wordt toegekend. In buitenlandsche tijdschriften wordt het *Wetenschappelijk Jaarbericht* zelfs genoemd de Nederlandsche „von Löbell's Jahresberichte“, terwijl het hier te lande herhaalde malen wordt aangehaald. Waar dit boekwerk zoo op prijs wordt gesteld, is het voor mij, uw Voorzitter, eene aangename taak aan de heeren medewerkers en aan de Commissie voor het *Wetenschappelijk Jaarbericht*, ook namens de leden onzer Vereeniging, erkentelijkheid te betuigen voor den arbeid, welchen zij hebben verricht, waarbij ik tevens den wensch uitspreek, dat ook aan de volgende jaargangen eene zelfde waardeering zal mogen te beurt vallen.

Ik voeg hieraan toe, dat een der leden van de Commissie, de Heer Jhr. ALTING VON GEUSAU, zich genoodzaakt heeft gezien, wegens drukke bezigheden, ontslag als zoodanig te

nemen. Het doet hem leed, dat besluit te hebben moeten nemen, maar wij moeten het billijken, vooral wanneer wij weten, welke werkzaamheden aan zijn lidmaatschap der Commissie verbonden zijn. Op hem toch rustte voornamelijk de taak te zorgen, dat de medewerkers hunne bijdragen op tijd inleverden. Dat kostte dikwijls veel moeite en het is zeker daaraan te wijten, dat het *Wetenschappelijk Jaarbericht* later dan de Commissie dit gewenscht had, in het licht is verschenen. Den Heer ALTING VON GEUSAU mijn welgemeenden dank betuigende voor hetgeen hij als lid dier commissie heeft verricht, hoop ik, dat hij zijn opvolger in den eersten tijd wel behulpzaam zal willen zijn in het werk, dat deze van hem zal overnemen. Ik hoop voorts, dat U straks, bij de keuze van bestuursleden, een waardigen opvolger van den Heer ALTING VON GEUSAU zult kunnen vinden.

Behalve die woorden van dank aan de medewerkers en de Commissie, wensch ik ook nog mijne openlijke erkentelijkheid te betuigen aan eene „stille kracht” in ons midden, onzen Ondervoorzitter, die in deze functie in het openbaar weinig heeft kunnen doen, maar die als Redacteur een groot aandeel heeft in de bewerking der afleveringen van ons *Orgaan* en van ons *Wetenschappelijk Jaarbericht* en wiens arbeid in het vorige jaar dus ook is toegenomen bij de vermeerdering van het Jaarbericht met vier vel. Ik dank dan ook bij dezen den Kolonel NIEUWENHUYZEN zeer voor zijne als zoodanig verleende medewerking.

Punt 1° op het convocatiebiljet vermeldt de ballotage van candidaten. Met het oog op den tijd stel ik U echter voor, die ballotage te doen plaats hebben in de pauze. Intusschen noodig ik reeds nu de Heeren VAN DOBBEN en VAN DIJK uit, om alsdan den Secretaris-Penningmeester behulpzaam te willen zijn bij het opnemen der stemmen.

Punt 2° geeft aan het:

Verslag omtrent den toestand der Vereeniging.

Het convocatiebiljet vermeldt omtrent het *aantal leden* het navolgende:

Op 1 October 1910 bedroeg:	
het aantal gewone leden hier te lande	1458
" " " " in Ned.-Indië	648
	<u>Totaal</u>
	2106
In den loop van 1910—1911 bijgekomen	170
	<u>Te zamen</u>
	2276
" " " " 1910—1911 afgegaan	113
Zoodat het aantal leden op 1 October 1911 bedraagt	<u>2163</u>
Waarvan hier te lande	1530
en in Ned.-Indië	633

Uit dat verslag blijkt, dat het ledental belangrijk is voortgegaan sedert het vorige jaar en dit thans bedraagt 2163, welk aantal, wanneer straks de 81 candidaten aangenomen mogen worden, tot 2244 zal stijgen.

Overgaande tot de behandeling van punt 3°:

Rekening en Verantwoording van het Bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge Art. 26 van het Reglement,

zegt de VOORZITTER: Ook de *geldelijke toestand* is op het convocatiebiljet vermeld. Deze is als volgt:

Op 1 October 1910 saldo in kas bij den Penningmeester . . . f 134.28

Voorts aanwezig:

6 Cert. 2 1/2 0/0 N. W. S.	à f 100.—
4 " 2 1/2 0/0 " " "	à " 1000.—
2 Oblig. 3 0/0 " " "	à " 1000.—
en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I.	" 150.—

zoomede nog te innen contributie van

31 leden in Nederland en

611 " " Ned.-Indië.

De ontvangsten in 1910—1911 bedroegen n 9193.96

Totaal f 9328.24

De uitgaven over hetzelfde tijdvak hebben bedragen n 8590.90

Blijft in kas op 1 Oct. 1911 f 737.34

Bovendien aanwezig:

6 Cert. 2 1/2 0/0 N. W. S.	à f 100.—
4 " 2 1/2 0/0 " " "	à " 1000.—
2 Oblig. 3 0/0 " " "	à " 1000.—
en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I.	" 150.—

zoomede nog te innen contributie van

22 leden in Nederland en

639 " " Ned.-Indië.

Daaruit is te zien, dat wij, ook wat de finantiën betreft, in het vorige jaar zijn vooruitgegaan en er thans, d. i. op 1 October 1911, in kas is *f* 737.34.

Volgens Art. 26 van het Reglement is de Rekening en Verantwoording nagezien door eene Commissie, bestaande uit de Heeren HESTA, HARDENBERG en KLATTE.

Deze hebben, door bijzondere omstandigheden, omtrent hun onderzoek wel geen *schriftelijk* rapport uitgebracht, gelijk gebruikelijk is, maar *per telegram* medegedeeld, dat de rekening en verantwoording door de Commissie in orde is bevonden. Ik stel U derhalve voor, die rekening en verantwoording goed te keuren en den Secretaris-Penningmeester te dechargeeren van zijn beheer over het afgelopen jaar.

Conform wordt besloten.

De VOORZITTER: Namens de vergadering, betuig ik den Secretaris-Penningmeester, wiens werkzaamheden door de vermeerdering van het aantal leden eveneens zijn toegenomen, mijn bijzonderen dank voor hetgeen hij op zijn gebied heeft verricht.

Daarna wordt overgegaan tot de

Verkiezing van drie leden van het Bestuur,

ingevolge punt 4°.

De te kiezen leden dienen ter vervanging van de periodiek aftredende Heeren H. L. VAN OORDT en P. W. WEBER, op grond van Art. 16 van het Reglement, en van den Heer J. M. BENTEYN, die als Bestuurslid heeft bedankt.

Na afloop der stemming deelt de Voorzitter mede, dat er zijn uitgebracht 39 stemmen, waarvan van waarde zijn 38 en 1 blanco. Van dit stemmental verkreeg de Heer VAN OORDT 37, de Heer WEBER 37, de Heer TEN BOSCH 31, de Heer TONNET 5, de Heer MULLER MASSIS 2 stemmen en de Heer VAN DOBBEN 1 stem, zoodat de Heeren VAN OORDT, WEBER en TEN BOSCH tot bestuurslid zijn gekozen.

Na te hebben gevraagd, of de Heeren VAN OORDT en WEBER zich hunne herbenoeming laten welgevalen en of de Heer

TEN BOSCH, ter vergadering aanwezig, zijne benoeming aanneemt, en daarop een bevestigend antwoord te hebben ontvangen, wenscht de Voorzitter het Bestuur en de Heeren geluk met de gedane keuze en verzoekt hij den Heer TEN BOSCH aan de bestuurstafel zitting te willen nemen.

De Voorzitter deelt daarna aan de vergadering mede, dat in het afgelopen jaar zijn ontvangen de volgende boekwerken :

„Jaarverslag van den Topographischen dienst in Nederlandsch-Indië”, over 1909, van den Chef van dien dienst te Batavia, en

„Oorlogsstaatkunde en Oorlogsregelen”, door den Kolonel van den Generalen Staf H. L. VAN OORDT, Directeur der Hoogere Krijgsschool.

Aan de beide gevers is, namens het Bestuur, dank betuigd voor de aanbieding van hunne werken.

Ten slotte zegt de Voorzitter, dat het Bestuur er in geslaagd is, verschillende sprekers te vinden voor de vervulling van eene spreekbeurt in het ingetreden werkjaar en dat een daarvan gehouden zal worden buiten *den Haag* en wel in *Breda*, welke stad aan de beurt is en, wegens het groot aantal leden aldaar, daarvoor in aanmerking komt.

De Voorzitter geeft alsnu het woord aan den Heer W. E. VAN DAM VAN ISSELT tot het houden zijner voordracht over:

NATIONALE OORLOGSVOORBEREIDING.

De Heer VAN DAM VAN ISSELT: Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren! Het onderwerp, waarvoor heden avond uwe aandacht zal gevraagd worden, luidt: „Nationale oorlogsvoorbereiding”. De omvang en de beteekenis van dit onderwerp blijken reeds dadelijk, indien men bedenkt, dat de militaire omstandigheden, waarin Nederland verkeert, zeer eigenaardig zijn. Immers:

a. is ons land in Europa een kleine Staat, doch vormt het een der grootste koloniale mogendheden;

b. is onze ligging tusschen 3 op elkaar naijverige groote Staten gevaarvol;

c. bezit ons land, een enkel geïsoleerd gedeelte uitgezonderd, eene zeer eigenaardige, in Europa slechts bij uitzondering voorkomende bodemgesteldheid.

Daar de inrichting van ieder krijgswezen *nationaal* moet zijn, rekening dient te houden met de *hoofd*voorwaarden, waaronder men leeft, is het duidelijk, dat het vooropschuiven van het nationale element in ons krijgswezen ons, onder den invloed van de zoo even genoemde punten, tot zeer bijzondere uitkomsten leiden moet.

a. Als kleine Staat in Europa, doch groote koloniale mogendheid, die voor een belangrijk deel op zijne koloniën drijft, moet ons krijgswezen in Europa zoo zuinig en sober mogelijk zijn ingericht, om voor Indië zoo veel mogelijk te kunnen doen, en moet er eene nauwe voeling bestaan tusschen moederland en koloniën, zoowel wat land- als zeemacht aangaat. Reeds in 1878 schreef FRITZ HOENIG: „In Indiën liegt der Schwerpunkt für die holländischen Wehrverhältnisse und nicht im europäischen Holland”.¹⁾ Hetgeen na 1878 op het gebied der koloniale politiek voorgevallen is, inclusief de verovering van de Philippijnen door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en de ontwikkeling van Japan, heeft den genoemden scherpzinnigen denker, tevens een goed kenner van Hollandsche toestanden, gelijk gegeven. Een nationale eisch schijnt het daarom, te geraken tot één Departement van Landsverdediging, dat zoowel moederland als koloniën, land- en zeemacht omvat. Alleen dán bestaat er kans, dat men aan alle organen der verdediging volkomen recht doet wedervaren; dat de Indische krijgsservaring ook aan het Nederlandsche leger ten goede komt; dat er, waar mogelijk, overeenstemming is in kalibers en munitie; dat niet ruim 150 Indische officieren hier, soms 2 à 3 jaren achtereen, geschikt voor den Hollandschen dienst, met verlof rondloopen, zeer tot schade voor hun leger en voor zichzelf; dat er niet meer bureau's zijn dan noodig is, enz. Nationaal is het, indien een klein land zijn geld, in vele opzichten de zenuw van den oorlog, concentreert op de hoofdzaak: troepen, oefening en materieel, en er niet meer departementen, bureau's, ambtenaren, noodeloos decoratief e. d. op na houde dan strikt geboden is.

¹⁾ „Die politische und militärische Lage Belgiens und Hollands in Rücksicht auf Frankreich-Deutschland”, Berlin, 1878.

Oogenschijnlijk zou de taak van een Minister van Landsverdediging, bij fusie van Oorlog, Marine en de afdeeling „Militaire zaken” van Koloniën, overweldigend zijn, doch dit is inderdaad niets meer dan *schijn*. Besturen zij veeleer leiding geven in het groot, een open oog hebben voor de teekenen des tijds en van de toekomst, wijze decentralisatie, ook beneden in eigen kring laten *regeeren*, dan zelf heerschen in de details en alles aan zich houden. Wanneer men bedenkt, dat, zelfs bij bovenbedoelde fusie, ons Departement van Landsverdediging over veel minder geld en troepen zou gaan dan bijv. het Duitsche Departement van Oorlog, dan blijkt, dat eene dergelijke fusie zeer goed mogelijk is, indien men den blik slechts voldoende wil verheffen en alles ruim opzet.

Eene fusie van officierskorpsen van het Indische en van het Hollandsche leger, al was het slechts het detachieren op groote schaal over en weer van officieren in de subalterne rangen, wat voor beide legers zoo uitnemend werken zou, kon een eerste stap vormen in de richting van de hier geschetste samensmelting. Doch men heeft eene Staatscommissie voor dit vraagstuk gehad en een Verslag; daarna is de fusie van officierskorpsen met eere weer begraven. Wat het Indische leger in dezen *wil*, doet niets ter zake. Men vrage slechts: wat eischt het landsbelang?

b. Onze blootgestelde ligging tusschen 3 groote, wedijverende Staten maakt eene *nationale* leger-organisatie gebiedend noodzakelijk. Ik kom daarop later terug. ¹⁾ Voorts eischt die ligging, dat wij ons militair aanzien naar buiten zoo veel mogelijk verhoogen. En hieraan wordt al zeer weinig gedaan. De wijze, waarop men eventueel met ons handelen zal, de kans ook op schending onzer onzijdigheid, zij worden — de geschiedenis leert het ons reeds in vredestijd — minder bepaald door hetgeen wij *innerlijk* waard zijn dan wel door den eerbied, dien wij *naar buiten* afdwingen, den dunk, dien het buitenland heeft nopens het *gehalte* onzer levende strijdkrachten. Daarom moet alles worden gedaan,

¹⁾ Zie bladz. 60 e. v.

wat dien eerbied kan vermeederen en dient achterwege te blijven al, wat strekken zal om ons aanzien *in het groot* afbreuk te doen. ¹⁾

Teekenend in hooge mate is altijd, wat von MOLTKE in den winter van 1868/69 nopens het kleine, doch fiere, zelfbewuste Zwitsersche volk neerschreef in zijn operatieplan voor een oorlog met Frankrijk: „Op niet minder bezwaren stuit Frankrijk, indien het de onzijdigheid schendt van Zwitserland, dat een sterk en goed geoefend militieleger bezit”.

Het schijnt mij bepaald de taak van onzen Generalen Staf om ons aanzien naar buiten te verhoogen, Europa beter met onze weerkrachten, ook de natuurlijke, bekend te maken en onjuiste oordeelvellingen te bestrijden.

Behalve een gunstig, Duitsch, oordeel over onze herfst-oefeningen in 1909, herinner ik mij niet ooit iets bepaald waardeerends over ons krijgswezen in een buitenlandsch tijdschrift tegengekomen te zijn. Men vindt daar zelden iets omtrent Nederland vermeld. Het bekende werk van LAUTH: „Les principales puissances de l'Europe” (1902) behandelt wél België, Bulgarije, Rumenië, Servië, Turkije en Zwitserland, doch Nederland niet. Vreemde militaire attachés wonen wél onze Divisie-manœuvres bij, St. Privat op de schaal van $\frac{1}{20}$, doch men brengt ze nooit in onze typische Hollandsche terreinen, zoodat zij nooit eenigen eerbied voor de kracht daarvan krijgen. Alleen de jongste legermanœuvres maken daarop eene uitzondering. Hoe gaarne zou ik die attachés echter eens zien vóór enkele deelen van het Noord- of van het Zuidfront der Stelling van Amsterdam!

Meermalen worden wij de Chineezzen van Europa geheeten. Roerend eens daarmede was het de Duitsche Generaal von FALKENHAUSEN, die in zijn bekend werk: „Der grosze Krieg der Jetztzeit” Nederland eene meer dan betreurenswaardige rol deed spelen en die o.a. schreef, handelende over het aan land zetten van het vijfde roode leger in ons land: „Ein Eingreifen Hollands war nach der angenommenen politischen

¹⁾ Men denke bijv. aan de openbaarmaking door de Regeering van het, m.i. wel wat zwartgallige rapport, niet lang geleden door den Raad van Defensie nopens den toestand onzer levende strijdkrachten uitgebracht.

Lage ebensowenig zu besorgen wie das von China im Jahre 1904" ¹⁾ en elders: „Die Lage Hollands ist in etwas mit der von China im russisch-japanischen Kriege zu vergleichen." Aan weerstand werd door de onzen, wegens de gebrekkige oorlogsgereedheid van ons leger, niet gedacht! ²⁾

Eene krachtige bestrijding van die verderfelijke, ons toegedachte rol heeft in de *buitenlandsche* pers van Nederlandsche, desnoods officieuse, zijde niet plaats gevonden. Toch waren er in het land, dat zich in 80 jaren van de Spanjaarden vrij vocht, dat Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen weerstond, in het land van REMBRANDT en DE RUYTER (tocht naar Chatham), der oude en der moderne schilderschool, het land, dat aan de zee ontwoekerd werd en waar men in eeuwigen strijd met den ervvijand leeft, het land, dat in Indië met het zwaard zoo menig epos schreef, het land ook der beroemde ingenieurs, de bakermat van VAN 'T HOFF en der redders van de „Berlin" nog wel goede argumenten te vinden om het voor onze eer op te nemen.

c. Wij komen thans tot het derde punt, n.l. onze zeer eigenaardige bodemgesteldheid.

In een werkje van mijne hand: „De Nederlandsche landschapstypen en hunne militair-aardrijkskundige beteekenis", in 1902 aan de K. M. A. verschenen en aldaar bij het onderwijs in de Militaire Aardrijkskunde gebruikt, werd eene beschrijving gegeven van een tiental Nederlandsche landschapstypen. Zij werden daar, wat hun uiteenlopend karakter en hunne beteekenis voor de oorlogvoering betreft, tot een 3-tal samengevat: Zuid-Limburg met zijn internationaal type, een uithoek des lands, waar wij in werkelijkheid zelden komen zullen, het eenige gedeelte, waar de tactiek, zooals wij die uit den Fransch-Duitschen oorlog kennen en die uit de Deutsche literatuur bestudeeren, toepassing vinden kan, waar men uitgestrekte, domineerende stellingen met vrij schootsveld en ruime, overal toegankelijke aanvalsterreinen vindt, waar de Artillerie op of achter den hoogtekam kan staan en Cavalerie wellicht

¹⁾ Bladz. 185.

²⁾ Bladz. 41.

een ruim arbeidsveld vindt. Overal elders treft men of het polderland aan, of de Nederlandsche, overal begaanbare terreinen, die als regel niettemin zeer bedekt en doorsneden zijn, zoodat men met bereden Wapens aan de wegen gebonden is, goede artillerie-stellingen uitzondering zijn en zelfs Infanterie slechts zelden ruim schootsveld vindt.

Het zou te ver voeren, om hier eene militair-aardrijkskundige beschrijving te geven van het karakter van de oorlogvoering op die twee landschapstypen. Een en ander staat U ongetwijfeld in groote trekken voor den geest. Inzonderheid mag het overbodig heeten in te gaan op het karakter van den polderoorlog, na de uitnemende beschrijving, daarvan in den winter van 1884/85 gegeven door den toenmaligen Kapitein PLANTENGA.

Als gevolg van de gesteldheid van onzen bodem, vooral in het hart des lands, van de vele kuststrooken en rivieren, en de aanwezigheid van vele natuurlijke en kunstmatige verdedigingslijnen, zal eene oorlogvoering op onzen bodem in den regel het karakter dragen van eene taaie worsteling op de plaats, een strijd om achter elkaar gelegen verdedigingslijnen; een oorlog, die het midden houdt tusschen den grooten bewegingsoorlog en den zuiveren vestingoorlog; een strijd aan den IJssel, in de Waterlinie met hare opnamestellingen, aan de Hollandsche vastelandskust met hare afsluitstellingen; in de Stelling van Amsterdam met hare tweede linies, in het Friesche polderland, aan onze Zuidelijke rivieren, om de Zeeuwsche eilanden, enz. Onze krijgsgeschiedenis toont doorgaand dit hoogst eigenaardige karakter van oorlogvoering. De geheele 80-jarige oorlog was een bijna onafgebroken strijd om vaste, versterkte plaatsen, waarbij gegraven en geschanst werd als wellicht nooit daarvoor en daarna. In 1629 ging het om den Bosch en om de tegenwoordige Waterlinie; 1672/73 is bijna uitsluitend eene worsteling om de oude Waterlinie; in 1794/95 ging het voornamelijk om verdedigingslijnen (onze Zuidelijke rivieren) en ook in 1799 komt dit nationale karakter uitnemend uit. 1)

1) Zie hieromtrent bladz. 51 en 52.

KNOOP, STIELTJES, BOOMS EN DE ROO VAN ALDERWERELT, later ook SEYFFARDT, VAN DAM VAN ISSELT, DE BAS, KRAYENHOFF VAN DE LEUR, SABRON en eenige anderen hebben steeds het nationale element in ons krijgswezen op den voorgrond trachten te brengen. 1) Men heeft echter te weinig aandacht geschonken aan hunne wenken en aan de lessen van ons verleden, daarentegen te veel den blik naar het buitenland gericht, na 1870 vooral naar Duitschland. Een gevolg van het te diep ingaan op 1870/71 is, dat bij ons te veel de nadruk wordt gelegd op het Veldleger, dat men te veel denkt aan den grooten bewegingsoorlog met lange etappenlijnen, en dat er eene te scherpe scheiding bestaat tusschen veldoorlog en veldleger eenerzijds, vestingoorlog en vestingtroepen anderzijds, alsof iets beters, iets voor Nederland meer nationaals niet denkbaar is. Die scheiding heeft na 1903 nog scherpere trekken aangenomen door de instelling van een Veldlegercommando, de uitbreiding van het Veldleger met een 4^e Divisie en de opheffing der z.g. vesting-bataljons als actieve bataljons. Het is bekend, hoezeer ons leger en ons officierskorps nog staan buiten voeling met ons centraal reduit, niettegenstaande het door sommigen de „hoofdstelling” geheeten wordt en *alle* onderdeelen van onze levende strijdkrachten geroepen *kunnen* worden deel te nemen aan de verdediging van dat reduit. 2)

Het internationale, inzonderheid het Duitsche element treedt te veel op den voorgrond en het nationale element is te schaarsch vertegenwoordigd in:

A. Onze reglementen, handleidingen en voorschriften.

B. Ons militair onderwijs met zijne leercursussen, menigmaal een omvangrijke compilatie-arbeid uit vreemde boeken en tijdschriften.

C. Onze militaire oefeningen, inzonderheid de groote manoeuvres.

D. Onze militaire organisatie.

1) Zie o.a. wat Generaal BOOMS hieromtrent in KNOOP's levensbericht zegt. (*Verslagen der Ver. t. b. v. d. Krijgswetenschap*, 1893/94. Biografische Schets, bladz. 4 tot 5).

2) Zie: „De Stelling van Amsterdam”, 2e druk, bladz. 189 tot 195.

Wij zullen deze punten achtereenvolgens nagaan.

A. De scherpe scheiding tusschen veld- en vesting-oorlog met hunne beoefenaars weerspiegelt zich in vele onzer voornaamste *reglementen* en *voorschriften*. Het besef, dat een oorlog op Nederlandschen bodem in den regel zal zijn eene taaie worsteling op de plaats, vindt men zelden in die reglementen neergelegd. Waar er alle grond voor zou bestaan om veld- en vesting-oorlog in één stel voorschriften samen te vatten en daarbij overwegend aandacht te schenken aan den positie-oorlog, zijn onze voornaamste voorschriften feitelijk alleen voor het Veldleger bestemd.

In het *Voorschrift op den Velddienst* valt weinig nationaals te bekennen; alle details zijn er te veel verzorgd, adres aan het legio aantal puntjes nopens het optreden van de infanterie-spits en de doorzoekingspatrouilles, de voor- en zijtroepen, den opmarsch en de gedragregels van de veldwacht en de dubbelposten, de patrouilles, enz. Ook hier is de groote bewegingsoorlog geheel op den voorgrond geschoven, wordt over polderland en optreden te water bijna niet gesproken, terwijl de voorpostendienst, voor het geval aanvaller en verdediger dagen achtereen op korten afstand tegenover elkaar liggen, in enkele bladzijden stiefmoederlijk is behandeld.

De *Leidraad voor den Stafdienst*, enz. dient uitsluitend voor het Veldleger; de gang van den bureaudienst bij Stellinghoofdkwartieren en Stafkwartieren in Stellingen vindt men omschreven in hoofdstuk I van het *Dienstvoorschrift voor Stellingen*. Zou nu te velde in Nederland een bureau niet een bureau zijn, onverschillig of men al dan niet in de nabijheid van forten is?

Volgens punt 1 van de Inleiding van de *Gevechtshandleiding* wordt in die handleiding alleen de veldoorlog behandeld. Als noodzakelijk complement daarvan is thans eene gevechtshandleiding voor den vestingoorlog in bewerking. C. von B. K., die eene psychologische studie heeft gemaakt van de tegenstelling tusschen de oorlogvoering van de 18^e eeuw en de moderne oorlogvoering, zooals die sedert BONAPARTE meer op den voorgrond is getreden, zegt: „Tijdens de revolutie-oor-

logen haken de schitterendste veldheeren naar veldslagen, waarvan de goede uitslag, te oordeelen naar het inzicht van alle tijden, door niets verzekerd was; zij behalen de eene overwinning na de andere, schijnbaar zonder vóór iedere nieuwe overwinning nieuwe voorzorgsmaatregelen te treffen. Het elan, waarmede zij hunne legers hebben weten te bezielen, stuwt hen zelf voorwaarts en neutraliseert de grootste gevaren en de grootste wanverhoudingen.... De veldheeren ontdekken deze continuïteit in hun welslagen proefondervindelijk, benutten haar vol energie en worden meermalen zelf verrast door de uitkomsten, die zij daarbij verkrijgen.

„En de drijvende kracht in dit alles? Uit verscheidene veldtochten blijkt, dat zij zetelt in de innerlijke meerderheid van de levende strijdkrachten, die in staat stelt *sneller, stoutmoediger, onbezorgder en volhardender te handelen* dan de tegenstander”.¹⁾

Zouden, in *dit* licht bezien, los van hunne doode vormen en uiterlijke verschijnselen, veld- en vesting-oorlog, vooral in Nederland, in grond en wezen niet gelijk zijn, en zou er geene aanleiding toe bestaan om — zoo gevechtshandleidingen al noodig zijn, nadat er zóó lang en zóó veel in de tactiek is gestudeerd — voor Nederland met één *nationale* gevechtshandleiding te volstaan?

Het *Ontwerp-Voorschrift op den etappendienst* doet, met zijn schema van lange etappenlijnen en sterke etappen-staven, meer denken aan de Duitschers van 1870/71 of aan NAPOLEON in 1812 dan aan een oorlog op Nederlands bodem, waarbij het Veldleger — kort buiten, aan den omtrek van of binnen de Vesting Holland strijdende — die geheele Vesting tot basis heeft.

Voor de *regeling van de oorlogsverpleging* heeft men ten behoeve van het Veldleger een afzonderlijk voorschrift. Zou men, vooral in Nederland, niet kunnen volstaan met één voorschrift, dat de verpleging in oorlogstijd regelt zoowel voor het Veldleger als voor de bezettingstroepen, enz.? Soortgelijke beschouwingen gelden den in 1910 voor het eerst verschenen *Leidraad voor den dienst van verplegingsofficier*, die alleen geldig is voor de Afdeelingen van het Veldleger.

¹⁾ „Geist und Stoff im Kriege,” I, bladz. 617.

Wij komen thans aan *B. Ons militair onderwijs met zijne leercursussen.*

De neiging tot nabootsen, gemis aan zelfdenken, aan durf tot oorspronkelijkheid, hebben den blik te veel naar het buitenland doen afdwalen. Vóór 1864 was Frankrijk alles; na dien is Frankrijks zon geleidelijk bij ons gedaald, terwijl de blik na 1870 bijna uitsluitend naar Duitschland gericht werd. Men vergat daarbij, dat Nederland een klein land is met zeer eigenaardige landschapstypen. De Stafschool wierp zich met groote voorliefde op den Fransch-Duitschen oorlog, de Stafschool maakte de leeraren der Koninklijke Militaire Academie, die leeraren maakten onze tactiekboeken, en die leeraren met hunne leerboeken maakten het Nederlandsche officierskorps... en vormden het in Duitsche richting. Als wetenschappelijk werk boven allen lof verheven, in het Duitsch vertaald een uitstekend boek voor Duitsche a.s. officieren, moet vooral ons tegenwoordig tactiekboek in onze taal een *anti-nationaal* boek genoemd worden. 1) Met zorg is voor de samenstelling de geheele buitenlandsche militaire literatuur nagegaan. Van de in noten genoemde bronnen is 71 % Duitsch; ruim 18 % Fransch; 3,5 % Engelsch en slechts ruim 7 % Nederlandsch. 2) Toch bezitten wij eene zeer omvangrijke, eigen krijgsgeschiedenis, *die voor ons door alle tijden heen ook in tactisch opzicht van groote waarde en beteekenis zal blijven, juist omdat het zeer eigenaardige geographische element, dat niet verandert, een zeer eigenaardig stempel drukt op de oorlogvoering op Nederlands bodem.* Volkomen vind ik in dezen steun bij den Generaal SABRON, die vóór in zijn werkje over de oorlogvoering in polderland schreef: „Het gevecht op open en ondoorsneden terrein moge veel veranderd zijn, de vuuruitwerking van geweer en kanon moge aanmerkelijk grooter zijn dan een eeuw geleden, het terrein en zijn invloed

1) Dit heeft het gemeen met zijne voorgangers VAN MULKEN en ook ROELANTS en DE VLAMING, die op internationaal, hoofdzakelijk Duitsch standpunt stonden. KNOOP's leerboeken waren nationaal, doch vooral zijn Strategie werd spoedig buiten gebruik gesteld.

2) Het onderzoek strekte zich alleen uit over den 4en druk van het eerste deel (1906).

op de beweging van troepen is hetzelfde gebleven; en de waarde van dien factor — bij den krijg in polderland van zoo groote beteekenis — kan men dus zeer goed uit de krijgsgesbeurtenissen van oude dagteekening leeren beoordeelen.”¹⁾

Aan grensbewaking wordt in het leerboek der tactiek aandacht geschonken, omdat CARDINAL VON WIDDERN er over schreef en VON ZEPPELIN in 1870 bij het begin van den oorlog zijn bekenden raid verrichtte, doch de kustbewaking, voor Nederland met zijne lange Noord- en Zuiderzeekust, met zijne eilanden van Zuid-Holland en Zeeland van zoo overwegende beteekenis, wordt doodgezwegen. Evenzoo het gevecht om een landingspunt, niettegenstaande o.a. 1799 ons een zeer leerrijk, *nationaal* voorbeeld uit de eigen krijgsgeschiedenis schenkt.²⁾ Omtrent het eigenaardige karakter van eene oorlogvoering op Nederlands bodem bijna geen woord. Later is aangedrongen op opname van een hoofdstuk nopens den polderoorlog, dat geheel ontbrak. In den 3^{en} druk (1906) van het 2^e deel komt voor het eerst een dergelijk hoofdstuk voor, een *nationale* druppel van 14 bladzijden op een *internationalen* oceaan van 680. In den 4^{en} druk (1906) van het eerste deel treft men voor het eerst 6 bladzijden aan over „wielrijders en bereden infanterie”. Was op het groote nut van wielrijder-afdeelingen voor Nederland wat eerder en wat ruimer de aandacht gevestigd, wij zouden wellicht ook in dit opzicht in Europa niet achteraan gekomen zijn.³⁾

Deskundige vreemdelingen, die getroffen worden door het hun vreemde, die met een verschen blik van buiten tegen onze zaken aankijken, hebben dikwijls een beteren blik op de dingen dan wijzelven, die er sedert jaar en dag te midden van leven, voor wie het ongewone gewoon is geworden. Gezien in dit licht, zij het vergund, enkele aanhalingen te doen uit

¹⁾ Eerste druk, bladz. 9.

²⁾ Bij het debat sprak de Heer LAMBOUY over „landingen”, wat eene geheel andere zaak is dan: „het gevecht om een landingspunt”.

³⁾ Vergelijk bladz. 68/9.

werken van deskundige vreemdelingen, die over eene oorlogvoering op onzen bodem hebben geschreven.

In een werkje over den oorlog van 1787 op ons grondgebied van de hand van den Duitschen Kapitein von SENCKLER (Berlijn, 1893) leest men: „Hoewel bosschen en heuvels weinig voorkwamen, was het terrein als gevolg van de vele walletjes ¹⁾ weinig overzichtelijk, waaruit, in verband met het hiervóór opgemerkte, volgt, dat wij met eene tamelijk eentonige landstreek te doen hadden, waar een ruim veld geopend was voor ondernemingen uit den kleinen oorlog, waar echter het gebruik van groote troepenkorpsen van huis uit op moeilijkheden stuiten moest.” ²⁾ Op te merken valt, dat ons land door de toegenomen ontginningen sedert dien nog veel bedekter is geworden.

VON VALENTINI — een bekend Duitsch schrijver, die als Kolonel in den Staf van von BÜLOW deelnam aan de bevrijding van Nederland in 1813 en die derhalve een oorlog op *onzen* bodem heeft medegemaakt, een voorrecht geen onzer ten deel gevallen — komt, na eene beschrijving gegeven te hebben van de kracht van ons polderland, tot de volgende slotsom: „Achter dijken en kanalen kan zelfs de best geoefende Infanterie niets meer verrichten dan de met de buks gewapende, op de loer liggende landman. Aan eene regelmatige troepenbeweging valt op zoo'n dijk al evenmin te denken als aan een gesloten marsch in colonne, wanneer die dijk door goed opgestelde Artillerie bestreken wordt. Cavalerie is tot last, en zóó eigent zich geen land beter om door een goed georganiseerden landstorm verdedigd te worden, dan Nederland.” ³⁾ Men lette wel: Dit oordeel werd neergeschreven in den tijd van het gladloopsgeweer met vuursteenslot.

Mijne derde autoriteit is niemand minder dan FRITZ HOENIG. In eene studie, getuigende van helder inzicht in onze eigen-

¹⁾ Vermoedelijk worden hier de randen hakhout bedoeld, die veelal de akkers scheiden.

²⁾ Bladz. 11.

³⁾ „Die Lehre vom Krieg,” Berlin, 1824, Zweiter Theil, bladz. 62 tot 257. Feldzug in Holland und Frankreich 1813 und 1814.

aardige bodemgesteldheid, en van groote kennis omtrent onze militaire en andere toestanden, zegt hij: „Geen land leent zich minder voor den aanval met groote legers — het kenmerk van de tegenwoordige oorlogvoering — dan Holland. Geen land heeft door de volmaking der vuurwapenen zóó in verdedigende kracht gewonnen als Holland. Het land, dat bij den eersten aanblik volkomen onbeschermd en open schijnt te liggen, stelt zoowel door zijn geographischen en waterstaatkundigen toestand, als door zijn eigenaardig karakter in staat eene nadrukkelijke en langdurige verdediging te voeren.” Hij komt daarna tot de volgende, hoogst merkwaardige slotsom: „De thans bestaande Hollandsche legerorganisatie is ongehoord weelderig en kan op den duur zelfs niet door een zóó rijk land bekostigd worden. Weldra zal de tijd komen, dat men die organisatie grondig moet herzien. De basis voor haar wederopbouw vormt de vraag: Wat is voor de verdediging noodig? Antwoord: Een militieleger zooals Zwitserland. Uit het kaderleger en de schutterij moet eene nationale krijgsmacht gevormd worden. Ieder bruikbaar burger moet daarin dienen; het dienen eene eer zijn. Plaatsvervanging onmogelijk.”¹⁾

Vermelden wij ten slotte nog eene mededeeling uit de geschiedenis van het Grenadier-Regiment König FRIEDRICH I (4. Ost-Preus.) No. 5, dat in 1813/14 aan het beleg van Gorinchem deelnam. Men leest daar: „Die eigenartige Bodenbeschaffenheit bietet selbst für das Infanteriegefecht kaum irgend welcher Entwicklungsfeld; die ganze Kriegführung ist auf die Dämme angewiesen, auf denen sich, namentlich in der gegenwärtigen nassen Jahreszeit der ganze Verkehr vollzieht. So genügte eine Feldwache um den Zugang zu der Vorpostenstellung des Bataillons zu decken”.²⁾

Op de indrukken der Fransche Generaals, die hier den oorlog van 1672/73 hebben medegemaakt, wordt later nog teruggekomen.³⁾

¹⁾ „Die politische und militärische Lage Belgiens und Hollands in Rücksicht auf Frankreich-Deutschland”, Berlin, 1878.

²⁾ Aangehaald bij SABRON, „Gorinchen 1813/14”, bladz. 60.

³⁾ Zie bladz. 50. Men zie verder nog bladz. 22 voor het oordeel van den Hertog van YORK (A° 1799) nopens een strijd in onze duinen.

Men ziet uit vorenstaande aanhalingen, hoe buitenlandsche mannen van het vak het hoogst eigenaardige van onze landschapstypen uitdrukkelijk op den voorgrond stellen, het innig verband tusschen bodemgesteldheid en karakter van de oorlogvoering aantoonen, zelfs op grond daarvan eenstemmig eene volkswapening in Zwitserschen stijl ons aanbevelen en de toepassing van den *grooten* oorlog op ons gebied als buitengesloten achten. En nu vraag ik: wat vindt men van vorenstaande indrukken terug in *ons* tactiekboek? Steunt dat boek op *onze* bodemgesteldheid en *onze* krijgsgeschiedenis; is het een *nationaal* boek? Immers neen! En dit komt, omdat wij het eigenaardige karakter van onze landschapstypen te weinig voor oogen houden, omdat wij te veel den blik op het doen en laten der groote mogendheden, speciaal van Duitschland, hebben gevestigd en omdat de studie der eigen krijgsgeschiedenis te veel in onbruik is geraakt.

Om het nut van die studie, *ook in tactisch opzicht*, uiteen te zetten, slechts één enkele greep uit de vele, die te doen zouden zijn: de beteekenis der Cavalerie voor Nederland. Tijdens den veldtocht van 1672/73 vindt men zeer weinig gewag gemaakt van het gebruik der Cavalerie, toen de vijand eenmaal tot Holland doorgedrongen was en de strijd om de Hollandsche Waterlinie een aanvang nam. In den zomer van eerstgenoemd jaar gaf het groot aantal cavaleristen, dat te Gorinchem lag en waarmede men blijkbaar geen weg wist, aanleiding tot vele wanordelijkheden; er was groot gebrek aan paardenvoeder, vooral aan hooi, daar de landen onder water gezet waren. ¹⁾ Bij zijne omtrekkende beweging tot ontzet van Woerden (11/12 Oct. 1672), dat door Prins WILLEM III ingesloten was, liet LUXEMBOURG zijne Cavalerie in front achter om te demonstreeren. ²⁾ Toen de Prins in November van dat jaar zijn tocht naar Charleroi begon en daartoe zijne actieve macht bij Roosendaal samentrok, werd daarbij een groot deel onzer Cavalerie ingedeeld, dat voor het beoogde doel onevenredig sterk was. ³⁾ Kennelijk wist men er voor de

¹⁾ VAN SYPESTEYN en DE BORDES, 1672/73, II, bladz. 51 en 52.

²⁾ T. a. p. II, bladz. 148.

³⁾ T. a. p. II, bladz. 155.

verdediging van Holland geen raad mede. Daar de winter naderde, Holland dus meer bedreigd werd en de Prins met een groot deel onzer troepen afwezig was, werden middelen beraamd om een inval des vijands over bevroren onderwaterzettingen zoo goed mogelijk te bestrijden. Door de bezette posten in de Waterlinie elk van een deel hunner troepen te ontblooten, werd te Bodegraven een „corps de reserve” bijeengetrokken, dat, als mobiele macht, bestemd was om daarheen op te rukken, waar bijzonder gevaar dreigde en om een doorgedrongen aanvallers te bestrijden. Aangezien men kennelijk op de posten in eerste linie de ten dienste staande Cavalerie niet wist te gebruiken, werd al. wat van dit wapen in Holland achtergebleven was, bij die mobiele reserve ingedeeld. 1) Van haar gebruik in de kritieke dagen van einde December 1672, toen LUXEMBOURG over de bevroren onderwaterzettingen het centrum der Linie doorbrak, en een oogenblik 's-Gravenhage en Leiden bedreigde, wordt nergens gewag gemaakt. Evenmin hebben, gedurende den geheelen veldtocht, de Franschen evenredig nut gehad van hunne zeer talrijke ruitery.

Tijdens den veldtocht der Pruisen in 1787 werd hunne Cavalerie als pioniers gebruikt; de paarden zakten weg in den modder. 2)

In 1799, gedurende den veldtocht in Noord-Holland, kwam de Cavalerie aan weerszijden ook zeer weinig tot haar recht. In zijn rapport nopens het gevecht om het landingspunt bij Callantsoog (27 Aug.) schrijft DAENDELS: „Ik had mijne dispositiën gemaakt om den vijand uit de duinen te verdrijven; maar deze dorre landstreek geheel ten zijnen voordecle hebbende, konde ik met geene kavallerie, en zelfs met geene artillerie ageren.” 3)

Bij de bespreking van de stelling, vervolgens door DAENDELS achter de z.g. Ooster Egalementsloot ingenomen om den vijand nabij het landingspunt opgesloten te houden, noemt

1) T. a. p. II, bladz. 158/59.

2) VON SENCKLER, t. a. p. bladz. 19.

3) KRAYENHOFF, 1799. Bijlagen, bladz. 17/18.

KRAYENHOFF alleen de sterkte van DAENDELS' Infanterie en voegt daaraan toe: „zijnde de kavallerie in dit doorsneden terrein geheel onbruikbaar.” ¹⁾

Hoe weinig nut voor de verkenning Cavalerie reeds destijds in polderland had — en het à fortiori thans, ruim 110 jaar later, hebben zou — leert eene gebeurtenis op den rechtervleugel der Gallo-Bataafsche stelling tijdens de openlijke verkenning des vijands op 9 Sept. DAENDELS had hier in het echte polderland den Langendijk bezet; het hoofd bij Oud-Karspel. In den morgen van den genoemden dag kwam van den vijand „roekeloos een twintigtal zijner ligte kavallerie op het hoofd van Oud-Karspel aanvallen; de zich aldaar bevindende Bataafsche jagers, gedekt door kleine versparringen, lieten bedaard den vijand naderen tot bijna op de tromp hunner geweren, en die gelost zijnde, bekwam de vijand, zoo aan dooden als gevangenen 12 manschappen en even zoo vele paarden; het overige nam de vlugt en de geheele verkenning raakte uit het gezigt, zonder in het dorp te hebben kunnen doordringen.” ²⁾

Vermoedelijk hierdoor geleerd, telde de 4^e Engelsche colonne ABERCROMBIE bij hare operatiën van 18 tot 22 Sept. — toen zij door het echte Noord-Hollandsche polderland den rechtervleugel van onze stelling vóórwaarts van Bergen omtrekken en over Hoorn op Purmerend rukken moest — op 9000 man Infanterie slechts 160 paarden. ³⁾ Op 2 October, tijdens den 2^{en} slag bij Bergen, telde de 4^e Engelsche colonne PULTENEY, die andermaal door het polderland demonstreeren moest, op bijna 7000 man slechts 150 paarden. ⁴⁾

Den 10^{en} Oct., toen de vijand reeds op zijn terugtocht naar den Helder was, vervolgd door de onzen onder DAENDELS, die door het polderland oprukte *en geheel zonder Cavalerie en Artillerie was*, werd onze voorhoede door een Engelsch eskadron dragonders zeer hevig aangevallen; „maar de jagers regts en links langs den weg verspreid, ontvingen den vijand

¹⁾ KRAYENHOFF, 1799, bladz. 84.

²⁾ KRAYENHOFF, 1799, bladz. 114/15.

³⁾ T. a. p. bladz. 136.

⁴⁾ T. a. p. bladz. 174.

zoo geducht, dat hij in groote wanorde de vlugt nam, met achterlating van één officier, 19 ruiters en 13 paarden, die gevangen genomen werden. Het overschot van het eskadron week met de haar vergezellende infanterie voor de onzen in wanorde terug." 1)

Doch niet alleen in het polderland, ook op de zoo veel beter begaanbare duin- en geestgronden konden Cavalerie en Rijdende Artillerie niet op gunstige resultaten bogen.

Na de landing der Engelschen op 27 Augustus trachtte DAENDELS door een concentrischen aanval den gelanden vijand wederom in zee te werpen. KRAYENHOFF zegt hieromtrent: „De onderneming, die de kolonel (CRASS) met zijne kavallerie beproefde, mislukte geheel, alzoo de paarden tot aan den buik toe in het woelende zand zonken; een gelijk lot bejegende de rijdende artillerie, welke met de grootste moeite nauwelijks hare stukken behouden kon," 2) en elders: „Onze linker-vleugel meende te kunnen rekenen op den bijstand der kavallerie en rijdende artillerie als een voordeel op den vijand; maar beide waren in den zandvloed der duinen onbruikbaar." 3) DAENDELS rapporteerde den Generaal BRUNE omtrent dezen dag: „In dit ongelijk terrein kan men op geene reguliere attaque zijn hoop vestigen; CRASS heeft er eene ondernomen, dan dezelve was vruchteloos." 4)

Op 19 September bij den aanval der Russen op Bergen door de duinen moesten zij ook hunne Artillerie aanvoeren. KRAYENHOFF zegt daarvan: „Dit was bij uitstek moeilijk, niet alleen van wege den zwaren zandgrond, maar ook door de vermoeijng hunner paarden, na het afleggen van zulk een grooten afstand." 5) De geheele afgelegde afstand bedroeg 12 K.M., waarvan 4,5 K.M. langs het strand, en het overige door de duinen!

Toen op 2 October de Engelschen en Russen zegevierend over een afstand van $\frac{1}{2}$ uur gaans door de duinen waren

1) T. a. p. bladz. 219/20.

2) T. a. p. bladz. 72.

3) T. a. p. bladz. 81.

4) T. a. p. Bijlagen, bladz. 18.

5) KRAYENHOFF, 1799, bladz. 140.

voortgerukt en met voordeel tot den aanval op het dorp Bergen zouden kunnen overgaan, „moesten zij, bij gebrek ook van geschut, hetwelk in de duinen niet had kunnen volgen, zich met de gewonnene stelling te vrede houden.”¹⁾ In zijn rapport omtrent het gevecht op dezen dag schreef de Hertog van YORK: „Tusschen den grooten straatweg naar Haarlem en de zee ligt eene groote uitgestrektheid van hooge duinen, die door hunne ongelijkheid en tusschen gelegene valleijen, voor de artillerie en legerwagens onbruikbaar, voor de kavallerie zeer bezwaarlijk, en voor de bewegingen van een groot korps infanterie zeer moeilijk zijn.”²⁾

Evenals aan 's vijands zijde, zoo werd ook door den opperbevelhebber der Gallo-Bataafsche strijdmacht het gros zijner Cavalerie en Rijdende Artillerie geconcentreerd in de strook van duinen en geestgronden. Tijdens het gevecht op 19 Sept., toen de Generaal DUMONCEAU gewond was, zond de Generaal DAENDELS, die aan onzen uitersten rechtervleugel in het polderland het bevel voerde, van zijne reserve te St. Pancras 2 bataljons Infanterie met zijn regiment dragonders en zijn compagnie Rijdende Artillerie naar de zijde van Schoorldam, om de troepen van den Generaal DUMONCEAU te steunen.³⁾ De zelfde macht ontnam BRUNE vóór den aanval der Engelschen en Russen op 2 Oct. aan onzen rechtervleugel, toen onder Generaal DAENDELS aan den Langendijk geposteerd, om haar den uitersten linkervleugel nabij het strand toe te voegen. De bereden Wapens traden hier voornamelijk op het strand zelf op en droegen bij tot het tegenhouden van de Engelsche colonne ABERCROMBIE, welke langs het strand op Egmond aan Zee rukte. In de avondschemering overviel onze Cavalerie hier eenige stukken Engelsche lichte artillerie, doch werd op hare beurt door Engelsche Cavalerie teruggedreven.⁴⁾

Vóór den aanval des vijands op Castricum, 6 Oct., werd onze rechtervleugel onder DAENDELS — die thans op het

¹⁾ T. a. p. bladz. 180.

²⁾ KRAYENHOFF, 1799. Bijlagen, bladz. 96.

³⁾ KRAYENHOFF, 1799, bladz. 151 en vooral: Bijlagen, bladz. 73.

⁴⁾ KRAYENHOFF, 1799, bladz. 182/3. Zie ook: Bijlagen, bladz. 111/2.

Noordfront der Stelling van Amsterdam, zijnde Monnikendam en Puimerend, was teruggegaan — andermaal met 2 regimenten Cavalerie op 100 man na verzwakt, welke regimenten naar onzen linkervleugel bij Beverwijk werden gezonden. ¹⁾ DAENDELS beschikte in het polderland nu nog slechts over Infanterie. In den avond van den slag verrichtte onze Cavalerie onder bevel van den Kolonel QUAITA de bekende, welgeslaagde charge door de duinen op de Engelsche ruitery, welke reeds doorgedrongen was in den rug onzer Infanterie van den linkervleugel, die zeer in verwarring was geraakt. ²⁾ Deze charge en het optreden onzer Cavalerie op 2 October aan het strand zijn de eenige wapenfeiten, die men in den geheelen veldtocht van Noord-Holland in 1799 omtrent haar vindt opgeteekend.

Karakteristiek voor de beteekenis der Cavalerie voor *Nederland* zijn ook enkele ervaringen uit den strijd op onzen bodem tusschen de Franschen en de Pruisen in het laatst van 1813, bij de bevrijding van ons land. Op 25 November van dat jaar vond bij Velp en Roosendaal eene ontmoeting plaats tusschen het detachement von OPPEN (Pruisische korps van von BÜLOW), bij Doesburg over den IJssel gegaan en op Arnhem rukkende, met 1000 man Fransche Infanterie en 50 gendarmes te paard, die in N.-O. richting marcheerden. von VALENTINI vermeldt, dat de Franschen teruggingen „in das hügelige und waldige Terrain gegen Rosendal” en zegt dan:

„Die westpreuszischen Dragoner suchten ihn vom Walde bei Rosendal abzuschneiden, verloren aber in dem schwierigen Boden den günstigen Moment, und konnten nur auf den Nachzug einhauen, wobei 20 Gefangene gemacht wurden”. Hij beschijft dan het heuvelachtige en zeer bedekte karakter van dit landschapstype, waaraan hij toevoegt: „Es ist in diesem Terrain sehr schwierig mit Cavalerie fortzukommen. Daher gewann die französische Infanterie den Wald bei Rosendal”. ³⁾

¹⁾ KRAYENHOFF, 1799, bladz. 207/8.

²⁾ KRAYENHOFF, 1799, bladz. 201/2.

³⁾ T. a. p., bladz. 74 en 75.

Zien wij hier het optreden van het ruiterwapen op ons diluvium, enkele dagen later kwam uit, hoe weinig het ook op het alluvium, in het polderland, vermocht. Na de inname van Arnhem door de Pruisen op 30 November 1813 werden 3 regimenten Cavalerie met een rijdende batterij van 8 stukken de terugtrekkende Franschen in de Betuwe ter vervolging nagezonden. Wij geven thans weer het woord aan VON VALENTINI: „Der Feind hatte sich bei'm Dorfe Elden — d. i. aan den bandijk bezuiden Arnhem — gesetzt. Der Weg dahin, und bis nach Nimwegen, besteht in einem fortlaufenden Damm. Es muszte also (wij cursiveeren) Infanterie vorgezogen werden”. ¹⁾ Toen Pruisische Infanterie ontwikkeld werd, gaven de Franschen het dorp Elden prijs en trokken in de richting van Nijmegen terug. Een detachement Fransche Cavalerie, dat bij vergissing aanvankelijk langs den Zuidelijken Rijnover naar het W. gemarcheerd was, trachtte te vergeefs zich in de richting van Nijmegen door te slaan. De Pruisische Cavalerie vervolgde den vijand, die halverwege Nijmegen, bij Elst, op nieuw met Infanterie en Artillerie stelling gekozen en de voorgelegen brug over de Linge afgebroken had. Het kwam hier tot een stilstaand vuurgevecht; de vervolging was feitelijk tot staan gebracht. ²⁾ Drie regimenten Cavalerie, gesteund door Rijdende Artillerie, hadden, op een polderweg opgesloten, feitelijk niets vermogen te doen. Reeds alleen met deze twee ervaringen voor oogen, kan het niet verwonderen, dat VON VALENTINI, nopens het gebruik van het ruiterwapen op onzen bodem, de woorden neerschreef, reeds hiervoor aangehaald: „Cavalerie ist zur Last”. ³⁾

Het is bekend, dat ook in den *Tiendaagschen Veldtocht* onze sterke Cavalerie van weinig nut is geweest. Wij zullen die zaak hier niet in haar geheel ontwikkelen en slechts één voorbeeld aanhalen, omdat het zich afspeelde op een terrein, volkomen gelijk aan ons diluvium-landschapstype (Noord-

¹⁾ De regimenten Pruisische Cavalerie, die aan den storm op Arnhem deelgenomen hadden, bezaten per eskadron of 12 à 16 of geene karabiniers of buksdragenden.

²⁾ VON VALENTINI, t. a. p., bladz. 88 en 89.

³⁾ Zie bladz. 16.

Brabant, Veluwe, Achterhoek, Twenthe, enz.). In het gevecht bij Kermpt op 7 Aug. 1831 rukten 3 eskadrons huzaren met een sectie Rijdende Artillerie in pelotonscolonne voorwaarts langs den weg Kermpt—Tuylt. In front en rechterflank hevig door Belgische tirailleurs beschoten, moest eerst halt gehouden worden, terwijl men later zelfs op Kermpt terugtrok, waar zich nog 2 eskadrons lichte dragonders bevonden. De reden, waarom de Cavalerie hier niets vermocht, verklaart de Generaal WÜPPERMANN aldus: „Het terrein was op die plaats zoodanig bedekt en doorsneden, dat buiten den weg van de Cavalerie nagenoeg geen gebruik was te maken.”¹⁾ Later op den dag, toen de toestand voor de onzen spannend werd, vroeg de Infanterie den steun der Cavalerie, de eenige nog beschikbare reserve. Alle Cavalerie stond in colonne met vieren of met pelotons op den weg of daarnaast op een stuk bouwland. In verband met het voor de ruitery ongunstige terrein kon slechts eene demonstratie langs den weg met één peloton plaats vinden tot oponthoud des vijands.²⁾ ^{19/20} der hier beschikbare Cavalerie bleef tijdens eene voor ons bedenkelijke phase van het gevecht onbenut. Het karakter van een groot deel onzer buitenprovinciën in aanmerking nemende, mag de vraag worden gesteld: zou dáár ten aanzien van het gebruik van Cavalerie niet eene gelijksoortige ervaring worden opgedaan?

Rondom Maastricht was men in ieder geval in het ideale terrein voor den grooten oorlog. Toen de bevelhebber dier vesting op 23 Augustus 1831 zijne voordracht nopens toe te kennen decoratiën aan het D. v. O. indiende, roemde hij in de begeleidende nota o.a. de groote diensten, zoo in als buiten de vesting, door de kurassiers bewezen, maar hij voegde er bij: „Doch hebben de omstandigheden, gelijk uit mijne rapporten zal gebleken zijn, hun de gelegenheid benomen, zich bij de gedane uitvallen, op eene dadelijke wijze te onderscheiden.”³⁾ Men zou zeggen: zoo ooit, dan was er in dat terrein,

¹⁾ WÜPPERMANN, *Tiendaagsche Veldtocht*, bladz. 221/22.

²⁾ T. a. p. bladz. 225.

³⁾ P. H. VAN DER KEMP, „Maastrichts belegstaat van 1830 tot 1839”, *Orgaan der Ver. t. b. v. d. Krijgsicetenschap*, 1909/10.

en nog wel tegenover half georganiseerde troepen, gelegenheid geweest voor een werkdadig optreden der Cavalerie.

Wij zullen het bij deze aanhalingen uit de eigen krijgsgeschiedenis laten, op één na, waarop zoo aanstonds teruggekomen wordt, en stellen de vraag: wat vindt men in *ons* tactiekboek terug van al deze *nationale* ervaringen? Immers niets, want dat boek staat zuiver op Fransch-Duitsch, d.i. op internationaal standpunt. In den tijd, toen dat boek ontstond, hield een van de beide schrijvers in deze Vereeniging eene voordracht,¹⁾ waarin hij, aan de hand van beschouwingen nopens de wijze, waarop de Franschen in 1806 *in Pruisen* hunne Cavalerie hebben gebruikt en van de wijze, waarop de Pruisen het in 1870 *in Frankrijk* hadden moeten doen, *voor ons* tot de slotsom kwam, dat wij, behalve 4 regimenten divisie-cavalerie, voor den strategischen veiligheidsdienst bovendien een cavalerie-divisie van 2 brigades, elk van 2, liefst 3 regimenten, zouden moeten bezitten, totaal 32 à 40 eskadrons!²⁾ Dit in een land als Nederland, en terwijl een regiment Cavalerie van 600 sabels, de Heer VAN DER HOOG heeft het hier uitgerekend, in vredetijd per jaar ongeveer 1 ton meer kost dan een regiment Infanterie — en, bij doelmatige organisatie, derhalve ook: wielrijders — van 6000 geweren.³⁾

Dit ééne voorbeeld levert reeds het overtuigend bewijs, dat de schrijvers in den tijd, waarin *ons* tactiekboek verscheen, niet met den voet op *onzen* bodem stonden, niet in *nationale* richting dachten.

En nu kom ik, wat de beteekenis der Cavalerie voor ons land betreft, nog terug op één ervaring van zeer ouden datum uit de krijgsgeschiedenis der Nederlanden, eene ervaring, die mede, dank zij haar hoogen ouderdom, op overtuigende wijze de waarde dier geschiedenis voor ons aantoon, alsook het innig verband, dat er *hier* tusschen

1) *Verlagen der Ver. t. b. v. d. Krijgswetenschap*, 1889/90, bladz. 291 e. v.

2) *T. a. p.* bladz. 425/26.

3) *Verlagen der Ver. t. b. v. d. K.*, 1899/1900, bladz. 315, bijlage C.

bodemsgesteldheid en karakter der oorlogvoering bestaat, n.l. den Sporenslag of den slag bij Kortrijk op 11 Juli 1302. Die slag heeft, volgens Professor Dr. P. J. Blok, „voor den Nederlandschen stam de beteekenis van eene belangrijke gebeurtenis in het stamleven, omdat hij het belangrijkste en machtigste gewest dier dagen redde van eene algeheele inlijving bij Frankrijk, die ook op het lot der andere gewesten in deze streken een grooten invloed gehad zou hebben.” Er was destijds een strijd gaande tusschen het Vlaanderenvolk en zijn onderdrukker DE CHATILLON, den Stadhouder van den Koning van Frankrijk, die Vlaanderen sinds kort aan zijne kroon had gebracht. Met geestdrift schaarden in den zomer van 1302 het landsvolk en de burgers van Vlaanderen zich onder de banieren van de leiders van den opstand. Overal werden de Franschen verjaagd, en van Sluis en het land van Waes in het Noorden tot bij Rijssel en Douay in het Zuiden was binnen een paar weken het gansche graafschap in openlijken opstand.

Maar reeds naderde het Fransche leger, dat het kroonland nu voor goed moest onderwerpen! PHILIPS DE SCHOONE had zijn neef, den dapperen ROBERT VAN ARTOIS, belast met de leiding der expeditie. Zijne macht bestond uit 10.000 te paard strijdenden, meest ridders en knapen uit Noord-Frankrijk, de bloem van de Fransch-Henegouwsche ridderschap, aangevuld met Duitsche soldeniers; voorts uit 10.000 gehuurde boogschutters, grootendeels Italianen. Het was „een echt ridderleger, dat, vol moed op de zegepraal over de ongeoeffende Vlaamsche burgers en boeren, in het begin van Juli de Vlaamsche grenzen overschreed nabij Kortrijk”. De ongeveer even talrijke Vlaamsche legermacht, die de grenzen tegen den landsvijand zou verdedigen, werd gevormd door gildebreeders en landvolk, bijna allen te voet strijdend met den z.g. „goedendag”, het geduchte wapen van het voetvolk, eene zware houten speer met ijzeren punt. Aan hunne zijde streden hoogstens een twaalftal ridders te paard.

Wat zouden deze ongeoeffende dorpers tegen het schitterende Fransche ridderleger vermogen? Den 11^{en} Juli's morgens was het Fransche leger opgesteld op den Pottelberg bij

Kortrijk, het Vlaamsche leger in de vlakke, waar het zich sedert eenige dagen had opgehouden. „Het met slooten doorsneden terrein was voor de ruiters weinig geschikt”. Aanvankelijk weken de Vlaamsche boeren en burgers terug; de Fransche veldheer achtte den slag reeds gewonnen; de gansche ridderschap, tuk op zege en buit, wierp zich in ordelooze hoopen op den wijkenden vijand. Doch toen gebeurde het onverwachte, het ongehoorde. De Vlamingen hielden stand tegen de roekeloos aanstormende ridders, die door de talrijke slooten in nog grooter verwarring geraakten; paarden en ruiters vielen over elkaar heen, de speer deed, wat thans de infanterie-kogel en de bajonet zouden doen, de ruiters en hunne paarden geraakten in eene volkomen paniek en brachten op hunne beurt de boogschutters in verwarring. „De slag eindigde met de algeheele vernietiging van het Fransche leger, dat in wilde vlucht uiteengejaagd werd; slechts weinige vermoeide en door doodelijken schrik verlamde vluchtelingen slaagden er in binnen Kortrijk het veege lijf te redden. De onafzienbare reeks van gespoorde ridders, die op het slagveld bleven, gaf aan den gedenkwaardigen strijd zijn naam; slechts honderd Vlamingen hadden hun lot gedeeld.

„Diep was de indruk in gansch Europa door dezen afloop gewekt. Men kon niet gelooven, dat de natuurlijke gesteldheid van den grond op zóó beslissende wijze tot de nederlaag had medegewerkt. Men onderstelde, dat de Vlamingen met opzet de slooten hadden gegraven om de ruitery ten verderve te brengen. Men geloofde aan verraad, aan list, waardoor het onmogelijke, dat een ridderleger door een boerenleger zou zijn overwonnen, mogelijk was geworden”.¹⁾

De Sporenslag was de eerste der groote veldslagen, waarin de middeleeuwsche adel te kort schoot tegenover den dorper, de Cavalerie het in polderland op groote schaal aflegde tegenover het voetvolk.

Voegt men bij de hiervóór aangehaalde nationale erva-

¹⁾ Door mij ontleend aan het artikel van Professor BLOK over den Sporenslag (1302) in *Onze Eeuw*, 1902, III, bladz. 67 o. v.

ringen het feit, dat de oorlog geene wiskunde, noch een methodisch schaakspel is, waarbij men alle gegevens in handen of des tegenstanders opstellingen klaar voor oogen moet hebben; dat een opperbevelhebber nooit mag wachten met handelen, totdat hij alles van den vijand weet, doch dat hij den moed moet hebben — wat wij zoo meesterlijk zien bij BONAPARTE in 1796 en nog bij NAPOLEON in 1814 — om zich onbekommerd met vereende krachten en met alle energie midden in het ongewisse te werpen en hier een razzia te houden; bedenkt men, dat een oorlog op onze bodem doorgaans een positie-oorlog zal worden, waarbij beide tegenstanders meerdere dagen achtereen tegenover elkaar liggen en de beteekenis van den ophelderingdienst zeer op den achtergrond treedt; bedenkt men, dat de Cavalerie, vooral in onze terreinen, bij hare verkenning overal aan den omtrek zal worden afgewezen en, vooral op ons diluvium in verband met de bedektheid van het terrein, niet tot de kern der zaak vermag door te dringen, zooals onze eigen bevolking (spionnen); houdt men in het oog, dat Cavalerie als snel verplaatsbare Infanterie in alle opzichten verre de mindere is van wielrijder-afdeelingen (snelheid, kosten, fourage en sterkte [paardenhouders]); dat Nederland geen ruitervolk van nature is en geen paardenstapel van rijpaarden bezit, zoodat eene tienvoudige omwisseling van paarden, in Zuid-Afrika tijdens den oorlog toegepast, in ons land onmogelijk zal blijken; bedenkt men, hoeveel non-combat-tante paarden onze Cavalerie reeds telt na een 8-tal manoeuvredagen en hoe dat dure Wapen derhalve, bij gebrek aan aanvulling, in oorlogstijd als sneeuw voor de zon versmelten zal; bedenkt men, dat de beteekenis onzer Cavalerie voor de grensdekking zeer is gedaald door de oprichting van de landweer en dat een regiment Cavalerie à 600 paarden belangrijk meer kost dan een regiment Infanterie (en dus wielrijders) à 6000 man; houdt men dit alles in het oog, dan geloof ik, dat het eene daad van *nationaal* wijs beleid zou zijn, om onze Cavalerie in te krimpen tot 2 regimenten voor den ordonnansen- en den verkenningsdienst, uitsluitend uit vrijwilligers met 6-jarigen dienst bestaande, de hier zoo

dure, weinig loonnende dienstplichtigen uit te schakelen en 12 bataljons wielrijders er voor op te richten.¹⁾ Tevens waren dan op ongezochte wijze en de paarden en de stallingruimte gevonden voor de op te richten mobiele Vesting-Artillerie, die anders den lande weer op schatten gelds zal komen te staan, en vermoedelijk om der kosten wil voor eerst niet opgericht kan worden.

M. H. Ik stel uitdrukkelijk op den voorgrond, dat hier geen aanval beoogd is op onze Cavalerie qua talis. Ik koester de meeste hoogachting voor onze huzaren-officieren, hun keurig en energiek rijden, hun stoutmoedig springen. Het voorgaande strekt slechts om te betoogen, dat wij de zaken moeten zien, zooals zij zijn en ons niet mogen overgeven aan droombeelden, alsof wij eene groote natie vormen, geroepen om met groote legers op overal begaanbare terreinen strategisch ten aanval op te rukken. Het landsbelang dient zwaarder te wegen dan een eenzijdig legerbelang.

Is onze tactiek niet voldoende nationaal, onze strategie is het evenmin. Ook op dit gebied slechts één greep. Ik wensch te bestrijden de richting van hen, die voor Nederland onevenredig het zwaartepunt leggen op het Veldleger en den strategischen aanval, die door bestudeering van den grooten bewegingsoorlog, alsmede door von DER GOLZ's „Kriegführen heiszt angreifen“, wat voor Duitschland nationaal is, in eene m. i. voor Nederland anti-nationale richting worden geleid. Zeer trekt in dit opzicht de aandacht eene studie van den Heer TONNET, die in *De Militaire Spectator* van October 1908

¹⁾ Hier zij nog in herinnering gebracht, hoe men in de *Verlagen, Rapporten en Memoriën*, 1879, bladz. 237, leest nopens de kustmanoeuvre 1878, die achter de Zuid-Hollandsche kust plaats vond: „De terreinen, waar ontmoetingen hebben plaats gehad of gevechten zijn geleverd, waren alle zeer geschikt voor het gebruik van Infanterie en Artillerie, doch minder om Cavalerie in gevecht te brengen. Dit laatste Wapen, dat daarom ook slechts in geringen getale bij de manoeuvres was ingedeeld (n.l. één eskadron op eene Divisie van twee regimenten Infanterie), heeft dus daarbij eene bescheiden rol vervuld, meest bestaande in verkennings- en vooral ordonnansendienst“.

Thans zijn, in het polderland, ook voor deze taak wielrijders verre te verkiezen.

zijne belangrijke artikelen over de verdediging van Denemarken in 1864 besloot met eenige beschouwingen omtrent het offensieve element, aan het slot waarvan, ook voor Nederland, een pleidooi wordt geleverd voor eene legeropvoeding in offensieven zin, en die er daar aan herinnert, hoe ten onzent reeds eene richting dringt tot „den aanval quand-même”.

Aan de hand der *eigen* krijgsgeschiedenis zal thans worden nagegaan, of deze richting voor Nederland ooit eene nationale kan zijn.

De voordeelen van een strategisch offensief zijn inderdaad zóó groot, dat, wanneer de kansen slechts eenigermate gelijk zijn en het terrein daartoe gunstig is, een offensief onvoorwaardelijk moet worden aanbevolen. Zoo bijv. in een oorlog met België, waarin het onstuimig er op los gaan het elan van leiding en aanvoering zal moeten en kunnen vergoeden, wat wij wellicht aan materieele kracht, inzonderheid aan Cavalerie en Bereden Artillerie, te kort komen. Zoo ook bij eene landing op onze Westkust, indien het meerendeel onzer levende strijdkrachten voor den aanval ter beschikking staat. Dan moet er bij aanvoorders en troepen slechts één gedachte bestaan: door een concentrischen, *energieken* aanval door de duinen, op de flanken, den gelanden vijand *tot den laatsten man* gevangen te maken of in zee terug te dringen. Al moest dan de laatste landweer-vesting-artillerist te velde worden gebracht, ik zou er onvoorwaardelijk vóór zijn. Intusschen, eene dergelijke versterking van ons Veldleger moet, wil zij in oorlogstijd goede vruchten afwerpen, in vreedestijd voorbereid zijn. Het is een groot nadeel van onze bestaande legerorganisatie, dat wij troepen bezitten, die alleen voor optreden in permanente stellingen georganiseerd zijn en geoefend worden; aan wier optreden daarbuiten eigenlijk nooit wordt gedacht. Zoo doende vergrooten wij opzettelijk, doch onnoodig de aftappende werking, die ons vestingstelsel door zijne kosten op landsverdediging oefent, zoolang de strijd elders dan in onze permanente Liniën en Stellingen wordt gestreden. Bij een aanval op België, bij een strijd aan den IJssel, aan de kust, in Friesland,

enz. staan tientallen compagnieën Vesting-Artillerie, zoowel van het leger als van de landweer, met honderden zware en lichte kanonnen en mitrailleurs aldaar, zonder wellicht iets tot den uitslag van den oorlog bij te dragen. *Nationaal* schijnt het, het grootst mogelijk deel onzer Vesting-Artillerie zoodanig te organiseeren, dat het bij de Divisiën van het Veldleger *kan* ingedeeld worden. Hierop is in den tweeden druk van mijn werk over de Stelling van Amsterdam de aandacht gevestigd. ¹⁾

Er kunnen zich echter ook omstandigheden voordoen, dat wij tegenover eene groote overmacht komen te staan. Zonder ons te wagen op het glibberige, bijna onbegrensde gebied der politieke combinatiën, kan worden gezegd, dat deze onderstelling voor ons de meest waarschijnlijke is, want geen Staat ter wereld, en zeker geen groote Staat, die eenige studie heeft gemaakt van de natuurlijke kracht van onzen bodem voor de verdediging en van onzen taaien, vasthoudenden volksaard, zal, dunkt mij, ooit het waagstukje durven uithalen, van eene minderheid ons land te doen binnenrukken. Die minderheid zou tot werkeloosheid gedoemd, zoo niet ten doode opgeschreven zijn; aan een dergelijken knak in zijn gezag zal een groote Staat zich niet licht wagen.

Gaat men uit van de veronderstelling, dat wij hoogstwaarschijnlijk met eene overmacht zullen te maken hebben, dan ligt er eene zekere Don Quichotterie in, voor onze betrekkelijk zwakke krachten den aanval quand-même te willen prediken, al moet worden toegegeven, dat er zelfs onder veel ongunstiger omstandigheden voorstanders geweest zijn van een offensief quand-même. Bij het begin van den oorlog van 1672, toen de toestand van ons vaderland zóó treurig was, als wel nimmer meer het geval zal zijn, werden er voorstanders gevonden van het openen van den veldtocht met een offensief op Keulen. ²⁾

VON DER GOLTZ, door menigeen aangehaald als de man

¹⁾ Bladz. 73 tot 78.

²⁾ VAN SYPESTEYN en DE BORDES, I, bladz. 45 en 46, en Bijlage II.

van: „Kriegführen heiszt angreifen,” heeft nog andere, voor ons meer toepasselijke woorden geschreven. Zoo zegt hij ook: „Wer über Strategie und Taktik schreibt, sollte sich nicht davon lossagen, nationale Strategie und Taktik zu lehren, denn nur diese kann seinem Volke wahrhaft nützlich sein”.¹⁾ Nu is het voor ons hoogst belangwekkend, om aan de hand der *eigen* krijgsgeschiedenis na te gaan, hoe groote *Hollandsche* strategen over een offensief quand-même dachten. Als zoodanig noemen wij de Prinsen MAURITS, WILLEM LODEWIJK, FREDERIK HENDRIK en WILLEM III. Hetgeen wij hierbij aanhalen zullen, moge tevens strekken tot staving van de meening, dat onze krijgsgeschiedenis, hoewel zeer oud, nog steeds *onschatbare* bouwstoffen levert voor de vorming en het instandhouden van een nationaal krijgswezen.

Prins MAURITS was uiterst dapper en voortvarend. Als 19-jarige begon hij in 1586 de reeks zijner krijgsbedrijven door met 3000 man Axel door beklimming te overrompelen. Toen in den zomer van 1590 Prins MAURITS en PARMA bij Nijmegen aan beide oevers van de Waal tegenover elkaar lagen, verzamelde de Prins op het onverwachtst uit verschillende garnizoenen eene z.g. mobiele colonne en wierp hij zich in den herfst van dat jaar achter Nijmegen om, dat door MANSFELD bezet werd gehouden, op den Zuidelijken Waaloever, „en streek van daar geheel Noord-Brabant door, tot aan den Westelijken hoek van dat gewest, binnen één maand tijds uit al de punten, waar de Spanjaarden nog gevestigd waren, hen met geweld verjagende, en gevende als ware het eene eerste les, hoe men oorlog kan voeren met de beenen, gelijk de beroemde Maarschalk VAN SAKSEN het kenmerk noemde van den oorlog der nieuwere tijden, waarvan onze MAURITS het voorbeeld gegeven heeft.”²⁾

Ook Graaf WILLEM LODEWIJK maande in dit jaar de Staten tot *actief* optreden aan. „Het was geen vermetelheid, den vijand in zijne sterkten aan te tasten, zoo men slechts den moed wilde vatten en op God vertrouwen. Hij zelf bood

¹⁾ „Das Volk in Waffen”, bladz. 131. Ik cursiveer.

²⁾ BOSSCHA, „Neerlands heldendaden te land”, I, 1870, bladz. 208.

zich aan, om den raad, dien hij gaf, met der daad te helpen voltrekken." 1)

In 1591 nam Prins MAURITS Zutphen en *onmiddellijk* daarna Deventer. De vader van den grooten TURENNE schreef hieromtrent: „Hij (MAURITS) heeft in acht dagen geheel uitgewischt de reputatie, die de Hertog van PARMA in tien jaren verkregen had, en wel doen blijken, dat de deugd en de edelaardigheid van zijn Huis onsterfelijk zijn". Doch MAURITS liet aan de verbazing even weinig tijds om te bekomen, als hij rust liet aan zijne soldaten. Reeds vijf dagen na de overgaaf van Deventer werd al het geschut en legergereedschap in 150 schepen en schuiten geladen, om over de Zuiderzee, de Wadden en het Reitdiep naar Groningen te worden gevoerd, waarheen ook het leger zich door Drenthe snel verplaatste, latende twee vestingen in handen van den vijand achter zich, Coevorden en Steenwijk. 2) Wegens den aanmarsch van PARMA moest van het voorgenomen beleg van Groningen worden afgezien. In het zelfde jaar 1591 vermeesterde Prins MAURITS niettemin nog Delfzijl en 3 schansen in de Ommelanden, rukte in een halven dag met zijn leger, ruitery, bagage en wagens over het Rouveensche moeras, waarover vóór hem nooit krijgsvolk was getrokken, zoodat het voor ongelooflijk werd gehouden door allen, die het hoorden, ontzette hij het ingesloten fort Knodsenburg (bij Nijmegen), ijfde van daar naar Zeeland, nam Hulst, sloeg 14 dagen daarna het beleg voor Nijmegen en nam deze vesting juist één maand na den val van Hulst. „Groot was de roem, door MAURITS in dit jaar binnen- en buitenslands behaald; en de oudste en ervarenste krijgsvolk verklaarden, dat er geen voorbeeld was, dat eenig Veld-overste zoo snel van het eene gewest naar het andere gevlogen was met geschut en legertrain, en zoo veel behen-

1) BOSSCHA, t. a. p., bladz. 209.

2) Opmerking verdient het, in verband met hetgeen later omtrent de strategie van WILLEM LODEWIJK zal worden gezegd, dat deze tegen den tocht naar Groningen was en eerst Coevorden nemen wilde, dat door VERDUGO met 1500 man bezet, eene bedreiging op de verbindingen vormde. Zie E. VAN REYD, „Nederlandsche oorlogen", 1650, bladz. 170/71.

digheid had aan den dag gelegd in het vervoeren en stellen van geschut, en het graven van belegeringswerken."

Zoo ging dat van jaar tot jaar. In 1597 onderscheidde de Prins zich inzonderheid door zijn onstuimigen moed in het ruitergevecht bij Turnhout en door de energie van zijne vervolging. Verrassend en in de grootst mogelijke stilte trok hij eene strijdmacht bij Geertruidenberg bijeen en viel daarmee de Spaansche Nederlanden binnen. De vijand week voor hem terug, doch met zijne ruitery en 200 musketiers, die deze achter zich op de paarden namen, joeg MAURITS hem met de grootste kracht na, ondanks het moeilijke terrein en de slechte wegen. Op het Thielsche heyken achterhaalde de Prins den vijand, onder wien hij eene vreeselijke slachting aanrichtte. Eén oogenblik redde MAURITS den toestand door zijn persoonlijk ingrijpen in de mêlée. In minder dan een half uur behaalde hij met 800 ruiters, die slechts 8 of 10 dooden en gekwetsten kregen, de overwinning op eene macht van 6000 man, waarvan er 2000, waaronder de aanvoerders en meest alle officieren, vielen, terwijl 4 tot 500 krijgsgevangenen werden gemaakt. Het kasteel van Turnhout, nog den zelfden avond ingesloten en belegerd, gaf zich over en het doel van den tocht was volkomen bereikt. Na eene afwezigheid van 8 dagen kwam Prins MAURITS te 's-Gravenhage terug. Ook dit jaar gunde hij zich geene rust. In het najaar vond eene nieuwe actieve operatie plaats, ditmaal aan en over onze Oostelijke grenzen. In drie maanden tijds werden negen versterkte steden en vijf kasteelen veroverd, en daartoe waren zeven rivieren overgetrokken, niettegenstaande de Aartshertog ALBRECHT een leger van 60.000 man tot zijn dienst had. Zóó hoog steeg MAURITS' roem, dat op den Rijksdag te Regensburg in overweging werd genomen, om hem het opperbevel over de Keizerlijke legers op te dragen in den oorlog tegen de Turken. Deze oorlog had echter geen voortgang.¹⁾

Dit weinige uit MAURITS' eerste veldheersjaren toont on-

¹⁾ Het vorenstaande overzicht van MAURITS' krijgsbedrijven is geheel ontleend aan het eerste deel van BOSSCHA.

wederlegbaar, dat het hem waarlijk niet aan energie en activiteit, en evenmin aan persoonlijke moed ontbrak. Van Graaf WILLEM LODEWIJK kan het zelfde worden getuigd. VONDEL, hoewel geen onvoorwaardelijke vriend van den Prins, noemde MAURITS „Prins van grooten aerde, den held der helden.” In Europa gold hij voor den eersten strateeg van zijn tijd. En toch, ondanks dit alles, wilden MAURITS en Graaf WILLEM LODEWIJK, die steeds met een stand, in den krijg gehard leger onder beproefde aanvoerders te maken hadden, niets weten van een offensief quand-même. Hunne strategie was eerder voorzichtig en overlegzaam dan onstuimig, *en dit hield ongetwijfeld verband met het eigenaardige karakter der Nederlandsche landschapstypen.*

De Heer EYSTEN schetste MAURITS' strategie in een artikel over „Het gulden jaar” (1600) aldus: „Tal van malen werd Prins MAURITS aangespoord, zelfs gedwongen tot het uitvoeren van de een of andere onderneming, waardoor, naar men verwachtte, aan den oorlogstoestand een einde zou komen of een gedeelte des lands van eene uiterst drukkende vijandelijke bezetting zou worden verlost, doch de veldheer, wetende welke ontzettend nadeelige gevolgen één enkele gevoelige nederlaag voor het nog niet voldoende bevestigde succes der Republiek kon hebben, wist steeds met kalmte en beleid op te treden, waagde zijn leger nimmer aan onzekere expedities, maar slaagde er in, door juist op het gunstige oogenblik zijn slag te slaan en voortdurend het gehalte en de geoefendheid zijner troepen te verbeteren, den strijd te voeren op een wijze, waarvan later bleek, dat het de meest voordeelige en doeltreffende was”.¹⁾

Enkele voorbeelden der eigen krijgsgeschiedenis mogen de juistheid van het vorenstaande staven.

In 1593 belegerde MAURITS Geertruidenberg. „De merkwaardigheid van dit beleg”, zegt BOSSCHA, „is hierin gelegen, dat nooit vóór dezen zoo verbazende belegeringswerken naar de oorlogswetenschap der ouden, met toepassing van het gebruik van buskruit voor geschut en handwapenen waren

¹⁾ *Elsevier*, 1900, II, bladz. 429/30.

aangelegd. Men gaf er daarom den naam aan van het Romeinsche beleg: Geertruidenberg werd een tweede Alesia genoemd en MAURITS een andere JULIUS CÆSAR. ¹⁾

„De legerplaats van den Prins, waarin het geheele dorp Raamsdonk begrepen was, werd, langs een omtrek van voor 't minst twee uren gaans, buitenwaarts besloten in hooge wallen en diepe grachten, welke door bolwerken bestreken, door schansen, ravelijnen en aarden bedekkingen verdedigd werden”. ²⁾

Ten einde te trachten om Prins MAURITS, die over weinig meer dan 6000 man beschikte, te nopen het beleg op te breken, rukte de Graaf VAN MANSFELD met een leger van 14.000 man en 18 stukken geschut binnen Oosterhout, en groef zich ook zijnerzijds overal in. Weldra ontwaarde hij, dat met een aanval niets te ondernemen viel tegen den Prins, die zich naar alle zijden versterkt had en die, waar de vesting ingesloten was, te water door een flottilje gewapende vaartuigen vrije gemeenschap met Holland bezat. MANSFELD koesterde daarom de hoop, dat de Prins naar buiten komen en zich in het open veld met hem meten zou. Wij geven thans het woord aan VAN METEREN: „Als hij (d. i. MANSFELD) nu daer lagh ende also om eenighe occasie een Trompetter van Prince MAURITZ aen MANSVELT ghesonden was, soo vraeghde hem MANSFELD, waeromme syn Heer soo beschanst lagh, hy soude hem als een jonck coragieus eertrachtende Overste uyt syn Schanse tot eenen Velt-slagh begeven; den Trompetter beantwoorde syn schamperheydt kloeckelyck, seggende, syn Excellentie VAN NASSOUWE ware een jonck Heere, en soude gerne een oudt Krijgsmann worden, also uwe Excellentie is, daer de omstaenders mede loeghen, en MANSVELDT sweegh, als hebbende een wel getrefte antwoorde”. ³⁾ MOTLEY vond dit voorval

¹⁾ Volgens MOTLEY, III, bladz. 243, kwamen nieuwsgierigen, niet alleen uit den omtrek en uit andere provinciën, doch zelfs uit andere landen naar dit beleg zien, en kwamen vreemde generaals in MAURITS' kamp, om diens nieuwe wijze van oorlogvoeren in de praktijk te bestudeeren.

²⁾ BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 227.

³⁾ E. VAN METEREN, „Historiën der Nederlanden”, 1652, folio 306 verso, 1^e kolom.

en deze woorden zóó kenschetsend, dat hij die in zijne geschiedenis der Nederlanden heeft overgenomen.¹⁾

In 1599 viel de vijand, na eene demonstratie tegen Schenkenschans, in den Bommelerwaard en bedreigde Zalt-Bommel. MAURITS, aanvankelijk verrast, kwam in allerijl binnen Bommel, trok zijne troepen samen, die geleidelijk versterkt werden en die ten deele in de vesting, ten deele langs den Noordelijken Waaloever werden gelegerd. Pogingen des vijands om de Waal over te steken werden door het energiek optreden van ERNST CASIMIR VAN NASSAU verijdeld.

Beide legers, sterk verschanst, lagen nu tegenover elkaar en trachtten door een voortdurend geschutvuur elkaar afbreuk te doen. In overeenstemming met Graaf WILLEM LODEWIJK volgde Prins MAURITS zijne gewone strategie: het verdedigen der door hem ingenomen stellingen en het afmatten van den vijand, zonder dezen gelegenheid te geven bij een algemeen gevecht groote voordeelen te behalen. Deze wijze van oorlogvoeren bood de beste kansen, maar vorderde groote en voortdurende uitgaven: niet alleen krijgsbehoeften, maar ook de schanswerken en schipbruggen eischten, mede voor onderhoud, groote sommen. Daarom besloten de Staten-Generaal, die de verdedigende houding van den Prins afkeurden, voor te stellen, eene poging te wagen om den vijand met geweld te verdrijven.

Herhaaldelijk daartoe door Prins MAURITS aangezocht, begaven de Staten-Generaal en de Raad van State zich naar Bommel, om met den Prins hierover te beraadslagen. Den 17^{en} Mei vond de vergadering plaats, waarin men den Prins voorhield, dat de uitrusting der vloot en de andere oorlogskosten de geldmiddelen zóódanig hadden uitgeput, dat men bezwaarlijk nog maanden lang het zelfde betalen kon. Het leger was in sterkte bijkans gelijk aan dat van den vijand ²⁾ en bestond uit versche troepen, nog vol vuur, voor

¹⁾ „History of the United Netherlands”, vol. III, bladz. 245/6.

²⁾ MAURITS telde toen 16.000 voetknechten en 2000 ruiters onder zijne vanden; MENDOZA's macht overtrof de zijne met slechts 2000 man. (AREND, bladz. 118).

wier onstuimigen aandrang de afgematte en ontevreden Spanjaarden spoedig zouden moeten wijken. Men achtte het daarom hoogst gewenscht, dat MAURITS of den vijand in zijne verschansingen aantasten of hem tot een veldslag nopen zou, ten einde hem ons grondgebied te doen verlaten.

De beide Stadhouders lieten zich door deze vertoogen niet van hun voornemen afbrengen. Zij waren overtuigd, dat de Admirant er niet in slagen zou verder in den Bommelerwaard door te dringen, maar na korteren of langeren tijd door geldgebrek zou moeten aftrekken. Hem in zijne verschansingen aan te tasten was wegens den aard van het terrein aan groote bezwaren onderhevig en zou met groote verliezen gepaard gaan, terwijl de kans om MENDOZA over de Maas terug te slaan (strategische frontaanval) uiterst gering was. Mislukte de onderneming, dan zou het zeer moeilijk worden, den voortgang van den zegevierenden vijand te stuiten. Hem tot een veldslag nopen, was nog veel gevaarlijker; daartoe moest men het grootste deel van het leger in de Brabantsche heidevelden voeren (strategische omtrekking), waar MENDOZA het wellicht niet volgen zou. En wie zou dan voor de bescherming van Bommel waken en Holland voor een inval vrijwaren? ¹⁾

Verscheidene leden der Staten-Generaal, vooral de jongeren, zagen het gewicht dezer bedenkingen niet volkomen in en drongen er nog herhaaldelijk op aan, dat men den vijand met kracht zou aangrijpen. Eindelijk lieten zij zich overreden, om het geheele kriegsbeleid onvoorwaardelijk aan den Prins over te laten. De juistheid van MAURITS' oordeel werd zóózeer in het gelijk gesteld, dat ieder gedwongen werd zich daarmede te vereenigen. Toen men zag, hoe *eenige* Staatsche troepen, begunstigd door het doorsneden terrein, uit eene nieuwe en

¹⁾ Was MAURITS' strijdmacht gesteund geworden door eene behoorlijke legerreserve, het gewapende volk, de burgers, in schutterijen vereenigd, hij had aan hen de passieve dekking van Holland kunnen opdragen en actief wat meer kunnen wagen. Nu was het actieve element, het veldleger, de eenige strijdmacht van den Staat, en dus aan de plaats gebonden. Deze toestand is conform dien van Denemarken in 1864. Voor eene offensieve verdediging spruiten er groote nadeelen uit voort.

nog slecht bevestigde schans door eene groote overmacht niet konden verdreven worden, bleek het duidelijk, met hoe weinig kans op goeden uitslag men MENDOZA in zijne sterke verschan-singen zou kunnen aanvallen. VERE en DE LA NOUE, die van verlangen brandden, om den vijand aan te tasten, en die van den Prins de toestemming verkregen hadden, om daartoe met eenige regimenten eene poging te wagen, keerden onverrichtzake terug; de gesteldheid van den bodem liet hun niet toe, de Spanjaarden met voordeel te naderen.

De verwachtingen van den Prins werden ten slotte vervuld; door eene taaie, hoofdzakelijk lijdelijk gevoerde verdediging achter de wallen van Zalt-Bommel en den Noordelijken Waaldijk werd de aanvalskracht van den Admirant volkomen gebroken. Den 4^{en} Juni brak hij het beleg op en begon zijn terugtocht op Rossum, waar hij dadelijk begon met den aanleg van een fort, dat den naam St. Andries verkreeg. ¹⁾

Hoogst leerrijk uit een *nationaal* oogpunt is deze veldtocht ook wegens het gebruik, door Prins MAURITS van schipbruggen en van gewapende vaartuigen gemaakt. ²⁾

In 1600 — het gulden jaar — begon men met de verovering van de forten Crevecœur en St. Andries. De Staten van Holland en Zeeland beweerden nu, dat er voor de landprovinciën genoeg was gedaan; en, daar er jaarlijks een millioen aan convoogelden moest besteed worden tot beveiliging van den handel tegen de kaperschepen, welke uit Duinkerken en de havens van Vlaanderen ter kaapvaart voeren, zoo drongen deze beide gewesten, Zeeland vooral, en in Holland OLDENBARNEVELT, aan op een tocht naar Vlaanderen, ter vermeerstering van Duinkerken. Er pleitte ook eene staatkundige reden voor dien tocht. Slaagde hij, dan zou wellicht Koningin

¹⁾ Bovenstaande bijzonderheden nopens 1599 zijn grootendeels ontleend aan de Algemeene Geschiedenis des Vaderlands, door J. P. AREND, Deel III, 2^e stuk.

²⁾ Zie hieromtrent o. a., hoewel eene vollediger behandeling verwacht mocht worden: J. EYSEN, „Geschiedenis der Nederlandsche Pontonniers“, bladz. 24. In het genoemde jaar had Prins MAURITS tusschen 15 Mei en 15 Juli 5 groote bruggen, elk gemiddeld 350 M. lang, en 2 schipbruggen, lang bijna 160 M., alle op Waal en Maas.

ELISABETH hare neiging tot vrede sluiten met Spanje laten varen.

Het voornemen, om den oorlog in grooten stijl offensief te voeren, door 's vijands land binnen te dringen, was niet zonder gevaren. Men kon het leger over zee naar Oostende brengen, dat in handen der Staten was en van daar, voorbij Nieuwpoort, tot vóór Duinkerken komen. In de landing zelve en de eerste daarop volgende handelingen lag derhalve geen bezwaar, doch wanneer de nood aan den man kwam, zou de Aartshertog zijne muitende soldaten waarschijnlijk door alle mogelijke middelen weten te bedwingen en eene sterke legermacht verzamelen. Een strijd in het open veld zou hiervan het gevolg zijn; de uitslag daarvan was twijfelachtig. Eene nederlaag zou voor de troepen der Republiek hoogst noodlottig zijn. Duinkerken kon in enkele dagen in voldoende staat van tegenweer worden gebracht. Prins MAURITS was dan ook geenszins ingenomen met het voornemen der Staten, om terstond Nieuwpoort en Duinkerken aan te tasten. Hij achtte het veel raadzamer, eerst het beleg vóór Sluis te slaan, dat, eenmaal genomen, met zekerheid behouden kon worden, om van daar zijne veroveringen in Vlaanderen voort te zetten.

Dit plan werd goedgekeurd door Graaf WILLEM LODEWIJK en door FRANCIS VERE, maar stuitte af op den onwil der Staten, die zich gouden bergen van den veldtocht beloofden en o. a. door hunne ervaring nopens 1599 wisten, dat MAURITS' voorzichtige, maar doeltreffende, verdedigende strategie niet zeer snel tot het doel voerde en met zware finantieele offers gepaard ging. Minder standvastig dan in 1599 tijdens den veldtocht in den Bommelerwaard, gaf MAURITS ten slotte toe aan den heftigen aandrang der meerderheid. ¹⁾ Op verzoek van

¹⁾ Ontleend aan J. EYSTEN, „Het gulden jaar,” *Elsevier*, 1900, II, bladz. 436/7. Zijne uiteenzetting der feiten is die, welke ook gegeven wordt door AREND, die voor deze quaestie uit verschillende oude werken, als BOR, VAN REYD en de „Lettres DE BUZANVAL” heeft geput. BOSSCHA (I, bladz. 247) geeft eene eenigszins afwijkende voorstelling van zaken. Volgens hem ontveinsde MAURITS de bezwaren, aan den tocht naar Vlaanderen verbonden, noch aan zichzelf, noch aan de Staten, doch achtte hij die niet onoverkomelijk, mits men hem de handen vrijliet.

den Prins zouden Gedeputeerden uit de Staten-Generaal den veldtocht, ten minste tot na de ontschepping, medemaken. Graaf WILLEM LODEWIJK, de Stadhouder van Friesland, hield in dezen echter meer voet bij stuk; hij ijverde met kracht van redenen tegen een tocht, waarbij, naar zijne meening, het lot van den Staat in de waagschaal werd gesteld. Hij wees nog op de onzekerheid van weer en wind, en voerde aan, dat de tijd, benoodigd voor het in- en het ontschepen, vooral der ruiterij, het element der verrassing geheel verloren zou doen gaan. ALBERTUS behoefde tot ontzet geen veldslag te wagen; hij had het land, de rivieren en de omliggende steden tot zijn voordeel en kon der Staten leger alleen reeds door stilliggen en door het afsnijden van den toevoer van fourage voor de ruiterij tot den aftocht dwingen: de weg naar Oostende was te onderscheppen bij het kanaal van Nieuwpoort, waar Prins MAURITS zelf eens moeilijkheden ondervonden had bij een aanslag op Duinkerken. Indien alles gelukkig voor de Staten uitviel, kon ALBERTUS, als hij zijn voordeel goed wist te gebruiken, toch de stad tienmaal gemakkelijker hernemen dan de Admirant in het vorig jaar Bommel zou genomen hebben. „Besluitende daerom Graef WILLEM, dat het soo onwysen ende roekelosen Raedt ware, als men noyt van eene wyse, ende in den oorlog soo langh geoeffende Regieringh ghehoort had.” Mocht door verzuim des vijands of om andere redenen Duinkerken toch toevalligerwijze genomen en behouden worden, „die Raetgevers nochtans eeuwigh verwyte ende opspraeck verdienden, omdat sy 't heele Lant aen eenen sijden vadem ghehangen hadden.”¹⁾

FRANCIS VERE was het met WILLEM LODEWIJK eens en aarzelde niet te voorspellen, dat ALBERTUS binnen 14 dagen na de landing met een even talrijk leger tegenover de Staatschen zou slaan.

MAURITS liet zich overhalen, de uitvoering van den tocht op zich te nemen in den door de Staten gewilden geest; Graaf WILLEM LODEWIJK zou intusschen Friesland en HOHENLOHE Gelderland beschermen. Wij stippen omtrent die uitvoering

¹⁾ E. VAN REYD, „Nederlandsche oorlogen”, 1650, bladz. 424/5.

hier slechts aan, dat een ongunstige wind en stormen de expeditie terugbrachten in de vooraf door MAURITS getrokken lijnen: Met goedvinden der Gedeputeerden te velde landde de, voor den tocht naar Duinkerken bij Rammekens in 2800 vaartuigen verzamelde strijdmacht wel niet te Sluis, doch in het nabijgelegen land van Philippine. Van hier zou het leger *te land*, tusschen Gent en Brugge door, naar Oostende worden gevoerd; de zeereis, waartegen de Prins zich zoo zeer verzet had, vooral ook om het kwetsbare der verbindingen, werd vermeden. De vijandelijke benden te land vóór zich uitdrijvende, hield men ook den rug, d.i. de verbinding met Holland, beter vrij. De schitterende overwinning van Prins MAURITS te Nieuwpoort besliste over het lot van den veldtocht.

Het verschil van inzicht, dat zich in zoo scherpe mate reeds in 1600 geopenbaard had, hield ook in 1601 de krijgsof bevelhebbers en de staatslieden verdeeld.¹⁾ De laatsten drongen aan op een nieuwen veldtocht op vijandelijk gebied; de Prins wilde alleen de krijgsverrichtingen hervatten, wanneer men hem de middelen toestond tot het belegeren van de een of andere versterkte stad.

In 1602 besloten de Staten reeds vroeg in het jaar tot eene actieve handeling, een nieuwen veldtocht in de Zuidelijke Nederlanden, om te trachten het beleg van Oostende te verbreken. Het plan werd, mede op aandrang van Koningin ELISABETH van Engeland, doorgedreven, hoewel èn Prins MAURITS èn Graaf WILLEM LODEWIJK er zeer tegen waren. De Prins verklaarde zich bereid de hem opgedragen taak te aanvaarden, doch stelde zich weinig vruchten voor van eene onderneming, waarbij het Staatsche leger midden in het vijandelijke land aan te veel wisselvalligheden zou blootgesteld zijn. Ook de Koning van Frankrijk en zijn raadsman SULLY achtten de onderneming zeer gevaarlijk en nutteloos, al slaagde men er ook in door Brabant tot vóór Oostende door te dringen.

¹⁾ BOSSCHA, I, bladz. 306. Hij verwijst ook naar eene aanteekening van LODEWIJK MULDER op het Journaal van ANTHONY DUYCK, bladz. 134.

De Staten zetten echter hun voornemen door en hadden te meer vertrouwen in hun plan, daar VERE, die voeling met Engeland hield, ditmaal hun voornemen billijkte. Den 17^{en} Juni 1602 waren op het eiland 's-Gravenweert bij Elten ruim 18.000 man Infanterie en meer dan 5000 ruiters, voorzien van de noodige Artillerie en trein, bijeen. Met groote snelheid viel MAURITS de Zuidelijke Nederlanden binnen en kwam tot St. Truyen (7 Juli). Een beslissende veldslag scheen op handen, daar het Spaansche leger, sterk 20.000 man Infanterie met eene sterke ruitery, onder MENDOZA, niet ver van Thienen achter de Geete gelegerd was en zich hier verschanst had.

Meermalen stelde MAURITS zijne geheele strijdmacht in slagorde en verkende hij met zijne ruitery het vijandelijke kamp, om den Spanjaard tot een strijd in het open veld uit te lokken, doch te vergeefs. MENDOZA nam hier de lessen van MAURITS ter harte en bleef in zijne versterkte legerplaats. Den slag bij Nieuwpoort indachtig, begreep MENDOZA te recht, dat eene nederlaag de hoofdstad van alle bescherming ontblooten zou en dat hij de voornemens van den Prins het best verijdelen kon, door achter zijne sterke verschansingen eene zuiver verdedigende houding aan te nemen. Omgekeerd waagde MAURITS het niet, om den Spanjaard aan te tasten. Onverrichterzake trok de Prins over Hasselt, Eindhoven en Helmond terug, om het beleg voor Grave te slaan.¹⁾

In 1604 trad feitelijk het zelfde verschil van inzicht andermaal in al zijne scherpte op den voorgrond. Toen eene poging der Staten-Generaal, om Oostende door eene afleiding (eene bedreiging van 's-Hertogenbosch) te ontzetten, niet gelukt was, besloten zij te beproeven, wat te voren voor een vermetel waagstuk gehouden was: die vesting met geweld te bevrijden. Na de inname van Sluis door Prins MAURITS (19 Augustus) verklaarde deze, die WILLEM LODEWIJK weer aan zijne zijde vond, „dat hij *in goeder conscientie* een onderneming, gelijk de Staten verlangden, hield voor ondoenlijk, *ende te seer periculeus van geslagen te worden*”. Hij raadde aan, den gouverneur van Oostende te gelasten, de vesting,

¹⁾ Ontleend aan AREND en BOSSCHA, t. a. p.

onder medeneming van garnizoen, geschut en munitie, over zee te ontruimen, terwijl men zich z. i. overigens beperken moest tot het houden van vasten voet in Vlaanderen. „Dit gevoelen steunde op de vaste overtuiging, zoowel van den Prins als van Grave WILLEM; en toen de Staten hun bepaaldelijk afvroegen, of hun dan geene middelen bekend waren, om Oostende „directelyck off indirectelyck” te ontzetten, beantwoordden beiden deze vraag ronduit met *neen*”. De Staten-Generaal trachtten aanvankelijk nog hun zin door te zetten, doch zagen zich ten slotte genoodzaakt, om zich neer te leggen bij het advies van beide legerhoofden.¹⁾

Vermelden wij ten slotte nog, dat de Prins, die in 1606 het beleg voor Grol geslagen had, doch door de onophoudelijke regens met zijne werken nog zeer weinig gevorderd was, dat beleg opbrak, toen SPINOLA kwam opdagen. „Den vijand onder het geschut der stad, in de nog onvoltooide liniën, af te wachten, zou de grootste rockeloosheid geweest zijn; en een veldslag te wagen, even vermetel, daar meer dan twee derde gedeelten van het krijgsvolk door ziekten buiten staat waren te vechten. Hij redde dus zijn leger en den geheelen belegeringstoestel door een tijdigen aftocht”.²⁾

Dit 7-tal voorbeelden toont op overtuigende wijze, dat de strategie van Prins MAURITS eerder methodisch en bedachtzaam dan overmoedig was, dat hij den strijd op onzen bodem meestal inzag als eene taaie worsteling op de plaats en dat hij, steunende op de groote kracht, vooral van het polderland, den oorlog menigmaal verdedigend voerde. Hij was in het algemeen wars van een grootscheepsch offensief quand-même, waagde zich zelden op onze heidevelden en gevoelde slechts voor een offensief op zijn tijd, een verrassenden, stoutmoedigen klap, indien de omstandigheden daarvoor gunstig waren. Hij was derhalve, evenals zijn neef WILLEM LODEWIJK, een voorstander van eene *actieve* of *offensieve* *landsverdediging*. Zich door eene jarenlange, practische

¹⁾ BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 312 tot 315.

²⁾ T. a. p., bladz. 317/8.

ervaring de groote verdedigende kracht onzer terreinen, nog kunstmatig versterkt, volkomen bewust, was hij, vooral in het polderland, ook bedachtzaam met den *tactischen* aanval. De hiervóór genoemde voorbeelden, hoewel hoofdzakelijk op MAURITS' strategie slaande, toonden dit reeds eene enkele maal. Tot aanvulling moge nog vermelding vinden, dat vooral gedurende het beleg van Steenwijk in 1592 de Prins meermalen tusschenbeiden moest komen, om onberaden of ontijdige tactische aanvallen tegen te gaan; ook hierin werd hij wakker bijgestaan door Graaf WILLEM LODEWIJK. Toen er een ton gouds aan artillerie-munitie verbruikt was, stond het volk in de loopgraven tot den storm gereed. Na zulk een geweldig vuur niet te stormen, werd in die dagen voor schandelijker gerekend dan bij den storm het onderspit te delven. „Maar MAURITS, ziende, dat de aanval vruchteloos zou zijn, wilde zijne soldaten niet op de slachtbank brengen, om gehoor te geven aan een kwalijk misplaatst eergevoel”. Hoewel de toon der berisping zich allerwege deed hooren en men mompelde, dat de zoo kostbare onderneming mislukken moest, hielden beide bevelhebbers standvastig vol en deden het beleg met verdubbelden nadruk doorzetten. Voor het eerst werd hier op groote schaal door de soldaten geschanst en gegraven, wat te voren den soldaat steeds tot oneer werd gerekend. Aldus met onvermoeide werkzaamheid dag en nacht arbeidende, viel de vesting MAURITS den 5^{en} Juni als eene rijpe vrucht in den schoot. ¹⁾

Ook vóór den slag bij Nieuwpoort was MAURITS, met FRANCIS VERE, de eenige, die voor dat geval de tactische verdediging boven den aanval koos: „de overwinning zou veel zekerder zijn, zoo men den aanvaller ontving met het vertrouwen op de sterkte eener voordeelige positie”. ²⁾

De strategie van Prins FREDERIK HENDRIK, den grooten stedenbedwinger, was in algemeene trekken gelijk aan die van MAURITS, wat niet verwonderen kan, daar hij eene prac-

¹⁾ BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 217 tot 220.

²⁾ T. a. p., bladz. 269.

tische leerschool doorloopen had in het hoofdkwartier van zijn ouderen broeder, die, volgens WILLEM LODEWIJK, door zijn voorbeeld bewezen had, dat in den oorlog arbeid en loiding, op wetenschap gegrond, boven geweld gaan. 1) Ook FREDERIK HENDRIK ontbrak het evenmin aan energie en aan persoonlijken moed; ook bij hem kwam, *op zijn tijd*, het actieve element krachtig tot uiting, doch daarom helde hij, *in onze terreinen*, doorgaans meer over tot de verdediging of tot den methodischen, schansenden aanval dan tot een offensief quand-même. Zoo eenig verschil met MAURITS aan te toonen valt, dan is het dit, dat de jongere broeder nog verder van zulk een offensief stond, wellicht, omdat het hem eerst op lateren leeftijd vergund werd zelfstandig van zijne veldheerstalenten te doen blijken. 2)

BOSSCHA schetst FREDERIK HENDRIK als volgt: „In het veld was hij onvermoeid, en als hij in den zadel zat, kende zijne dapperheid geene palen Altijd te paard, altijd daár, waar een gevaar dreigde, altijd er op uit, om den vijand een kans af te winnen

Dikwijls bracht hem zijne onversaagdheid in het grootste levensgevaar Wakkere voortvarendheid kenmerkte dan ook de uitvoering van alle ondernemingen, hem door MAURITS opgedragen Waar hij als krijgsman moest handelen, was zijn wil even onwrikbaar, zijne volharding even berekend, en zijn moed even groot, als die van WILLEM of MAURITS.” 3) Aan het hoofd der ruitery baande hij zich in den jare 1604 met groot levensgevaar een weg naar de haven van Sluis, waardoor die stad door MAURITS bemachtigd en het niet meer verdedigbare Oostende zonder schade opgegeven kon worden. In 1605, in het ruitergevecht bij Bruck, verkeerde hij geruimen tijd in het dreigendst levensgevaar en gaf daarbij blijken van grooten persoonlijken moed. Hij redde Bredevoort, reeds

1) Getuigenis van Graaf WILLEM LODEWIJK, aangehaald bij BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 195/6.

2) Toen Prins MAURITS in 1584 hoofd van den Raad van State werd, was hij nog niet 17 jaar oud. Bij den dood van dezen in 1625 was Prins FREDERIK HENDRIK reeds 41 jaar.

3) BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 324/8.

door de Spanjaarden ingenomen, wierp bezetting in Rijnberk, toen het al door den vijand berend was (1607), overrompelde Erkelens en deed, gedurende het Bestand, wakker mede in den Gulikschen oorlog. ¹⁾

Ook in latere jaren was het niet anders, want tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch zagen de Staten-Generaal zich genoopt om den Prins, die zich „naar synen gewoonelyken yver, couragie ende sorghvuldigheyt, aen ende aen verthoont in d'aproches, ter plaetsen daer het meeste peryckel ende gevaer is" aan te manen zijn persoon te sparen, wel wetende, hoeveel daaraan voor den Staat gelegen was. ²⁾

En toch, ondanks deze schitterende militaire eigenschappen, ondanks deze schitterende militaire loopbaan, ondanks het feit, dat de Prins 22 jaren aan het hoofd van de Nederlandsche krijgsmacht heeft gestaan, heeft hij nooit in een veldslag het opperbevel gevoerd: „Daartoe gelegenheid te zoeken, lag noch in zijn aard, afkeerig van ondernemingen, waarbij een kans moest gewaagd worden, noch in het belang der Republiek, die door één veldslag verliezen kon, wat zij door vele jaren strijdens gewonnen had. De twintigjarige loopbaan van den Stadhouder FREDERIK HENDRIK aan het hoofd der Nederlandsche krijgsmacht is alleen opgeluisterd door negen belegeringen, maar belegeringen bovenal roemwaardig, omdat zij volbracht zijn met kleine legers, terwijl de vijand veel aanzienlijker strijdkrachten in het veld had." ³⁾ „In de belegeringen van FREDERIK HENDRIK, die zoo spaarzaam met het bloed, als kwistig met het zweet zijner soldaten was, vond het vechtende gedeelte zijner krijgsmacht niet altijd gelegenheid om zich bijzonder te onderscheiden." ⁴⁾

Onovertroffen als een bewijs voor innerlijke onwankelbaarheid, tevens als een blijk van zijn onwrikbaar vertrouwen in Hollands verdedigende kracht, staat het besluit van FREDERIK HENDRIK van 1629 daar, toen hij den Bosch belegerde, een Spaansch-Keizerlijk leger tot afleiding van dit beleg over den

¹⁾ BOSSCHA, t. a. p., bladz. 325/6.

²⁾ T. a. p., bladz. 349, noot 5.

³⁾ T. a. p., bladz. 329/30.

⁴⁾ T. a. p., bladz. 335.

IJssel in de Veluwe viel, om Holland te bedreigen. De Prins besloot toen, om zich het initiatief *niel* te laten ontnemen, doch het beleg voort te zetten, terwijl hij de verdediging van Holland overliet aan een gering aantal troepen, gesteund door de gewapende burgers in de toenmalige Utrechtsche Linie. ¹⁾

Kenschetsend voor de strategie van FREDERIK HENDRIK is ook de veldtocht van 1631, waarvan de opzet denken doet aan dien van 1600: een tocht door Vlaanderen naar Duinkerken. Tot tusschen Gent en Brugge voortgerukt, besloot de Prins, ditmaal bijgevallen door de Gedeputeerden te velde, tot den terugtocht op de tijding, dat eene vijandelijke krijgsmacht twee uren van daar had post gevat. De Staten-Generaal roemden zijn gedrag hoogelijk en betuigden zich daarvoor aan hem zeer verplicht. ²⁾ In overeenstemming met deze opvattingen was hetgeen AERSSENS in 1638 uit den Haag schreef: „La condition de cet Estat ne comporte point de recourir à un combat général, et partant devons nous user de grande circonspection à faire les choses avec seureté pour ne perdre, en un seul coup; ce qui a esté ménagé soixante et dix ans de long.” ³⁾ Blijkbaar gaven deze woorden het gevoel en der toonaangevenden, die onder den oorlog geboren en daarmee opgegroeid waren.

De strategie van onzen grooten Stadhouder, Prins WILLEM III was volmaakt analoog aan die van zijne voorzaten. Van een offensief quand-même bij het begin van den oorlog van 1672/73 wilde hij niets weten. Ook wachtte hij zich er wel voor, om ons zwak veldleger in één slag aan den IJssel te laten vernietigen. Hij vertraagde den opmarsch des vijands in de buitenprovinciën, borg zich daarna op achter de Waterlinie en begon de hardnekkige verdediging eerst in het Hollandsche polderland, aanvankelijk zuiver passief. Hij bracht nu de groote, in ons volk en in onzen bodem schuilende weerkrachten tot volle ontwikkeling, en kwam eerst later, toen

¹⁾ Zie vooral BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 355/56 en 368/70.

²⁾ BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 370/71.

³⁾ Aangehaald bij BOSSCHA, t. a. p., I, bladz. 329, noot.

onze strijdkrachten aanmerkelijk waren verbeterd en uitgebreid, op daarvoor gunstige oogenblikken in daarvoor gunstige richtingen weer voor den dag. Men heeft het wel willen doen voorkomen, alsof men zich thans niet meer beroepen mag op de ervaringen van 1672 en 1673, omdat de Fransche bevelhebbers destijds blij hebben gegeven van groote onkunde omtrent de ware grondbeginselen der oorlogvoering, inzonderheid blijken van gemis aan voortvarendheid. Niets is minder juist dan dat. Reeds bij eene bloote vermelding van de namen der Fransche opperbevelhebbers — TURENNE, CONDÉ en LUXEMBOURG, mede de grootste krijgsoversten van hun tijd — komt het maken van groote strategische fouten zeer onwaarschijnlijk voor. Doch bovendien sluiten de archieven elken twijfel buiten omtrent de ware redenen, die de Franschen gedurende zulk een langen tijd — ruim 6 maanden — tot werkeloosheid veroordeelden: men meende tegen het hart des lands niets te kunnen ondernemen, vóórdat de onderwaterzettingen bevroren waren. Onvermogen om vóór den winter handelend tegenover Holland op te treden, ziedaar de oorzaak van het dralen der Franschen; het maken van veroveringen in de buitenprovinciën was slechts gevolg. Ik heb deze oorzaak elders uitvoerig toegelicht aan de hand van vóór eenige jaren door den bekenden schrijver PIERRE DE SÉGUR openbaar gemaakte archiefstukken. ¹⁾

De oorlog van 1672/73 schenkt ons nog steeds een onovertroffen voorbeeld voor onze landsverdediging. Hij blijft altijd in hooge mate leerrijk, omdat de 3 periodes eener *offensieve* landsverdediging er zóó duidelijk in te onderkennen zijn en zóó menige nuttige les ook voor de toekomst bevatten: eerst de periode, waarin de verdediger terugwijkt, zoekt de beslissing te verschuiven; daarna de periode, waarin de aanval tot staan gekomen is, eene hardnekkige worsteling op de plaats om eene verdedigingslijn, i. c. de Oude Hollandsche Waterlinie, waarbij de verdediger zich uit gemis aan krachten nog strategisch passief gedraagt; en in de derde plaats de periode van tegenaanvallen, waarin de verdediger de rollen

¹⁾ Zie: „Een Nederlandsch Volksleger”, 1904, bladz. 29 tot 32.

bijwijken omkeert en op gunstige oogenblikken tot den tegenaanval overgaat; de periode alzoo der *offensieve* verdediging. De krachtige, verrassende offensieve stooten van uit het hart des lands, de Vesting Holland, vonden in dezen oorlog, in verband met het beloop der Fransche verbindingen en met aanrukkende bondgenooten, hoofdzakelijk plaats om den Zuidelijken vleugel der Waterlinie (1672, Charleroi; 1673, Bonn), maar toch zijn de offensieven in front en om den Noordelijken vleugel der Waterlinie over de Zuiderzee ondernomen, hoewel op bescheidener schaal uitgevoerd, ook in menig opzicht leerrijk voor *nationale* strategie, *nationale* tactiek en *nationale* oorlogsvoorbereiding.

Wat de vraag: strategische aanval of verdediging betreft, ten slotte nog enkele lessen uit den polderoorlog van 1799 in Noord-Holland.

Vanaf hunne landing op 27 Augustus tot aan het eindpunt van den veldtocht, 6 October bij Castricum, derhalve in 6 weken, wonnen de Engelschen en Russen, de strategische aanvallers, slechts 2 dagmarschen terrein, om daarna hun hoofd te pletter te loopen tegen een naar zee uitgebreid Noordfront der Stelling van Amsterdam en zich tot den terugtocht genoopt te zien. In 1812 marcheerde NAPOLEON in den zelfden tijd van Wilna naar Smolensko en legde daarbij 12 maal zoo veel afstand af. Welnu, in die 6 weken komen in Noord-Holland 5 groote gevechten voor, die elkaar met tusschenruimten van 1 à 2 weken opvolgden; na ieder gevecht behoefden aanvallers en verdedigers geruimen tijd, om weer op hun verhaal te komen en krachten voor eene nieuwe onderneming te verzamelen.

Die 5 gevechten zijn:

a. Het gevecht op 27 Augustus om het landingspunt bij Callantsoog, waarbij DAENDELS trachtte de gelande Engelschen in zee terug te werpen. Deze hadden zich echter reeds op het strand en in de duinen tot nabij de Groote Keeten vastgezet. De onzen verloren 1400 man, de verliezen der Engelschen bedroegen slechts 443 man.

b. De aanval der Gallo-Bataafsche macht op 10 September

op de stelling der Engelschen, die zich, tot dekking van de ontschepping van volgende echelons, aan den Zuidrand van de Zijpe hadden genesteld. De Engelschen verloren 184 man, de onzen bij hun aanval ruim 10 maal zooveel, n.l. 1876 man.

c. De eerste slag bij Bergen op 19 September, toen de Engelschen en Russen tot den aanval overgingen op de stelling der Gallo-Bataven: Oud-Karspel—Schoorl—Kamp. De aanvaller verloor bijna 4000 man; de verdediger niet veel minder, waaronder echter 1600 man van DAENDELS, *die door een ongemotiveerd offensief in het polderland, met daarop gevolgd terugslag, onder zijne eigen troepen aan den Langendijk eene bijna volledige paniek in het leven riep.*

d. De slag bij Egmond—Alkmaar of de tweede slag bij Bergen op 2 October, eene herhaling van den eersten, in welchen de Engelschen en Russen blijvend geen voet terrein hadden gewonnen. De verliezen van den aanvaller waren ook hier, hoewel ditmaal niet beduidend (2100 contra 2000 man) grooter dan die van den verdediger.

e. Het gevecht bij Castricum op 6 October, het keerpunt in den veldtocht, bij welke gelegenheid de Engelschen en Russen, als aanvallers, ruim 2500 man verloren, de Gallo-Bataven, die in de duinen, geestgronden en in het polderland stelling gekozen hadden, nog geen 1400 man.

Opmerkelijk is het zeker, hoe de onzen beide malen, dat zij tot den aanval overgingen, aanzienlijk grootere verliezen leden dan de vijand (op 10 Sept. zelfs ruim 10 maal meer) zonder hun doel te bereiken. Door deze ervaring geleerd, zagen zij verder af van een grootscheepsch offensief. In de andere 3 gevechten waren de verliezen het grootst aan de zijde der Engelschen en Russen, de tactische aanvallers, zonder dat het hun in een dier drie gevechten gelukte den vijand tot het prijsgeven zijner ingenomen stelling te *dwingen*.

Voegt men al deze *nationale* ervaringen bij elkaar, bedenkt men vooral, hoedanig de strategie was van *Nederlands* grootste strategen, dan kan voor ons, dunkt mij, de keuze niet twijfelachtig zijn. Hoe veel verleidelijks er, van internationaal standpunt gesproken, moge zijn in von DER GOETZ'S

„Kriegführen heiszt angreifen,” in het offensief quand-même, het onstuimig er op losgaan, waarmede BONAPARTE in het begin van zijne loopbaan (1796), maar ook nog op het einde (1814) zulke schitterende uitkomsten verkregen heeft. zoo moet men, de zaak van *nationaal* standpunt beziende, zich de bijzonder groote defensieve kracht van het hart des lands, het polderland, steeds indachtig blijven, en gelde voor ons, in navolging van MAURITS, WILLEM LODEWIJK, FREDERIK HENDRIK en WILLEM III. *die zich met voorbedachten rade zoo menigmaal strategisch verdedigend gedroegen, een offensief op zijn tijd.* Ons ontbreekt nog altijd een strategieboek, waarin deze gedachte aan de hand der eigen krijgsgeschiedenis volledig ontwikkeld is.

In verband tot deze zaak nog één opmerking. Alleen de oppervlakkige waarnemer zal meenen, dat hij, die tot den strategischen aanval overgaan *wil*, het daarmede ook *kan*. Het is niet, althans zeker niet in de eerste plaats, het *aanvalsbevel*, dat overgang tot het strategisch of tactisch offensief mogelijk maakt en dien aanval slagen doet. Zij, die eenige aandacht schenken aan de psychologie van de oorlogvoering, weten, dat om een aanval te doen slagen, de innerlijke voorwaarden daartoe aanwezig moeten zijn: jongheid en frischheid; initiatief en durf; toewijding, decentralisatie, marschvaardigheid en dergelijke. ¹⁾ Hoever wij nog verwijderd zijn van het bezit dier innerlijke voorwaarden zal een ieder beseffen, die aandachtig heeft gevolgd, wat er de laatste jaren over den toestand van onze levende strijdkrachten is gezegd en geschreven.

Een strategisch offensief quand-même laat zich niet in vredetijd met een strategische pen en pennehouder *neerschrijven*, en het is voor een dergelijk offensief niet voldoende, in vredetijd in eene Gevechtshandleiding voor het Veldleger te doen *drukken*: „Het op zich nemen der verantwoordelijkheid moet door de bevelhebbers nimmer worden

¹⁾ Zeer aanbevelenswaard is in dit opzicht de bestudeering van het belangwekkende boek: „Geist und Stoff im Kriege” van C. von B. K., inzonderheid van het gedeelte, waar hij de revolutie-oorlogen beschouwt.

geschroomd." Neen! Een offensief quand-même moet — wil het in oorlogstijd, menigmaal onder de moeilijkste omstandigheden van verliezen, gebrekkige encadreering, uitrusting en verpleging, slecht jaargetijde, algeheele onzekerheid omtrent 's vijands handelingen, opstelling en sterkte, ¹⁾ worden *uitgevoerd* — in vreedstijd methodisch door middel van een offensief legerstelsel worden *aangekweekt*. Ook in dit opzicht zal men in oorlogstijd maaien, wat men in vreedstijd gezaaid heeft. Alleen, indien in vreedstijd de *innerlijke voorwaarden* voor een dergelijk offensief zijn aangekweekt, indien het geheele legerstelsel doortrokken is met een drang naar voren, zal men in oorlogstijd kans van slagen hebben. Eene offensieve legerpsyche, die alles durfde wagen en daardoor alles won, verklaart, waar in eng-militair opzicht alles hoogst onvolkomen was, de zeer groote uitkomsten, bij het begin der revolutie-oorlogen door de Fransche volkslegers behaald op de in militair opzicht goed geschoolde der andere Europeesche Staten. Naar mate, in den loop der jaren, die legerpsyche aan Fransche zijde in peil daalde, daalden daar ook de uitkomsten, en de jaren van 1813 tot 1815 brachten een volledigen omkeer. Ik heb deze zaak elders ontwikkeld ²⁾ en zal er daarom hier verder het zwijgen toe doen. Wel opmerkelijk is het, dat BONAPARTE'S eerste en zijn laatste veldtocht, 1796 en 1815, beide *naar den vorm* geheel overeenkomstig — eene strategische doorbreking, door eene *schitterende* veldtochtopening ingeleid — tot zulke zeer verschillende uitkomsten leidden. Alleen wie van den vorm doordringt tot het *wezen*, kan dat verschil, maar dan ook volledig, verklaren: Uni-form was de vorm, maar zeer verschillend het wezen, de legerpsyche aan Fransche zijde, die tusschen 1796 en 1815 hemelsbreed uiteenliep.

In de beschouwing van onze strategie zij ter loops nog ons

¹⁾ Men denke aan NAPOLEON'S offensieve operatiën tegen BLÜCHER van 10 tot en met 14 Febr. 1814, toen de Keizer in volledige onwetendheid verkeerde omtrent de groepeeringsverhouding der strijdkrachten van zijn tegenstander.

²⁾ Zie: „De grondslagen onzer weerkraft”, zijnde Bijlage I van: „Een militaire vraag van den dag” (1911).

vestingstelsel betrokken. Ook hier valt eene anti-nationale strooming te onderkennen, de richting n.l., die de Vesting Holland als kern van ons verdedigingsstelsel overboord werpen, dan wel aan haar eene bescheiden neven-rol toedeelen wil, om de Stelling van Amsterdam als hoofdverdedigingslijn op den voorgrond te schuiven. Omdat andere kleine Staten als België, Denemarken en Rumenië zich in de treurige noodzakelijkheid geplaatst zien, hun vestingstelsel vrij wel tot één, vrij bescheiden verschanste legerplaats te beperken, behoeven *wij* zulks nog niet te doen, allerminst, waar de Vesting Holland gedurende verschillende eeuwen de basis van ons verdedigingsstelsel heeft uitgemaakt en de omstandigheden hare verdediging in vele opzichten bijzonder begunstigen.

Voor deze zaak zij vooral verwezen naar de uitnemende studie „Een oude strijd” van wijlen den Overste BADOX GHIJZEN in *De Militaire Gids* van 1883, die aan het slot van zijne belangwekkende geschiedenis van ons vestingstelsel tot de slotsom kwam, dat het weleer te allen tijde voor iedereen had vastgestaan, „dat de Vesting Holland de meest deugdelijke grondslag van ons verdedigingsstelsel was, omdat Holland te gelijk was het van nature sterkste deel en tevens uit een stoffelijk en zedelijk oogpunt het hart des lands”. Zie verder het Hoofdstuk „De strategische beteekenis der Stelling” uit mijn werk nopens de Stelling van Amsterdam.

Eene daad van wijze, *nationale* voorzorg schijnt het voorts, om in een klein land als Nederland, waar de permanente Stellingen steeds een integreerend deel van het verdedigingsstelsel vormen zullen, de hoogere bevelvoering in die Stellingen ook voor vreedstijd op afdoende wijze te regelen. De bedoelde regeling laat nog zeer veel te wenschen over.¹⁾

C. Onze militaire oefeningen, inzonderheid de *grootte manoeuvres*.

Ook deze zijn niet voldoende nationaal. Men trekt in den regel naar onze heidevelden, die de Nederlandsche strategen met praktische oorlogservaring doorgaans voor hun oorlog-

¹⁾ Zie: „De Stelling van Amsterdam”, tweede druk, bladz. 169 tot 189.

voering meden. „In front vasthouden en omvatten” naar het voorbeeld van GRAVELOTTE-ST. PRIVAT, als schema vastgelegd in ons tactiekboek, is regel; ja, men zoekt meermalen naar oefeningsterreinen, waar dat schema toepasselijk is. En dit, niettegenstaande het bedekte terrein onzer buitenprovinciën er bij den aanval wel toe leiden moet, om den stier koen bij de horens te vatten, den vijand in eens op de kortste afstanden op het lijf te zitten: de meest energieke, hoogst werkzame frontaanval met daaruit voortvloeiende doorbreking, uitgevoerd zonder het lange talmen van eene omtrekking.

Zeeland en Friesland worden nimmer betreden, wel het Zuiden van Limburg. Na 1878 werd voor het eerst in 1907 weer eene kustmanoeuvre gehouden, niettegenstaande deze voor ons zoo in hooge mate leerrijk zou kunnen zijn, indien de opgedane ervaring een levend goed voor het *geheele* leger ware geworden. Doch, terwijl de groote manoeuvre van 1896, naar het normaal-schema uitgevoerd, in extenso met schetsen en calques in de *Verlagen, Rapporten en Memoriën* beschreven werd, is de kustmanoeuvre van 1907 aldaar doodgezwegen. De leering voor het leger, *in zijn geheel beschouwd, was alzoo bijna nul.*

Het overbrengen van troepen over de Zuiderzee met eene landing op eenig kustgedeelte aldaar, het bezetten van eene tijdelijke stelling bij Mastenbroek, verdediging van een gedeelte van den IJssel, vonden nimmer plaats. Evenmin kaderoefeningen der hoofdofficieren van het Veldleger in een sector of groep onzer grootere verdedigingsstellingen, in voeling met het betrokken Stellingcommando. ¹⁾ Oefeningen van deelen van het Veldleger in of contra een stellinggedeelte, voor Nederland in hooge mate *nationaal*, werden tot vóór enkele jaren te weinig gehouden. Over het geheel is de voeling van ons leger met de permanente Stellingen veel te gering. Schieten in zee door Infanterie en Artillerie, iets, wat het *geheele* leger moet kennen, omdat het *geheele* leger geroepen kan

¹⁾ Zie meer uitvoerig: „De Stelling van Amsterdam”, tweede druk, hoofdstuk V, c.

worden bij te dragen tot het afslaan van landingen. vindt bijna nimmer plaats. Op onze jaarlijksche oefentableau's komen wèl, voor de troepen uit de Vesting Holland, enkele „oefeningen buiten het polderland” voor, zooals voor de Cavalerie in den Haag. Waarom nimmer voor de vele legerafdeelingen daarbuiten eens oefeningen *in* het polderland voorgeschreven?

Deze beknopte opsomming moge volstaan. Nog zij er slechts de aandacht op gevestigd, hoe een 10 à 15 jaar geleden het verschijnen van een Duitsch boekje van VON LITZMANN in staat was om een omkeer te weeg te brengen in het geheele systeem van oefeningen op de kaart bij ons Hoofdwapen. Een bewijs voor gemis aan oorspronkelijkheid; een bewijs, hoe met voorliefde alles wordt nagevolgd, wat Duitsch is; een bewijs ook, hoe men het te veel in den *form* zoekt, waaronder het *wezen* lijdt. Want tactische oefeningen op de kaart, hoe dan ook opgezet en zich afwikkellend, zijn nuttig en leerzaam onder kundige leiding, terwijl zij, ook al volgt men VON LITZMANN zoo getrouw mogelijk na, zonder veel waarde zijn, indien de leider niet voor zijne taak berekend is.

De Voorzitter: Ik stel voor, een kwartier pauze te houden en verzoek tevens de heeren, daartoe door mij aangezocht, de stemmen op te nemen.

Na de pauze heropent de Voorzitter de vergadering en deelt mede, dat de uitslag der stemming is, dat de voorgestelde leden met algemeene stemmen zijn aangenomen. Deze zijn de Heeren:

F. W. J. Gokkel, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger; A. A. van Marion, 2e Luit. der Cavalerie; W. H. Murenbeeld, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger; A. W. Tapper, Res. 1e Luit. der Infanterie, en J. H. Uhl, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te 's-Gravenhage;

J. de Bie, 2e Luit. der Infanterie; K. W. Bouwensch, Kapitein der Infanterie; A. W. Claasen, 2e Luit. der Infanterie; E. Eisma, 2e Luit. der Infanterie; J. W. von Henning, Ka-

pitain der Infanterie; A. Plesman, 2e Luit. der Infanterie; J. C. Steenbeek, 2e Luit. der Infanterie, en F. H. A. A. Wagner, Kapitein der Infanterie, te Amsterdam;

A. K. Hardenberg, 2e Luit. der Infanterie, en P. Smits, 2e Luit. der Artillerie, te Amsterdam;

C. H. van Doornum, 2e Luit. der Cavalerie N.-I. Leger, te Apeldoorn;

G. A. Adriaansen, 2e Luit. der Infanterie, en H. P. Beets, 2e Luit. der Infanterie, te Assen;

P. H. T. van der Steen, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger, te de Bildt;

J. C. A. Meijer, 2e Luit. der Infanterie, te Breda;

R. Boomsma, 1e Luit. der Infanterie; C. T. Neijs, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger, en J. Otto, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger, te Delft;

D. van Voorst Evekink, 2e Luit. der Cavalerie, en T. A. E. R. Wynoldy Daniels, 2e Luit. der Cavalerie, te Deventer;

S. van Exter, 1e Luit. der Genie N.-I. Leger, te Diemen;

A. Q. H. Dijkhoorn, 2e Luit. der Infanterie, te Doesburg;

C. A. J. von Freijtag Drabbe, 2e Luit. der Infanterie, en G. A. Kopper, 2e Luit. der Artillerie N.-I. Leger, te Ginneken;

W. J. van der Staaij, 2e Luit. der Artillerie, en P. Tadema, 2e Luit. der Artillerie, te Gorinchem;

P. ten Bruggen Cate, Kapitein der Infanterie, en D. J. A. Piepers, 2e Luit. der Infanterie, te Groningen;

W. P. Engel, 2e Luit. der Infanterie, te Harderwijk;

G. H. A. Eerdmans, 1e Luit. der Artillerie; P. van Exter, 2e Luit. der Artillerie; C. H. Iwes, 2e Luit. der Artillerie; F. A. J. de Klerck, 2e Luit. der Artillerie; J. Koolhaas Revers, 2e Luit. der Infanterie; G. H. Nord, Officier van Gezondheid 2e klasse; F. E. de Nijs Bik, 2e Luit. der Infanterie; F. J. Quanjer, Kapitein der Infanterie, en J. van Vogel-poel, 2e Luit. der Artillerie, te den Helder;

J. P. Laging Tobias, 2e Luit. der Infanterie, en N. J. N. A. Piron, 2e Luit. der Infanterie, te 's-Hertogenbosch;

R. K. Brunet de Rochebrune, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Kampen;

W. H. de Boer, 2e Luit. der Infanterie, te Leeuwarden;

G. J. A. Saraber, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Leiden;
G. K. H. de Bont, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te
Lochem;

J. G. K. Kemmerling, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger,
en L. J. Sterkenburg, 1e Luit. der Infanterie, te Maastricht;

W. P. van den Abeelen, 2e Luit. der Artillerie; A. Asman,
2e Luit. der Artillerie; W. R. Blankert, 2e Luit. der Artillerie;
J. H. F. Kerkhoff, 2e Luit. der Artillerie, en J. L. Rauh, 2e
Luit. der Artillerie, te Naarden;

M. A. Evers, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Nijmegen;

P. C. L. Blom, 2e Luit. der Cavalerie, en P. W. Pieters,
2e Luit. der Cavalerie, te Roermond;

H. N. Hesselaar, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te
Rijswijk (Z.-H.);

G. de Lang, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Teteringen;

K. J. C. Beckman, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te
Utrecht;

Jhr. W. Gevaerts van Simonshaven, 2e Luit. der Cavalerie;

J. H. Grijzen, 2e Luit. der Infanterie Landweer; J. H. de
Man, 2e Luit. der Genie; A. G. C. Reijers, 2e Luit. der In-
fanterie; L. Schutte, Kapitein der Infanterie, en R. W. Wijn-
malen, Luit.-Kolonel der Cavalerie, te Venlo;

A. Netze, 2e Luit. der Infanterie, en J. Slagter, 2e Luit.
der Infanterie N.-I. Leger, te Vlissingen;

K. de Ridder, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te Voor-
burg (Z.H.);

M. E. A. van Goor, 2e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, te
Zoeterwoude;

Jhr. D. J. H. N. den Beer Poortugael, 2e Luit. der Cava-
lerie; C. J. Nierstrasz, Ritmeester der Cavalerie, en W. C.

Baron van Randwijck, 2e Luit. der Cavalerie, te Zutphen;
benevens de in Nederlandsch-Indië verblijf houdende offi-
cieren van het Ned.-Ind. Leger:

Infanterie. L. Drijber, 2e Luitenant; W. F. Engelhard, 1e
Luitenant-Adjutant, en L. D. Kimmijser, 2e Luitenant. —

Cavalerie. A. E. L. van Win, 2e Luitenant. — *Genie.* C. P.
Brest van Kempen, 2e Luitenant, en F. L. W. Libourel, 2e
Luitenant.

De VOORZITTER: Ik heet de nieuwe leden onzer Vereeniging — in het bijzonder hen, reeds hier aanwezig — hartelijk welkom in ons midden.

Voorts betuig ik mijn dank aan de beide heeren, die den Secretaris-Penningmeester behulpzaam zijn geweest bij het opnemen der stemmen, en tevens ook aan de heeren, die zoo welwillend zijn geweest de rekening en verantwoording na te zien.

Ik geef thans het woord aan den Heer VAN DAM VAN ISSELT, tot het voortzetten zijner rede.

De Heer VAN DAM VAN ISSELT: Wij komen thans aan:

D. Onze militaire organisatie. „Jede gute Wehrverfassung” — schreef eenmaal VON DER GOLTZ — „trägt einen bestimmt ausgeprägten nationalen Charakter” ¹⁾. Hoe staat het daarmee bij ons? Waar is het *Nederlandsche* volksleger, zooals Zwitserland zijn Zwitsersch stelsel kent, dat door de geheele wereld de aandacht trekt? Wij hebben geen volksleger, en dus nog veel minder een *Nederlandsch* volksleger. Een *eigen* stelsel hebben wij gehad tot 1901, toen de wet tot invoering eener landweer en die tot opheffing der schutterijen ons, op goedkoope wijze, het Duitsche stelsel bracht. Op goedkoope wijze, want Duitschland lijft jaarlijks ruim 50 % van zijn 20-jarigen in en wij slechts 33 %; aldaar oefent men den infanterist 2 jaar en wij slechts 8 of 4 maanden; het leger bestaat er uit 7 lichtingen, bij ons uit 8, en in Duitschland dienen de 8^e tot en met de 12^e lichting in de landweer, eerste ban, bij ons de 9^e tot en met de 15^e lichting, waaronder alle viermaanders.

Ook hier is de oorzaak van het kwaad niet ver te zoeken. De voornaamste adviseurs van den Minister BERGANSIUS -- voorzitter van de Staatscommissie van 1888, die in 1890 zijne legerwetten indiende, welke beschouwd kunnen worden als de voorloopers van de legerwetten van 1901 — waren meereendeels mannen, die in zuiver Duitsche richting hadden *gestudeerd* en *gezien*, makelingen van *onze* (Duitsche) Stafschool.

¹⁾ „Das Volk in Waffen”, bladz. 23.

In stede van het *nationale*, eeuwenoude stelsel der schutterijen te verbeteren, voerden zij hier het anti-nationale Duitsche landweerstelsel in. Toch waren in het *stelsel* der schutterijen alle voorwaarden aanwezig voor eene deugdelijke *nationale* legerreserve; immers, de grondslagen van dat stelsel waren: de algemeene dienst- of oefenplicht, eene *conditio sine qua non* voor het verzekerd voortbestaan van een kleinen Staat als Nederland; voorts de *plaatselijke* organisatie, zoo onmisbaar voor eene deugdelijke kust- en grensdekking, en de gezette, *plaatselijke* oefeningen, de beste, die een klein land in staat stellen om, zonder zich in persoonlijke en finantieele offers uit te putten, zijne geheele weerbare bevolking in den wapenhandel te oefenen. Elders is door mij aangetoond, hoe de geleidelijk ingeslopen feilen onzer legerreserve, de schutterijen, geenszins het *stelsel zelf* raakten, doch wel de *hoogst gebrekkige, verouderde toepassing van dat stelsel* ¹⁾. Met goeden wil en bovenal met den noodigen *durf* waren al die gebreken weg te nemen geweest, en had eene doeltreffende ontwikkeling van het stelsel ons kunnen leiden naar de volksweerbaarheid, het „allen weerbaar“.

Onze legerorganisatie moet gevestigd worden op het gebruik, dat in oorlogstijd van onze levende strijdkrachten zal worden gemaakt, moet daarmee *ten innigste* verband houden. Niet verantwoord zijn wij, indien wij niet *alle* krachten inspannen voor onze landsverdediging. Dit brengt voor ons den algemeenen dienst- en oefenplicht mede. De ligging van ons kleine land tusschen 3 groote, op elkaar najverige mogendheden maakt, dat, bij het uitbreken van een Europeeschen oorlog, eene eerste daad aan *beide* zijden *kan* zijn eene poging om zich verrassend meester te maken van onze zeegaten, riviermonden en versterkte plaatsen aan de Westkust. Indachtig aan het gezegde, dat de eerste klap een driegulden waard is, zal men daarbij trachten den tegenstander vóór te zijn. *Wij moeten derhalve den vlugste van beiden vóór zijn, wat alleen verzekerd is bij*

¹⁾ Zie de bijlage van: „Een Nederlandsch Volksleger” (1904).

algemeene wapening en zuiver plaatselijke organisatie, alsmede door een uitermate gedecentraliseerde bevel-tot-mobilisatieregeling.

De noodzakelijkheid van het bezit van eene uitstekende, steeds gered zijnde, lokaal georganiseerde kustdekking klemt te meer, omdat de Vesting Holland aan de Westzijde begrensd wordt door de Noordzeekust, wij hier derhalve van den eersten tot den laatsten oorlogsdag aan verrassingen kunnen blijven blootstaan. De kustdekking moet hier daarom gedurende het geheele verloop van den oorlog op *afdoende* wijze in wezen blijven. Weinig geringer zijn de gevaren, die bij het uitbreken van den oorlog onze spoorwegbruggen en -knooppunten achter de Oostgrens bedreigen. Ook daar worden algemeene wapening en plaatselijke organisatie vereischt. Een ander *afdoend* middel tot kust- en grensdekking is er niet. Men moet den durf hebben het middel toe te passen, dat men, destijds op gebrekkige wijze, in vorige eeuwen heeft aangewend, toen wij werkelijk ook niet door kinderen werden aangevallen en bedreigd.

Als nationale strategie leerden wij hiervóór kennen: geen offensief *quand-même*, doch eene *actieve* *landsverdediging*; d.w.z. een Veldleger van beperkte sterkte.

Wie zich weet los te maken van den invloed der Duitsche literatuur over 1866 en 1870, zal niet droomen van slagleveren à la Königgrätz of St. Privat; hij begrijpt, dat wij onze zoo sterke polderterreinen niet gekregen hebben om geheel in de kaart des tegenstanders te spelen, en ons met één slag daarbuiten te laten vernietigen. Hij zal zich daarom weten los te maken van de richting, die — met miskennis van onze nationale behoeften en van de kracht onzer terreinen — den nadruk onevenredig legt op een zoo groot mogelijk aantal Divisiën van het Veldleger, waarbij Cavalerie en Bereden Artillerie, beide zeer dure en voor ons land minder bruikbare Wapens, alsmede groote treinen, sterk vertegenwoordigd zijn.

Wie denkt aan slagleveren in onze buitenprovinciën met een groot aantal Divisiën, ten deele uit reservetroepen samengesteld, en wie ontkent, dat de verdediging van Nederland

in de eerste plaats bestaan moet in een hardnekkigen strijd om het behoud van ons polderland, hij is van meening, dat eerst het tegenwoordige geslacht, hetwelk den oorlog hoofdzakelijk uit de hoeken over 1870/71 kent, de schellen van de oogen zijn gevallen, en dat onze Stadhouders MAURITS, FREDERIK HENDRIK en WILLEM III, evenals WILLEM LODEWIJK groote *Nederlandsche* strategen, die zoo menig jaar den oorlog op onzen bodem hebben gevoerd, er maar een bitter beetje van af wisten. Immers, de hier voorafgegane schets toont het op overtuigende wijze: voor slagleveren op onze heidevelden waren zij in den regel niet te vinden: zij gevoelden slechts voor een offensief op zijn tijd.

Alle vier begrepen zij voorts, dat tot het voeren van een hardnekkigen strijd voor onze vrijheid en onze onafhankelijkheid de hulp der bevolking niet kan worden ontbeerd. Hadden zij geredeneerd als velen thans, ook zij zouden reeds die hulp hebben moeten verwerpen. FREDERIK HENDRIK had dan in 1629 het beleg voor den Bosch moeten opbreken, om Holland te dekken, en WILLEM III had in 1672 en 1673, uit vrees voor het hart des lands, zijne beide meestertochten naar Charleroi en naar Bonn niet durven wagen.

Wel verre van den steun van de gewapende bevolking uit overdreven zwaartillendheid gering te schatten, ontwikkelden zij dien en maakten zich daardoor sterk. Zóó moet het ook thans nog gaan. Immers, ons volk is te klein, om een groot en tevens een goed actief leger op de been te brengen; ons land is te klein, om er uitsluitend den bewegingsoorlog te willen voeren en een deel van onzen bodem is voor de verdediging te sterk, dan dat het geoorloofd is, om in de zwakke helft groote mogendheidje te spelen, aldaar veldslagen te leveren, en misschien in één slag vernietigd te worden. *Zoeken wij te veel onze kracht in een eerste-klasse veldleger, dan ontstaat het gevaar, dat wij daarin, door verwaarloozing van volksgeest en volkskracht, onze zwakheid zullen vinden.* Zelfs NAPOLEON I ging in een bewegingsoorlog te gronde, in 1814 den eigen bodem, het *groot*e Frankrijk verdedigende. Hoe veel eerder nog zou op die wijze het *kleine* Nederland vallen!

Hoofdzak voor Nederland is dus behoud van een zoo

groot mogelijk deel van ons grondgebied en daarmee van onze hulpbronnen. De actieve verdediging is eene zaak van later zorg en bijkomend belang. Daarom moeten wij ons in de eerste plaats organiseeren voor eene verdediging van onze Liniën en Stellingen, en van ons, met water zoo doorsneden polderland!

Wie de *nationale* krijgsgeschiedenis, alsmede de eigenaardige gesteldheid van onzen bodem bestudeert, komt tot de overtuiging, dat men voor de verdediging van het polderland geene Divisiën van het Veldleger noodig heeft, doch kan volstaan met Infanterie, en nog eens Infanterie, gesteund door licht geschut en mitrailleurs, ook te water. Wielrijderafdeelingen zijn hier van uitnemend nut. Die studie vestigt voorts de overtuiging, welk een grooten steun de verdediger hier in den bodem vindt; welke geheel andere, veel bescheidener eischen de stilstaande polderoorlog aan organisatie en samenhang der troepen stelt, vergeleken bij den grooten, internationalen bewegingsoorlog. Hoeden wij er ons daarom bovenal voor, om van onze levende strijdkrachten te maken twee legerkorpsen met eene daaruit voortgekomen landweer naar Pruisisch model, meer geschikt om als Duitsch hulpkorps een tweede Königgrätz of St. Privat „frontaal” of „flankeerend” te helpen beslissen, dan wel geschikt tot verdediging van den eigen geboortegrond.

Houdt men rekening met de hiervóór geschetste hoofdlijnen eener *nationale* organisatie, neemt men deze *alle* in het ontwerp op, dan kan men, naar mijne meening, slechts komen tot het, reeds een tweetal malen door mij geschetste Nederlandsche volksleger,¹⁾ bestaande uit een klein actief leger van 4 Divisiën en eenige bezettingstroepen, welk leger gerugsteund en gevoed wordt door eene behoorlijk georganiseerde en geoefende volkswapening. Het actieve element der verdediging moet niet sterker gemaakt worden dan strikt noodig is, omdat het met zijne kazernes, bureau's, beroepskader en

¹⁾ „Een Nederlandsch Volksleger” (1904) en : „Een militaire vraag van den dag” (1911), beide uitgegeven door de Vereeniging Volkswaerbaarheid.

pensioenen, zijn bereden Wapens en treinen, enz. enz. duur is, en dus, bij *te* krachtige ontwikkeling, op de volkswapening, in welks midden het zich bevindt, eer een aftappenden dan een opvoedenden, versterkenden invloed zou oefenen. Daarbij komt nog, dat bij actieve operatiën (offensieve stooten), veel meer dan het *getal* der strijders, het *gehalte* invloed oefent, de energie der leiding, het elan en de durf der aanvoering, de geest, waarmede de troep is bezield. Technisch-militaire voorwaarden voor oorlogsgereedheid vallen in beteekenis hierbij ten eenenmale in het niet. Hiervóór werd reeds daarop gedoeld, toen de groote uitkomsten werden geschetst, door de Fransche volkslegers bij het begin der revolutie bereikt. Van meer beteekenis dan *vermeerdering van de getalsterkte* van ons actieve leger na te streven schijnt het daarom, *verhooging van de zedelijke energie* van dat leger te bevorderen, inzonderheid in het officierskorps, dat het leger in vreedestijd maakt, in oorlogstijd leidt en aanvoert, en dat bovendien door den geest, die het bezielt, in gunstigen of ongunstigen zin invloed oefent op het zelfvertrouwen en de weerkracht van ons volk.

C. von B. K., die de revolutie-oorlogen uit psychologisch oogpunt heeft beschouwd, zegt zoo treffend juist: „Wir fragen unsere Leser: Ist es nicht mit Händen zu greifen, dass jetzt, 1796, die *bare, blosse Energie* der Kriegführung, das Drohen, das Verbreiten von Schreck, das *bare, plumpe* Verfolgen des Geschlagenen, also immer und immer wieder die *Energie* einen *ganz ausserordentlich hohen, früher nicht geahnten Antheil* an den *Erfolgen* hat? Nicht strategische Künste und Formeln, nein, die *Energie*, die grössere *Thätigkeit* tritt als ein auf die lockeren, zertheilten Heere der Revolutionszeit *entscheidend* wirkendes Motiv hervor.“ ¹⁾ Alle overwinningen van BONAPARTE dankt deze, zooals de schrandere Schrijver aantoon, aan zijne toomeloze energie, zijne snelheid en beslistheid van handelen. Zoo merkt de Schrijver omtrent de 3^e poging tot ontzet van Mantua op: „Wenn DAVIDOWITSCH, langsam wie man dazumal im Kaiserlichen

¹⁾ „Geist und Stoff im Kriege“, I, bladz. 516.

Heere war, die *doppelte* Zeit, als angesetzt war, braucht, um VAUBOIS zu *schlagen*, wenn ALVINTZI sich nicht entschliessen kann, angegriffen, sein *ganzes Heer rücksichtslos* einzusetzen; wenn allerorten Langsamkeit, Bedächtigkeit, Warten des Einen auf den Andern, Nichtausbeuten von Erfolgen herrscht: dann glauben wir, dass der Misserfolg *eben aus diesen Ursachen* kam, und dass das ewige Geschlagen werden in der Vereinzelung aus Fehlern des *Temperaments*, der kriegerischen *Energie*, der *Verfassung von Heer und Truppen* kam, *nicht* aber aus Fehlern geometrischer Natur." 1)

Doch niet alleen bij het begin zijner loopbaan, ook nog in het laatste gedeelte heeft NAPOLEON bewezen, dat bij actieve operatiën de energie der leiding alles is. Men bestudeere daartoe slechts zijne actieve landsverdediging van 1814, waarbij hij zich met zijne jonge, ongeschoolde soldaten, die nimmer de kazerne hadden gezien en die gebrekkig geëncadreerd waren, zonder veel Cavalerie voor den ophelderingsdienst, brutaalweg te midden zijner numeriek veel talrijker tegenstanders wierp, en hier door toepassing van zijne bekende zinspreuk: „*activité, activité, vitesse*” meermalen een ware razzia hield. Was NAPOLEON hier gerugsteund geworden door een weerbaar volk, een volksleger, waaruit hij zijne actieve strijdmacht steeds had kunnen voeden en versterken, had hij volkomen vrijheid van handelen gehad door het bezit van eene versterkte basis, een geretrancheerd Parijs, de bondgenooten waren er *nimmer* in geslaagd Frankrijk ten onder te brengen. Zoo is ook Nederland *nimmer* ten onder te brengen, indien wij, naast eene versterkte basis, de Vesting Holland, waarbinnen de Stelling van Amsterdam, een klein, maar dapper Veldleger bezitten, gerugsteund door het gewapende volk, de volksweerbaarheid, niet in naam, doch in der daad.

Een cavalerie-brigade, hoe sterk wij die ook maken, kan in één ruitergevecht dermate uit elkaar worden gesabeld, dat zij gedurende het geheele verloop van den oorlog feitelijk niet meer op de been te brengen is; eene uitgave van ruim

1) T. a. p., I, bladz. 469/72.

3 miljoen gulden 's jaars in één dag verloren. 1) Een Veldleger van 4 Divisiën — en al werden 't er in de toekomst 6 — kan, hoewel minder waarschijnlijk, in één ongelukkig gevoerden veldslag aan den IJssel of op onze heidevelden dermate gedesorgeriseerd worden, dat het maanden en maanden voor actieve ondernemingen onbruikbaar is; een sterk leger kan een zwak leger overwinnen, doch zelfs een groote Staat kan een tot de tanden gewapend klein volk *nimmer* ten onder brengen, indien het met een krachtigen nationalen geest is beziel, in vredetijd behoorlijk geoefend en georganiseerd, in oorlogstijd vast besloten, om, zoo noodig, alles aan het Vaderland ten offer te brengen. Al moge men in den aanvang met tegenspoeden te kampen hebben, de einduitkomst wordt er niet minder om: de vijand heeft een honderdkoppigen draak te bestrijden; naar alle zijden moet hij front maken; overal stuit hij op verzet; op alle belangrijke plaatsen moet hij troepen in bezetting achterlaten.

Een dergelijke strijd werkt moordend op den aanvaller; zijn moreel daalt spoedig; de hoop op eene snelle beslissing ziet hij zich van dag tot dag meer en meer ontzinken, en ten slotte wordt de overtuiging verkregen, dat de te brengen offers den buit niet waard zijn. 2)

Het is in de richting van eene dergelijke landsverdediging door *allen* en *à outrance*, dat de organisatie onzer levende strijdkrachten moet worden ontwikkeld. Hadden de Denen het vóór 1864 beseft en in toepassing gebracht, ware het kleine, kort geoefende, slecht geëncadreerde, maar niettemin zoo uitnemend dappere Deensche leger gerugsteund geworden door de gewapende bevolking, het ware, mede dank zijne gunstige geographische ligging en bodemgesteldheid, nimmer door Pruisen en Oostenrijk overwonnen, ja, Denemarken bezat nu wellicht Sleeswijk-Holstein nog.

De oprichting van onze 4^e Divisie (1903 e. v.) schonk *militaire kracht*, doch was eene *nationale fout*. Beter ware het daaraan

1) De opleiding van de cadetten op de K. M. A., de pensioenen, het remonte-depot, de beide depots en de rijsschool medegerekend.

2) Meer uitvoerig door mij ontwikkeld in: „Volkswaarbaarheid”, (2^e druk) 1901, uitgegeven door de Maatschappij tot nut van 't Algemeen.

uitgegeven geld gewijd worden aan de ontwikkeling van onzen volksgeest, onze volkskracht, onze volksgezondheid en onze volksweerbaarheid, d. i. aan het volksleger. Door het in 't leven roepen van die 4^e Divisie is de nieuwe ontwerp-landstormwet, die volgens Minister ELAND den „sluitsteen” vormen zou van het gebouw onzer legerorganisatie, eene papieren wet geworden: zij stelt slechts krachten ter beschikking, die er al zijn, *doch kweekt geene nieuwe kracht*. Reeds in 1904 werd het door mij neergeschreven, dat het na volledige uitvoering der legerwetten en aan geld en aan kader zou ontbreken, om iets van den landstorm te maken, dat wij een volksleger op papier zouden krijgen ¹⁾).

De hiervóór aangegeven grondslagen onzer legerorganisatie zijn geenszins nieuw; zij zijn integendeel eeuwen oud en meermalen beproefd gebleken, zoo lang een verslachte, verweekelijkte of verdorven volksgeest niet aan den dooden vorm de innerlijke kracht ontnam. Ook de voor die organisatie aanbevolen vorm is geenszins nieuw: het is het eeuwenoude, *nationale* stelsel, gebracht op de hoogte van den tijd. Logisch werd de draad, die door de historische ontwikkeling van ons krijgswezen loopt, doorgetrokken in verband met de eischen, welke het heden stelt. Voortgebouwd werd op de ontwerpen van de Ministers REUTHER en SEYFFARDT. Vooral de toelichting van de plannen van eerstgenoemde verdienen nog altijd de meest nauwgezette lezing *en overdenking*: zoowel de Nota der minderheid in de Staatscommissie van 1888 ²⁾; de Mem. v. T. en de Mem. v. A., behorende bij het wetsvoorstel REUTHER ³⁾, alsmede de eerste twee meesterlijke hoofdstukken van zijne Nagelaten papieren. ⁴⁾

Wat de details onzer legerorganisatie betreft, slechts één

¹⁾ „Een Nederlandsch Volksleger”, bladz. 63/64.

²⁾ Verslag Staatscommissie militairen dienstplicht, enz., 1889, bladz. 119 tot 130.

³⁾ Bijlagen *Handelingen der Staten-Generaal*, Tweede Kamer, 1880/81, [174] en [175], 1882/83, [42] en [43].

⁴⁾ De dienstplicht in verband met de voorstellen der Staatscommissie; uit de nagelaten papieren van Generaal REUTHER, 1889.

opmerking. Het feit, dat men bij de reorganisatie van onze actieve strijdmacht (1903 e. v.) een 4^e regiment huzaren heeft opgericht en dat wij slechts 4 zwakke wielrijders-compagnieën met totaal 600 *door het Rijk gekochte* rijwielen bezitten, terwijl er in Nederland op 1 Januari 1910 bijna 540 duizend belastbare rijwielen waren (en hoe veel duizenden onbelastbare!) is o. m. een bewijs, dat ten onzent nog steeds niet in nationale richting wordt georganiseerd. Geen land in Europa bezit relatief meer rijwielen dan Nederland, in geen land is wellicht het net van goed onderhouden harde wegen dichter dan in het hart van ons land en nergens kunnen sterke wielrijder-*afdeelingen* zulk een nuttig gebruik vinden als bij de verdediging van onze uitgestrekte defensielijnen: kust, Waterlinie, IJssel, Stelling van Amsterdam, Friesland, Zeeland, enz. Door de in ons volk schuilende strijdkrachten en strijdmiddelen op *nationale* wijze dienstbaar te maken aan de verdediging ware per regiment Infanterie een bataljon en per landweer-bataljon een compagnie wielrijders *zonder extra kosten* te vormen. Het beginsel, ons door de geheele Napoleontische oorlogvoering vóórgehouden: „*activité, activité, vitesse*”, konden wij met behulp van wielrijder-*afdeelingen* in toepassing brengen. daarmede, waar wij zwak zijn, onze krachten verdubbelen.

Het moge nu nog vergund zijn in het kort aan te geven, door welke middelen tot een beteren toestand ware te geraken in een sneller tempo dan zich dit thans laat aanzien.

1°. De studie der landsverdediging met alle kracht aanmoedigen, zoowel aan onze Hoogere Krijgsschool, die ook voor burgers toegankelijk moest zijn, als aan de inrichtingen tot vorming van officieren. De landsverdediging mede doen behandelen in de z.g. wetenschappelijke bijeenkomsten, althans der oudere officieren. Voorts de *krijgswetenschap* tot een onderwerp van studie maken aan *al* onze Hoogeschoolen. bijv. door de aanstelling van lectoren. Volkomen sluit ik mij aan bij de strekking van het op 12 Maart 1903 door het Bestuur van de Vereeniging ter beoefening der Krijgswetenschap aan H. M. de Koningin ingediend request, om

aan een of meer onzer universiteiten onderwijs te doen geven „in de leer van het Krijgswezen”, ¹⁾ mits hiermede bedoeld wordt: de *krijgswetenschap* in haar geheelen omvang.

De kennis van de landsverdediging, gesteund op *onze* krijgsgeschiedenis en op *onzen* militair-aardrijkskundigen toestand, moet een levend goed van het officierskorps, later ook van onze meest ontwikkelde standen worden, opdat de levensbelangen onzer verdediging onzen leidenden kringen steeds duidelijker voor den geest zullen komen. Waar leven heerscht en belangstelling bestaat, wordt allicht ook iets goeds geboren. Rust roest!

In het besproken opzicht laat de toestand ten onzent nog zeer veel te wenschen over. Door misplaatste geheimzinnigheid leeft zelfs ons officierskorps, in algemeenen zin gesproken, buiten voeling met de hoofdzaken van onze verdediging. Zóó ver ging de vrees, dat zelfs aan de Hoogere Krijgsschool de landsverdediging niet mocht worden genoemd, noch onderwezen; men had er in de wet en op de tableau's den naam „strategie, toegepast op Nederland”, thans ook „strategie, toegepast op landsverdediging” voor uitgevonden. Dom houden kan nooit tot gunstige uitkomsten leiden; indien men zelf nooit met iets voor den dag behoeft te komen, ontbreekt bovendien de prikkel, om in vreedstijd iets te scheppen of vast te leggen. Ieder, die de geschiedenis van vervlogen tientallen jaren kent, zal dit nadeel beseffen. *Openbaarheid* kan menige leemte weldra doen verdwijnen, althans een stoot daartoe geven. De geschiedenis der regeling van de dekking onzer mobilisatie strekt m. i. hiervan tot bewijs. Ik was acht en dertig jaren, toen mij, voor het eerst, door toevallige omstandigheden, iets van de verdediging van Zeeland werd medegedeeld. Vóór de betrokken oefening weinig tijd van voorbereiding gehad hebbende, bleken mijne begrippen dienaangaande in menig opzicht onjuist of onvolledig. En hoe staat het met onze kennis van de verdediging van Friesland? Laat mij beginnen met de mijne en U zeggen: treurig. Want behalve enkele zaken van militair-aardrijkskundigen aard en eene eertijds opgedane

¹⁾ *Orgaan*, 1902/3, bladz. 681 e. v.

mededeeling, n.l. dat er in 1672/73 eene Friesche Linie *was*, is zij vrij wel gelijk nul. Het is ook niet gemakkelijk zich in dergelijke zaken in te werken, want nopens onderwerpen, in welke niet gestudeerd wordt, vindt men noch in de militaire literatuur noch in de leerboeken voldoende gegevens. Ik zal het aantal onzer officieren niet schatten, die voetstoots eene goede verhandeling over de verdediging van Friesland zouden kunnen schrijven, die de voornaamste stellingen kennen, het beloop in algemeenen zin der gunstigste bruggenhoofden, de beste landingsplaatsen op Frieslands kust, de vaarwegen in de Zuiderzee, de capaciteit der havens, het beloop van mogelijke onderwaterzettingen, enz. enz., doch ben er van overtuigd, dat er minstens tienmaal meer officieren in ons leger gevonden worden, die eene goede verhandeling weten te schrijven over den oorlog van 1870/71, over Metz, Gravelotte-St. Privat, Sedan en hoe die slagen verder mogen heeten.

Reeds aan de Koninklijke Militaire Academie moet de blik van den a. s. officier worden opgeheven tot de hoofdlijnen onzer landsverdediging en moet zijne belangstelling daarvoor worden gewekt, opdat hij in zijne loopbaan dadelijk met de hoofdbelangen eener *nationale* verdediging zal medeleven. De militaire aardrijkskunde is daarvoor het aangewezen vak; zij behoort te zijn eene inleiding tot de landsverdediging. In dit opzicht is men thans wel op den goeden weg. Eertijds werden alleen onze Liniën en Stellingen behandeld, en deze in de details. Op ieder acces lag een fort, en een pijltje op het schetskaartje toonde aan, dat het fort het acces bestreek. Doch hoe die forten logisch als groepen bijeenbehoorden, die groepen eene Linie vormden, welke betekenis die Linie had, hoe die Linies samenhangen tot een vestingstelsel en welke plaats dat stelsel in het systeem van landsverdediging innam, daarvan werd weinig of niets behandeld. De verdediging onzer buitenprovinciën werd geheel doodgezwegen. Handhaving onzer onzijdigheid bleef mede buiten beschouwing.

Het behoeft geen betoog, hoe nadeelig zulk een stelsel van gemis aan ruimte van blik, van verheerlijking der details werkte.

Nog niet lang geleden werd ik door een sterk staaltje van dat nadeel getroffen. Bij eene kaderoefening werd de verdediging van het Noordzeekanaal besproken en bij die gelegenheid was het voor een zeer kundig officier van een bij uitstek wetenschappelijk Wapen eene openbaring, dat men het Noordzeekanaal kan, en dus eventueel ook zal verdedigen *met troepen*, door achter dat kanaal stelling te nemen, aldus een ruim achterland houdende, de volledige insluiting der kringstelling voorkomende en de voordeelen der vleugeluitbreiding in laatste instantie aan zich houdende. Aan eene *flankeerende* bestrijking van het kanaal door de daaraan gelegen forten bij IJmuiden en Velsen was wel gedacht, doch dat ook hier het *levende* element door *frontaal* vuur de hoofdkracht der verdediging moet vormen, was nimmer overwogen.

2°. Eene zeer zorgvuldige bestudeering van ons eigen land in militair-aardrijkskundig opzicht, alsmede van de eigen krijgsgeschiedenis, zoowel uit strategisch als tactisch oogpunt. Dit is in de eerste plaats de taak van ons militair onderwijs, niet het minst van de Hoogere Krijgsschool, waar de a. s. stafofficieren en leeraren voor de Koninklijke Militaire Academie worden gevormd. En wil men behalve de eigen krijgsgeschiedenis nog eens wat anders, laat men dan, in stede van de logge, zwaarmoedige blokstrategie der Duitschers van 1870/71, liever voor ons meer toepasselijke gevallen bestudeeren; laat men nagaan, hoe NAPOLEON zich met kleine macht, krachtens energie en durf, wist te doen gelden in 1796 en 1814, hoe de Denen, ondanks vele ongunstige omstandigheden, zich in 1864 staande hielden, hoe geboren aanvoerders, als BOTHA, DE WET, DE LA REY, e. a. in Zuid-Afrika een meesterlijken kleinen oorlog wisten te voeren op de verbindingen hunner tegenstanders.

Eertijds werd vele jaren achtereen aan de cadetten de groote strategische zwenking rechts onderwezen, door de Duitschers in 1870 met meer dan tien legerkorpsen rondom Metz uitgevoerd; Borny, Vionville-Mars la Tour, Gravelotte-St. Privat; al die korpsen met hunne nummers, hunne marschrouten en hare kruisingen werden behandeld: de frontale, vasthoudende groep, die zich „vastbeet”, en de

andere, die omtrekkend, flankerend werkte. Menige later bijgewoonde oefening op groote schaal deed daaraan denken. Doch ik was ruim 30 jaren oud, en oud-cadet, oud-leerling van de Applicatieschool en oud-leerling van de Hoogere Krijgsschool, toen voor het eerst, door eigen studie, werd kennis gemaakt met den Tiendaagschen Veldtocht, die, omdat hij op Brabantsche terreinen plaats vond met 3 Divisiën en een reserve-Divisie Nederlandsche troepen, uitermate geëigend is voor studie in *nationalen* zin. Bestudeering van dien veldtocht heeft daarna op nieuw hare intrede gedaan, eerst aan de K. M. A., later ook aan de Hoogere Krijgsschool.

Na al het vóórafgaande behoeft het nut van bestudeering der eigen krijgsgeschiedenis hier zeker niet nader uiteen gezet te worden. Willen wij weer geheel ons zelven worden, dan moeten wij ons heden en ons verleden door en door kennen: geen copieeren, doch scheppen in *nationalen* zin. Volkomen vind ik in dezen steun bij den toenmaligen Kapitein KRAYENHOFF VAN DE LEUR, hier geen onbekende, die o.a. in zijne brochure: „Ons hoogste militair onderwijs” (1889) bestudeering der eigen krijgsgeschiedenis om velerlei redenen ten zeerste aanbeval, en daarin zeide: „Wij zullen te voeren hebben defensieve oorlogen op eigen bodem en dat is reeds voldoende grond tot diepe studie en behandeling van de allerbelangrijkste oorlogen op eigen gebied, waarvoor stof te over voorhanden is.... Werkelijk, onze eigen krijgsgeschiedenis vormt nog zulk een onafzienbaar veld voor ontginning, dat dit meer nut voor onze officieren oplevert dan verhandelingen over de slagen bij Austerlitz of Trautenau.”

Onze eigen krijgsgeschiedenis leert ons omtrent de kracht van en het eigenaardige karakter der oorlogvoering op onzen bodem, de beteekenis der Wapensoorten, het gebruik van verdedigingsmiddelen te water, het gebruik van het water als strijdmiddel,¹⁾ omtrent bevroren onderwaterzettingen,

¹⁾ Hiervoor zij o. a. verwezen naar eene reeks artikelen van mijne hand over militaire onderwaterzettingen, verschenen in *Marors*, welke studie ten nauwste voeling houdt met de lessen der eigen krijgsgeschiedenis.

nationale verdedigingsmiddelen, de verdediging van Friesland, de bewaking en verdediging onzer kust, de kracht van de Waterlinie en van de Stelling van Amsterdam, de geest en de energie van ons volk, de hulp van de burgers bij de verdediging, het gebruik van ponton- en schipbruggen (Prins MAURITS met geïmproviseerd materieel), enz.

In dit opzicht nog een enkel voorbeeld. Wanneer men 1870/71 bestudeert of Zuid-Afrika of Rusland-Japan, dan wordt men niet *opgewekt* tot denken in *nationale* richting, doch bestaat er hoogstens *aanleiding* om het gelezene in verband te brengen met Nederlandsche toestanden. Wordt men dan verder in de jeugd onderlegd met eene ferme dosis wiskunde en weet men, dat Naarden laag, het daar rondom gelegen Gooi hoog ligt, dan ligt Naarden in een zak: de invalshoek is zoo veel; de tangens zoo veel; de schootstafel zegt: zoo veel. Conclusie: Naarden is compleet Sedan; het is een kogelputje, het is onhoudbaar en moet derhalve worden geslecht.¹⁾ Doch werkt men in *nationale* richting, dan komt men eerstens eens op het terrein en ziet dan, dat daar van dat „putje” al zeer weinig te bemerken valt. Dit versterkt reeds het vertrouwen in de verdedigbaarheid dier vesting. Verder slaat men dan de *eigen* krijgsgeschiedenis eens na. Naarden ligt op de operatielijn van Duitschland naar Amsterdam, slechts 20 K.M. van deze plaats, en Muiden slechts 12 K.M. De eigen krijgsgeschiedenis leert, hoe de onzen in 1672 bij den terugtocht van den IJssel naar Holland eene fout begingen, door al dadelijk op Muiden terug te gaan en Naarden onbezet te laten; de Franschen zetten zich er onmiddellijk in vast. Toen, onder den druk der werkelijkheid verkeerende, heeft men gevoeld, wat het zeggen wilde, den vijand 20 K.M. van de hoofdstad te weten; te beseffen, hoe hij met één gelukkige onderneming — eene verrassing van Muiden of Weesp, dan wel een gelukten tocht over de Zuiderzee — in ons laatste toevluchtsoord zou staan. Zoowel de Prins als Amsterdam, in dezen de eerste belanghebbenden, zagen de beteekenis van Naarden

¹⁾ Zie *Verslagen van de Vereeniging ter beoefening der Krijgswetenschap* 1892/93, bladz. 424/25.

zeer wel in. Tal van offensieve ondernemingen werden beraamd, om Naarden te hernemen, en men rustte niet, eer het in Sept. 1673 werkelijk weder in onze handen overging. 1)

3°. Een nieuw, *nationaal* tactiekboek, gegrond op *eigen* toestanden, *eigen* bodemgesteldheid en *eigen* krijgsgeschiedenis. De order, dat zoo'n boek bijv. over 2 jaar verschijnen *moet*, kan een *zegen* worden voor ons krijgswezen, al zal aan zulk een boek het kenmerk der overhaasting, van het onvolkomene hechten, al zal het in *dit* opzicht bij het bestaande verre ten achteren staan. Een *zegen* voor ons krijgswezen, want zulk een werk kan er in belangrijke mate toe bijdragen, om ons in militair opzicht weer ons zelve te maken, den blik in *eigen* richting, vooral ook naar het *eigen* verleden te leiden. Want, terwijl deze in strategie studeert, en gene eens de militaire aardrijkskunde ter hand neemt, grijpt *een ieder* naar de tactiek: de cursiaan, de hoofdcursiaan, de cadet, de adspirant voor de Hoogere Krijgsschool, tegenwoordig ook *alle* a.s. reserve- en militie-officieren, de mannen, die eenmaal het militaire element in ons staatsbestuur zullen brengen en vertegenwoordigen.

4°. Opheffing der Cadettenschool en gebruik van haar gebouw voor eene *nationale* Kaderschool, inzonderheid voor de Infanterie, om, door concentratie van het kader der Infanterie buiten de oefenperiodes en door oefening in *nationalen* zin, binnen korten tijd in geheel ons leger de grondslagen te leggen voor gebruik van *nationale* verdedigingsmiddelen. Alkmaar is daartoe bijzonder gunstig gelegen. Men bevindt er zich midden in het operatieterrein van 1799, zoodat die veldtocht ter plaatse zou kunnen worden bestudeerd door de aan de school te detacheeren officieren. Voorts heeft men er het polderland, de duinen, de geestgronden, het Alkmaarder meer en het Noordfront der Stelling van Amsterdam bij de hand. Het Rijk zou dan in de omgeving een veenpolder moeten huren, van welken men telken jare in den

1) Zie hieromtrent meer uitvoerig de aantekening nopens de teekenis van Naarden aan het slot van den tweeden druk van mijn boek over de Stelling van Amsterdam.

winter een tijdlang de slooten tot de boorden zou moeten vullen, daarna een tijdlang plas en dras te zetten, dan formeel te inundeerden en in het vroege voorjaar weer afmalen. In strenge winters zou de onderwaterzetting tevens een tijdlang bevriezen. In elk dezer periodes tal van oefeningen in de verdediging, het door- en overtrekken te houden, enz.

Zoo zou het zaad voor oefening in *nationalen* zin in ons kader kunnen uitgestrooid worden, dat des zomers zijne ter zake verworven kennis weer kon overplanten op den troep. Wil men niet zóó ver gaan, dan zou eene eenvoudige kader-school, des winters per Divisie gehouden in een daartoe geëigend garnizoen, reeds veel nut kunnen stichten. Te 's-Hertogenbosch bijv. staan des winters doorgaans tal van landerijen onder water en zouden vele nuttige oefeningen te houden zijn (Breda: de Vughtpolder).

5°. Alle krachten trachten dienstbaar te maken aan de landsverdediging, derhalve sturen naar den algemeenen dienst- of oefenplicht. Aan dezen moet echter voorafgaan een algemeene, kan het zijn vrijwillige algemeene dienstplicht der hoogere standen, omdat oplossing van het kadervraagstuk moet voorafgaan aan verdere uitbreiding van het getal onzer levende strijdkrachten. In de fout van 1901 mag niet andermaal worden vervallen.

Alle intellectuele krachten moeten aan onze verdediging dienstbaar worden gemaakt door hen te vormen tot verlofs-officier. Wij zijn ten dezen op den goeden weg, doch er kon en moest meer worden gedaan, o.a. door voor iedere stad een ontwikkeld officier aan te wijzen, die, door in geregelde voeling te verkeerden met de hoogere klassen van gymnasium en hoogere burgerschool, op *actieve* wijze op onze „*spes patriae*” kon inwerken.

Vorming, op zeer breede schaal, van verlofs-officieren houdt *alles* in: 1°. maakt zij invoering van den algemeenen dienst- of oefenplicht mogelijk; 2°. schenkt zij een hechten band tusschen volk en leger, **de hoogste militaire kracht**; 3°. staat zij toe uit de verlofs-officieren, krachtens het selectiestelsel, een klein, doch uitmuntend en energiek korps beroeps-officieren te kiezen met *ruimen* blik en *nationalen* zin.

Dit kan ons leger uit het moeras halen, waarvan al zoo menigmaal sprake was en waarop ook onlangs de Raad van Defensie heeft gezinspeeld. Op gelijke wijze heeft een klein, gezuiverd korps beroepsofficieren het diep vernederde Pruisen van 1806 binnen 7 jaar met eenvoudige, doch ingrijpende middelen weerbaar gemaakt. Door geld te geven alleen komen wij er niet, al wordt ook het geld door menigen reorganisator in zijne plannen als de machtigste hefboom tot weerbaarwording voorop geschoven.

6°. Verruiming, reeds dadelijk, van het militair onderwijs, gepaard gaande aan leiding in *nationalen* zin. Het militaire leven is eene zaak van vele vormen, van vele uiterlijke kleinigheden, van veel details. Zeker bezitten alle *eenige* beteekenis, doch men moet er tegen waken — vooral, in een leger, waar het dienen in de lagere rangen de hoofdschotel van de militaire loopbaan uitmaakt — zich niet op de details blind te staren. De militaire samenleving verkeert, door de *uniform*, tegenover de burgermaatschappij, waar *verscheidenheid van vorm* bestaat en waar alles zich naar de besten en de snelsten richt, van huis uit reeds onder ongunstige omstandigheden. Brengt men derhalve in het militair onderwijs, dat zulk een overwegenden invloed heeft op den geest van het officierskorps, geene krachtige tegenwichten aan, hecht men te veel aan de details en de kleine feiten van materieelen aard, wordt de blik niet verheven en het oog niet geopend voor de groote krachten en stroomingen, die beslissen over de plaats, welke het leger in het volk kan en zal innemen, een open oog ook voor die zaken, welke de intrinsieke kracht van een leger uitmaken, dan bestaat er groot gevaar, dat men bij het werken en streven der burgermaatschappij zal achterblijven en dat in de militaire samenleving vele militaire levensbelangen onverzorgd zullen blijven. Zoo zorgde men wél voor *hoefsmeden* bij de Infanterie en voor koks bij de verplegingstreinen, maar gedurende vele jaren werd onvoldoende aandacht geschonken aan het hoogst gewichtige kadervraagstuk. Doch dit niet alleen, door een te gedetailleerd, door een te formalistisch en door een te weinig ruim militair onderwijs trekt men, gepaard aan de neiging tot

vroegtijdige isolatie onzer a.s. officieren op de Cadettenschool en de K. M. A., al dadelijk een scheidsmuur op tusschen het officierskorps en de burgermaatschappij. De ontwikkeling zal verschillend zijn, de ruimte van blik eveneens, men zal elkaar over en weer niet begrijpen; de officieren vormen een eigen kring in den Staat en in ieder garnizoen. Velen, die wel den militairen dienst wilden verlaten, zullen, door hunne eenzijdige studiën en bezigheden geïsoleerd, het groote leven der maatschappij niet begrijpen en er niet in kunnen terugkeeren. Zeer tot schade voor het leger en hen zelven blijven zij in dat leger hangen.

Aan eene vrije, universitaire studie, die het zelfdenken opwekt, aan de critiek de noodige plaats inruimt en daardoor zelf-scheppen in de hand werkt, moet eene overwegende waarde worden toegekend. Met nabootsen, geloof op gezag, ook met goede beurten en mooie cijfers is het land op den duur slecht gediend. Doch... zal er plaats zijn voor vrije, universitaire studie, voor zelfdenken en critiek, dan is het noodig, dat men het peil van het onderwijs zoo veel doenlijk verheft boven formalisme en feitenkennis, want op dit niveau is weinig ruimte voor individualiteit.

Dat ons militair onderwijs noodig verruiming van opvattingen behoeft, heb ik in een artikel in *Onze Eeuw* reeds eenmaal uiteen gezet.¹⁾ Geheel wordt in dezen ingestemd met den Heer TYDEMAN, die 1 Maart 1910 in de Tweede Kamer in eene uitnemende rede nopens de positie van het leger in onze maatschappij en de opleiding van ons officierskorps zeide: „De beroepsofficier moet zijn een gewoon mensch, die een vak leert als ieder ander: als de advocaat, de ontvanger, enz., alle gewone beroepen. Zoo heeft ook de officier zijn beroep, dat hij moet leeren uitoefenen, wat de eigenaardigheden en de omstandigheden, die het vak meebrengt. Maar evenmin als het vak staat buiten de gewone maatschappij, mag ook de beroepsofficier niet daarbuiten komen te staan. Hij moet gereed zijn en gereed blijven, daarin ook nog

¹⁾ *Onze Eeuw*, Dec. 1908, „De aanvulling van ons korps beroepsofficieren”.

andere functies of een andere functie te vervullen.". De Heer TYDEMAN bepleitte bij die gelegenheid eene eenvoudige militaire vakopleiding, gegrondvest op eene stevige onderlaag van algemeene, goede, krachtige vorming. 1)

Het zou eene groote aanwinst in *nationale* richting zijn, indien in de toekomst een belangrijk aantal jonge verlofsofficieren er toe kon worden gebracht, om na hunne vakopleiding en vóór het aanvaarden van eene burgerbetrekking enkele jaren vrijwillig te blijven dienen op den voet als de beroepsofficieren. Wie goed voldoet, ambitie en militairen aanleg bezit, zou m.i. veilig zonder examen in het beroepskorps mogen overgaan. Men zou daardoor uitgezochte, goede krachten winnen. Want militaire eigenschappen van moreelen en intellectueelen aard wegen zwaarder dan een groot deel der z.g. militaire wetenschap, die thans den a.s. beroepsofficier wordt bijgebracht, een ballast, die door wijlen den Generaal SEYFFARDT niet ten onrechte „schijngeleerdheid" is genoemd.

7°. Het Zuiden van Limburg uitsluiten als terrein voor troepen-, kader- en kaart oefeningen; concentratie onzer vredes-garnizoensindeeling zóódanig, dat men komt tot eene brigade-indeeling in gezonde, niet al te groote plaatsen met afwisselende omstreken (type Breda, Amersfoort, Ede en Harderwijk); veelvuldig oefenen in brigade-verband; breken met het stelsel van groote veld-manoeuvres met meer dan één Divisie; het gebied onzer voornaamste Stellingen op gezette tijden betrekken in de troepen- en kader oefeningen, der Divisiën en Regimenten van het Veldleger. Deze laatste oefeningen, gehouden in voeling met de betrokken Stelling-commando's, kunnen tevens waardevolle bijdragen schenken voor den opbouw eener *nationale* tactiek. 2)

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren! Hiermede zijn eenige der voornaamste middelen aangestipt, welke waren aan te wenden tot ontwikkeling van ons krijgswezen in *nationale* richting. Zooals hiervóór uiteengezet werd, is het

1) *Handelingen der Staten-Generaal*, Tweede Kamer, 1909/10, bladz. 1375/76.

2) Zie: „De Stelling van Amsterdam", tweede druk, bladz 195 tot 202.

internationale kwaad diep bij ons ingeworteld. Vooral in een zoo omvangrijk organisme als ons leger, waar bovendien vele traditiën van allerlei aard heerschen en waar de jongeren weer door de ouderen worden gevormd en geleid, bestaat geene hoop op ommekeer als met een tooverslag: veel van het nieuwe zal geleidelijk moeten worden en groeien, moeten opkomen uit de jeugd; vandaar, dat heden avond meermalen over het militair onderwijs werd gesproken. Zulks neemt niet weg, dat ik de laatste zal zijn, om den invloed te onderschatten der legerleiding en van de hogere militaire autoriteiten, indien dáár het besef algemeen mocht zijn, dat ons krijgswezen met kracht in *nationale* richting moet worden gestuurd. Energieke leiding, energiek ingrijpen van Hoogerhand, voorwaar de invloed, die daarvan kan uitgaan, moet hoog worden aangeslagen.

Aan het einde van deze voordracht over *nationale* oorlogsvorbereiding intusschen nog één opmerking. Klein in getal zullen wij Nederlanders altijd zijn, wanneer wij ons met de ons omringende Staten en hunne reuzenlegers vergelijken. Een prikkel te meer, om in ons militaire stelsel aan de *energie* eene breëde plaats in te ruimen, de beschikbare krachten te ontketenen in plaats van ze in enge vormen te knellen en ze, door centralisatie, zoo niet te fnuiken, dan toch te binden. Onze weermacht worde in alle opzichten, derhalve ook op zedelijk en geestelijk gebied, **de krachtuiting van ons volk**. Een spoorslag te meer ook om de energie van den enkeling in ons leger te kweeken. En hiermede is het niet zóó gesteld, als het behoorde. Aan het geheel ontbreekt te veel een geest van durven, van frisch aanpakken, van iets te willen wagen. De bezwaren en de mogelijke gevaren worden veelal te breed uitgemeten. Ook voor het individu geen *prikkel* en geene *ruimte*, om de eigen energie te *ontplooiën* en te *ontwikkelen*. Geen *prikkel*, omdat men via de ranglijst geleidelijk naar boven sukkelt en als man in de volle kracht van het leven soms nog niet geheel geschikt voor bevordering tot den naast hoogereren rang wordt geoordeeld, omdat men nog geen *n* jaren in den eigen rang heeft gediend op een leeftijd, waarop de mannen der practijk

reeds eene geheele veldheersloopbaan achter zich hadden: geene *ruimte*, omdat onze reglementen, voorschriften, bepalingen, programma's voor het militair onderwijs en opleidingsvoorschriften alles precies voorschrijven, zelfs het tempo, waarin men vorderen mag en dat ten onrechte menigmaal op de minst energieken wordt gebaseerd. Wie iets meer denkt te kunnen of iets sneller denkt te kunnen bereiken, wordt soms met hoongelach begroet; hier geen streven, om het geheel te verheffen tot het tempo der snelsten; neen, een streven, om het te laten terugzinken en het te baseeren op de minsten. In dit verband zij bijv. herinnerd aan den Heer SCHÖNSTEDT met zijn zes-maandschen eerste-oefeningstijd, dien wij nu zoo zoetjes aan naderen; ook aan den strijd van wijlen den Generaal SEYFFARDT, die den *durf* had, om, ook buiten de kazerne, van een burger een soldaat te willen maken en wiens stelsel, uitsluitend afgaande op den vorm, de „schutterij op klompen” werd genoemd. Het reservekader was bij velen reeds ten doode opgeschreven, nog vóór men den eersten reserve-officier had gezien. De instelling beoogde iets nationaals, iets anti-Duitsch; doch daarom wenschten velen haar den kop in te drukken, wat een tijdlang ook gelukte. Zij wilden alles op zijn Duitsch: schoolsch, éénvormig, uni-form! Men wilde, onnoodig, het maatschappelijke leven der hoogere standen laten loopen in den militairen pas der kazerne, het dwingen in het enge keurslijf van het militaire systeem; daarmede verliep het R. K. van zelf voor een goed deel. Toch kende hier de tegenwoordige Majoor Jhr. ALTING VON GEUSAU aan het intermitterend dienen belangrijke voordeelen toe, omdat het geleerde beter kan bezinken. Hij noemde de tot nu toe uit het R. K. verkregen reserve-officieren voor het grootste deel zeer bruikbaar en achtte ze zóó veel beter dan de militie-officieren, dat hij in overweging gaf door de opleiding dezer laatsten eenvoudig een streep te halen.¹⁾

Wil men in ons kleine leger alle intellectueele krachten benutten, dan is het noodzakelijk de vrije uiting der gedachte

¹⁾ *Orgaan van de Vereeniging ter beoefening der Krijgswetenschap*, 1908/09. bladz. 174 e.v. Vorming van verlofskader (bladz. 206/9).

aan te moedigen, in stede van ze te onderdrukken. Herinnerd zij aan de woorden, hier op 19 Dec. 1878 door mijn Vader gesproken: „Ruim gezien mag het zelfs een plicht van den officier worden gerekend, de behoeften van het lichaam, waarvan hij deel uitmaakt, aan de machthebbenden zijns volks te doen kennen en gevoelen”, alsmede aan de zeer behartigenswaardige woorden, hier door den Heer FABIUS gesproken nopens de waarde eener gezonde critiek, waarbij hij den bestaanden toestand aldus schetste: „Zacht uitgedrukt zou ik willen zeggen, dat ik er nooit veel van bemerkte heb, dat de uiting van een nieuwen kijk op de dingen met open armen ontvangen werd.”¹⁾

In iedere krachtige overtuiging schuilt allicht iets goeds, dat ten bate van het geheel kan komen. *Nationaal* is het, indien vooral in onze kleine weermacht de geesten niet in den pas loopen, doch vrij uit kunnen gaan, opdat van ieders eerlijke meening partij kan worden getrokken. Zulks verheft ook ieder individu in plaats van het te drukken en te remmen, want:

„De eer des mans ligt in zijn overtuiging,
 In 't gulden vlies, dat noch door vorstengunst
 Noch ook door een kapittel ooit verleend
 Kan worden. Overtuiging is de vlag
 Des dapp'eren, die, mocht hij ook strijdend vallen,
 Steeds roem hem geeft. De armste zelfs, die in
 De massa opgaat, dwingt door overtuiging
 Voor zich den adel af; een wapen, dat
 Hij zelf verbrijzelt en door schand' onteert,
 Zoo hij de eigen meening durft verlooch'nen.”²⁾

Ik wil hiermede mijne voordracht besluiten, in de hoop, dat zij er toe moge bijdragen om het *nationale* element in ons krijgswezen te versterken. Naar mijne vaste overtuiging moeten wij, krachtens ons eigenaardig verleden, ons volkskarakter, de bijzondere ligging en militair-aardrijkskundige gesteldheid van ons land, met iets eigens, iets oorspronkelijks, iets *nationaals*

¹⁾ *Oryaan*, 1907/08, bladz. 329 e.v. Een Nederlandsch volksleger (bladz. 334).

²⁾ SHAKESPEARE.

voor den dag komen, dat noch Fransch, noch Duitsch, noch Zuid-Afrikaansch, noch Russisch-Japansch of Port-Arthursch kan zijn. In Zwitserland heeft men het begrepen; het is een der groote krachten van het Zwitsersche stelsel.

Zwitserland heeft een stelsel van legervorming, dat eenig is in Europa en dat de aandacht trekt van alle Staten, zelfs van het militaristische Deutschland. Telken jare worden de groote najaars-oefeningen daar bijgewoond door officieren van alle natiën; ook in de literatuur ondervindt het stelsel in hooge mate belangstelling. Ieder militair tijdschrift houdt ons op de hoogte van al, wat er in Zwitserland op militair gebied voorvalt. Vindt die belangstelling voor dit kleine land hare oorzaak in de uitstekende wijze, waarop alles daár geregeld is, in het buitengewoon goede gehalte van het Zwitsersche leger? Ongetwijfeld neen! Doch het Zwitsersche volk, hoewel klein, toont dapper te zijn. Dit bewijst het, door zelfbewust zijn eigen weg te gaan, door zich nòch af te vragen, wat de groote nabuur Deutschland, nòch wat de groote nabuur Frankrijk doet. Fier volhardt het bij een eigen, typisch, echt *nationaal* stelsel. Zóó toont dit kleine volk, dat het meer kan dan slaafs nabootsen; dat het nog oorspronkelijkheid bezit; dat er nog pit, zelfvertrouwen en wilskracht in schuilt; dat het nog geene „nation éteinte” is. *Dit* is het ongetwijfeld, wat den vreemdeling zóó in het Zwitsersche stelsel aantrekt en toelacht.

Moge de tijd niet verre zijn, dat de uitnemende krachten, die in ons volk schuilen en waarvan het dagelijks op zoo velerlei wijzen blijken geeft, ook in ons krijgswezen, in al hare oorspronkelijkheid, durf en energie, tot uiting komen en ons voeren naar een eigen, frisch *nationaal* krijgswezen, belichaamd in een *nationaal* stelsel, waarvan de *inderdaad* algemeene dienst- of oefenplicht de grondslag uitmaakt. Dan zal ons land, al is het klein, in Europa de achting herkrijgen, die het in onze beste tijden bezat, eene achting, die het thans niet meer bezit, doch waarop het, zijne sluimerende krachten van volk en bodem in aanmerking genomen, *ten volle* aanspraak maken mag.

Ik heb gezegd.

De Voorzitter: Mijnheer VAN DAM VAN ISSELT! De vergadering heeft met buitengewone belangstelling uwe voordracht van dezen avond aangehoord en vooral de voorbeelden, door U uit de geschiedenis en het verleden van ons land aangehaald, zoomede uwe inzichten omtrent de inrichting van ons krijgswezen, met het oog op de gesteldheid van onzen bodem en den aard van ons volk. U hebt daarbij in groote lijnen aangegeven, hoe dit, naar uwe meening, zou behooren te geschieden. Maar, waar U slechts de lijnen hebt aangegeven, geloof ik, dat de vergadering er toch ook prijs op zou stellen eenige details van U te vernemen. Reeds drie heeren hebben zich voor het debat aangemeld en misschien komen er nog meer heeren bij. Van hun aantal zal het afhangen, of de discussie dezen avond zal afloopen, dan wel dat het noodig zal zijn alsnog een afzonderlijken avond daarvoor beschikbaar te stellen.

U is zeker wel bereid om nadere inlichtingen te geven, of tegenbewijs te leveren, wanneer daartoe aanleiding mocht bestaan.

Ik geef thans het eerst het woord aan den Heer TONNET.

De Heer TONNET: Mijnheer de Voorzitter! De algemeene beraadslagingen over het ontwerp-Militiewet zijn zoo even in de Volksvertegenwoordiging gesloten. Ze hier dus weder te heropenen zou voor het oogenblik slechts dan practische waarde hebben wanneer een afwijzend Kamervotum ware te voorzien. Doch gelukkig zijn de kenteekenen, die op een slagen van de wet wijzen, velen en voorzeker past het ons dit, in deze vergadering dankbaar te gedenken. Ik begin dan ook mijne beschouwingen over hetgeen wij van avond mochten vernemen, met de beste wenschen uit te spreken voor het tot stand komen van het ontwerp, al is dit ook in tal van opzichten niet naar mijn smaak. Doch men moet water in zijn wijn weten te doen. Voor den spreker van heden avond zal dat heel wat moeite kosten, omdat hetgeen hij wil, zoo geheel anders luidt, dan het regeeringsvoorstel. Bij herhaling is echter reeds betoogd, dat de voorgenomen wetswijziging slechts een stap voorwaarts beduidt. Wij moeten verder.

Niet zonder belang is het dan ook van den geachten spr. van heden avond te vernemen in welke richting dat zal zijn.

Er schuilt voor mij in zijn betoog iets machtig sympathieks.

De vorm doodt, de geest brengt leven aan. Zoo treedt in het legervraagstuk ook de beteekenis van den vorm terug, als geestdrift voor de nationale zaak krachtig aansporend werkt. Ook ik geloof, dat innige belangstelling bij het volk voor zijn leger als uiting van hoog ontwikkeld nationaliteitsgevoel de oplossing van het legervraagstuk brengt. Binnen grenzen altijd. Doch hoe dit zij, het past voorzeker de ethische motieven, die den spr. van heden avond leidden, ten volle te waardeeren.

Hij wil uit het volk te voorschijn brengen, wat in militair opzicht er in sluimert. Niet ten halve, doch ten volle. Wat ongebruikt verloren gaat, moet minimaal zijn. Daartoe wil spr. beslag leggen op de beste krachten van het volk. Alles, wat aan intellect, vernuft en talent schittert in het burgerlijke leven, moet in het leger mede uitblinken. Hij is een groot voorstander van het reserve-officierinstituut, dat tot toenemende ontwikkeling moet geraken. Ik sta daarbij geheel aan zijne zijde. Zijn stelsel omvat voorts alle weerbare krachten in den lande. Een ieder, die flink fysiek ontwikkeld is en geestkracht bezit, soldaat! Een prachtig beginsel, dat van algemeenen dienst- en oefenplicht. Slechts bekrompenheid kan tot veroordeeling leiden. Ik geloof dan ook niet, dat er iemand in den lande is, die de theoretische waarde er van ontkennen durft. Doch hoe zal dat beginsel zich in de doorvoering houden?

Vrezen wij allen niet, en te recht, dat de materieele belangen, het zoo gesmade vormelijk element, in den druk zullen komen bij de ethische overheersching? Mijnheer de Voorzitter! De spr. van heden avond wil in het officierskorps een ruimen blik op de levensbelangen van onze weermacht en ontwikkeling in nationale richting. Doch dat officierskorps moet voor het materieele legerbelang blijven waken, voor grondige detailopleiding en voor consolideering van de verbanden vooral de oogen niet sluiten. Het moet zich niet uitsluitend laten vervormen, het moet vervormen tevens.

Tot hoever de materieele belangen behoeven te gelden, hangt wel-is-waar nauw samen met de mate van moreele kracht in het volk voorradig; doch ten slotte, Mijne Heeren, is ons beroep er een als ieder ander; het wil geleerd en beoefend worden. Ongetwijfeld is in het leger eene zekere mate van starre behoudendheid te herkennen, doch evenzeer spruit de tegenstand tegen te snelle leger-evolutie voort uit koel berekenend overleg. Ik van mijne zijde wensch aan de moedwillige verbreking van het evenwicht tusschen de materieele en de moreele krachten niet mede te doen. Hoog sceptisch sta ik dan ook tegenover het volkswapeningstelsel van den spreker voor de naaste toekomst. Als ideaal in ver verschiet aanvaard ik het in beginsel, omdat ik te veel „kleinstater” ben en te weinig agressief imperialistisch aangelegd om ten slotte in het Zwitsersche stelsel, in „une armée pour la défensive”, niet de weermacht bij uitnemendheid voor de toekomst te zien. Doch dan nimmer in den starren vorm, waarin zich de spreker zijne volkswapening dacht, uitsluitend voor locale verdediging bestemd. Hij ziet in den aanvang van den oorlog voor ons de mogelijkheid tegenover belangrijke overmacht te komen, vindt de oorlogskansen buiten den polder voor ons niet hoopvol en bouwt een stelsel van verdediging op van afweer in den polder, waarop we ons blind gestaard hebben, gevolgd door uitval. Het kleine veldleger „eerste klasse”, samengesteld uit de „upper ten” van de bevolking, komt dan geheel onverwacht te voorschijn en deelt geduchte slagen uit, om dan even snel te verdwijnen als het verschenen is. Een veldleger van 48 bataljons is voor zulk een doel ruim voldoende. In eene tot overweldigende numerieke kracht opgeblazen volkswapening vindt dat legertje dan krachtig steun. De logica van dit stelsel van verbroken evenwicht tusschen actief en passief ontsnapt me. Begrijp ik goed, dan worden 300000 man gereserveerd voor de stekelvarkentheorie. De spreker heeft dit genoemd de voortzetting van de historische lijn, die in de ontwikkeling van ons krijgswezen valt te onderkennen.

Moeten wij dan schutterijen houden, omdat wij altijd schutters zijn geweest? Moeten wij dan altijd de pak-je-

biezen-theorie blijven volgen, omdat wij een eeuw lang lamlendig zijn geweest? Die geheele stekelvarkentheorie schijnt mij toe een geweldig krachtsmisbruik zoo in vrede als in krijg.

En thans het verwijt van den spreker naar de krijgsgeschiedenis.

Geen gewilliger hondgenoot in het betoog. Zij levert bewijs voor alle meeningen. Een aardig voorbeeld: Zooals spr. zoo te recht opmerkte, waren èn MAURITS èn diens neef WILLEM LODEWIJK tegen het doorgezet offensief gekant. Zulks leidde tot voortdurende collisies met OLDENBARNEVELT, hier den drager der offensieve gedachte en door de beide veldoversten tot de „ignorants aux faits de la guerre” gerekend. Toch is het de vraag, zeer de vraag, of, gelet op den stand van zaken bij MAURITS' dood, de offensieve gedachte niet de betere ware geweest. Het bewijsmateriaal voor zulk beweren ligt dus in de zelfde episode vervat, waaruit een ander het tegendeel vertolkt.

En dan ging spr. de geheele periode van 1672—1795, die van het offensief ver over de landgrenzen, bedachtzaam voorbij; de periode, waarin FAGEL schreef, dat het beter was den Franschman te Brussel en te Antwerpen dan te Breda en te Dordrecht te gemoet te trekken. Het was in een tijd, dat wij wat beteekenden.

Wat ik thans wil, is niet meer in de schulp kruipen, doch den vijand te lijf gaan en daartoe onze veldstrijdkrachten met dit voortschrijden der leger-evolutie versterken.

Dat is geen anti-nationaal streven, geen napraten van VON DER GOLTZ, doch eene verplichting, die wij ons meer en meer bewust zijn te moeten opleggen.

Nederland voor zich krachtig verdedigbaar „binnen de rivieren”, zooals het oudtijds heette; daarop moet, de historische lijn volgende, bij voortduring gerekend kunnen worden. Doch het heden vraagt meer. Onze ligging in het hoekje, waar de slagen kunnen vallen, stelt den eisch, dat wij elke schending van grondgebied buiten die rivieren, met kracht van wapenen keeren.

Ons leger moet dan ook grooter worden; het is zwak,

oerzwak, in weerwil van alle betoog van het tegendeel. Om de billijke eischen van eene zelfbewuste staatkunde gehoor te kunnen verleen, zou ik wenschen, dat de leger-evolutie zich konde versnellen, ten einde te kunnen volbrengen, wat onze internationale verplichting is. Eene leger-evolutie, die ons leidt tot spr.'s stelsel, zou ik niet gaarne volgen. De logica ontgaat me in dit dualistisch samenstel. Hij heeft zich reeds vroeger tegen dit verwijt gekeerd, dat een der uitnemendste volkslegermannen tot hem heeft gericht. In zijne volkswapening geen spoor van minderwaardigheid. Zij zou nooit in zulk een licht tegenover „het eerste klasse” leger kunnen treden, „Half geoeffend”? Geene sprake van. De Zwitsersche Infanterie doet het immers nog met $\frac{1}{3}$ oefening minder en geniet bij het volk ten volle vertrouwen. Eene dergelijke verdediging doet voor mij het dualistisch karakter van het voorgedragen weerstelsel eerst goed in het licht treden. Moet, vraag ik mij af, een minder formalistisch, minder kleinzielig militair onderwijs bij ons officierskorps den weg banen om tot het begrip van m.i. zulke afwijkende voorstellen te geraken als die van den spreker?

Het volksleger van de toekomst kan ik mij niet anders voorstellen, dan als eene *einheitliche* weermacht, als mobiele veldmacht georganiseerd en met in aansluiting daarmede georganiseerde locale verdediging op meer bescheiden schaal.

Kortom, ik ontken, dat de internationale verplichting, ons bij de handhaving der neutraliteit opgelegd, ons dwingen zou tot een legerstelsel als dat van spr., zoo zeer afwijkende van het doel, waarop de tegenwoordige leger-evolutie schijnt aan te stevenen. Mijne richting is dan ook niet minder nationaal dan die door spr. aangegeven.

Ik heb gezegd.

De Heer JHR. ALTING VON GEUSAU: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund een enkele kantteekening te maken op de interessante voordracht van den Heer VAN DAM VAN ISSELT. Ik zal hem niet geheel volgen in de schets, welke hij gegeven heeft. Ik kan mij daarvan ontslagen rekenen na de woorden van den Heer TONNET, met wiens zoo even

ontwikkelde denkbeelden omtrent een nationaal leger voor ons land ik grootendeels kan instemmen. Ni. Een goed geöefend en voldoende sterk leger, met in de tweede plaats eene zoo goed mogelijk georganiseerde volkswapening.

In den aanvang zijner voordracht verkondigde de geachte spreker de opvatting, dat het zwaartepunt van het Koninkrijk der Nederlanden niet moet worden gezocht in het Rijk in Europa, maar in onze Koloniën en daaraan knoopt hij de meening vast, dat aan onze weermacht in Nederland niet zoo veel behoeft te worden gedaan. Mijnheer de Voorzitter, dat is een denkbeeld, waarmede ik mij niet kan vereenigen. Ik blijf van meening, dat het zwaartepunt van Nederland, met zijne bezittingen, ligt in *Europa*. Hoezeer hoogst ongaarne, kan ik mij desnoods nog wel denken een Nederland zonder koloniën, maar niet Nederlandsche koloniën zonder een Rijk in Europa. Zien wij naar het optreden van Italië tegenover Tripoli, dan geef ik toe, dat een aanval op onze bezittingen niet geheel en al onbestaanbaar is te achten, maar ik meen toch, dat de kans op het verlies onzer koloniën veel eerder moet worden gedacht als gevolg van een ongelukkigen strijd, welken wij hebben gevoerd *in* Europa, dan als een eenvoudige koloniale roof. Wanneer wij niet zorgen, dat wij in Europa krachtig zijn, wanneer wij niet zorgen, dat wij bij een conflict in Europa onze neutraliteit weten te handhaven, eerbied weten af te dwingen, dan zullen zeer waarschijnlijk onze koloniën de inzet zijn. De hoofdstrijd zal, ook als 't om onze koloniën gaat, in de meeste gevallen gevoerd worden in Europa.

De spreker van heden avond heeft bij het ontwikkelen van zijne denkbeelden meermalen gesproken van nationale karaktertrekken en hij heeft gewezen op de waardeering, die noodzakelijk aan het leger moet ten deel vallen, wil het zijne taak kunnen vervullen. Voorts heeft hij gewaagd van de waardeering, welke men in het buitenland gevoelde voor de Zwitsersche militaire instellingen. Mijnheer de Voorzitter, ik heb het voorrecht gehad de Zwitsersche manoeuvres mede te maken. Ik heb het Zwitsersche volk ontmoet; ik heb het leeren begrijpen en waardeeren; ik heb gezien hoe de liefde

voor het leger wordt aangekweekt en hoe dat leger door allen wordt hoog gehouden.

Vraagt men zich nu daartegenover eens af hoe het oordeel in het binnen- en het buitenland wel moet zijn over het Nederlandsche leger, wanneer een deel der Nederlandsche Pers oordeelt over leger en officieren, zooals in den laatsten tijd helaas maar al te veel gebruikelijk is geworden. Hoe is niet met kleinachting en bespotting gesproken en geschreven over onze groote legermanoeuvres in de Betuwe, waaraan toch onze beste officieren hunne beste krachten hebben gegeven, wanneer wij zien, dat „bloemlezingen” worden gegeven, zelfs door officieren, die alles opsommen wat zij meenen aan misstanden te hebben ontdekt, om daarmede Ingezonden Stukken en hoofdartikelen te helpen aan materiaal voor het afbreken van ons leger, zijne officieren en zijne oefeningen. Tekortkomingen, die in elk leger voorkomen, worden met zorg verzameld, en hoog opgeblazen om ze met een zekeren wellust aan den volke te verkondigen. Tegen deze verderfelijke richting wensch ik te dezer plaatse ernstig te protesteeren. Zoo lang het Nederlandsche volk niet inziet, dat men het leger niet maar ruw kan trappen en neêrhalen, zoo lang kunnen wij in binnen- noch buitenland staat maken op de waardeering, waaraan wij in zoo hooge mate behoefte hebben.

De geachte spreker van heden avond heeft ons doen zien hoe de Nederlandsche troepen in vroeger eeuwen zijn opgetreden en uit de geschiedenis heeft hij ons voor oogen trachten te brengen hoe onze nationale weermacht moet zijn. Tot mijn leedwezen kan ik den Heer VAN DAM VAN ISSELT op dat terrein niet geheel volgen. Hij hecht zeer groote waarde aan de krijgsgeschiedenis, maar ik ontken ten eenenmale, dat de „Sporenslag” in 1302 iets kan beteken voor de Nederlandsche tactiek van den tegenwoordigen tijd. Ik heb het voorrecht gehad aan de Hoogere Krijgsschool ook wat te doen aan tactiek. Ik heb daar studiën gemaakt uit de krijgsgeschiedenissen, welke de Heer VAN DAM VAN ISSELT aanhaalde, maar het is onjuist de toestanden van vroeger te vergelijken met die van heden. Bewapening,

materieel, verpleging, kader, tactische denkbeelden, dat alles is niet meer te vergelijken. Ik wil wel toegeven, dat men er uit een strategisch oogpunt iets aan heeft. De krijgsgeschiedenis van 1672, 1795 en 1799 enz. geven voorts ook wel eenige leering voor het gebruik van onze terreinen, doch men verlieze niet uit het oog, dat ook dit in onze tegenwoordige omstandigheden geheel anders zal zijn. Dat de geachte spreker echter den „Sporenslag” aanvoert als bewijs, dat wij onze Cavalerie wel kunnen verminderen, dat gaat mij veel te ver. Dat wij in ons land met eene beperkte Cavalerie kunnen volstaan, onderschrijf ik ten volle, maar in dit opzicht zijn wij reeds zeer nationaal, met het schijntje ruitery, dat wij thans bezitten.

Spreker zegt: Wij hebben geene Cavalerie noodig, die kondschapsdienst op groote schaal kan gaan doen als in Duitschland; maar in dit stadium zijn wij nu reeds naar mijn oordeel. Ik kan derhalve niet medegaan met het denkbeeld om onze Cavalerie te halveeren en van 4 op 2 Regimenten te brengen.

De Heer VAN DAM VAN ISSELT sprak in afkeurenden zin over onze leerboeken der Tactiek, die hij te veel Duitsch noemde. Ik ga hiervoor echter liever te rade in de degelijke Duitsche literatuur, dan in onze eigen verouderde krijgsgeschiedenis. Dat de Heer VAN DAM VAN ISSELT toch ook niet zoo afkeerig is van de Duitsche literatuur, toonde hij nog heden avond door het oordeel van drie Duitsche schrijvers aan te halen in zijn betoog over de groote kracht van onze Nederlandsche terreinen.

Ons eigenaardig, nationaal polderterrein heeft groote kracht, maar is de Heer VAN DAM VAN ISSELT dan alleen vreemdeling in Jeruzalem? Het aantal oefeningen, dat ik heb medegemaakt in ons polderland is legio, zoowel met als zonder troepen en ook op de kaart, en vooral na de krachtige opwekking van den Generaal PLANTENGA — ook door den spreker aangehaald — wordt daar zeer veel aan gedaan. Voorts zijn in de laatste jaren herhaaldelijk stafreizen gedaan in ons polderland en daarbij wordt de oorlog in onze speciale terreinen grondig besproken en overwogen met de officieren van den

Generalen Staf. Daaruit moge blijken, dat het van de zijde der legerautoriteiten niet aan belangstelling of opwekking heeft ontbroken.

Zijn ook onze groote manoeuvres in de Betuwe dit jaar niet gehouden in een typisch Nederlandsch terrein?

Waar de geachte spreker zoo herhaalde malen dezen avond heeft gezegd en er den nadruk op heeft gelegd, dat wij moeten hebben een *nationaal* leger, daar zeg ik *nationaal is voor elk land een goed geoefend leger*. En daarop wordt, helaas, al te weinig de aandacht gevestigd.

Dank U, Mijnheer de Voorzitter.

De Heer LAMBOOR: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund een oogenblik de aandacht te vragen voor het Militair Onderwijs. De geachte inleider heeft eene *theorie* verkondigd, welke ik gaarne heelemaal wil onderschrijven, n.l. dat wij moeten hebben een officierskorps, dat opgeleid is voor onze Nederlandsche toestanden. Maar, Mijnheer de Voorzitter, dit geschiedt ook *inderdaad* aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda.

De geachte inleider heeft gezegd: het tactiekboek, dat wij hebben, draagt geen Nederlandsch stempel. Maar, Mijne Heeren, dat leerboek omvat natuurlijk *uitsluitend* de *theorie* der tactiek, en hoe kunnen wij nu anders doen dan aan de leerlingen te geven een theoretisch overzicht van de geheele wetenschap? Natuurlijk mag in een Nederlandschen leer-cursus een hoofdstuk „Polderoorlog” niet ontbreken; zulks is dan ook niet het geval.

Aan de *toepassing der theorie op Nederlandsche terreinen* wordt echter *zeer veel zorg* besteed. Zoodra de cadetten slechts eenige tactische kennis bezitten, brengen wij hen veelvuldig voor de kaart, om met hen tal van opdrachten op de verschillende in ons land voorkomende terreinen te bespreken. Zoo krijgen zij oefeningen in het oosten van het land, oefeningen op de Veluwe en oefeningen in het polderland, zoodat dus geheel aan de door den inleider gestelde eischen wordt voldaan. Maar dat is niet alles! Behalve deze tactische oefeningen wordt ook nog aan de Militaire Aca-

demie onderwijs gegeven in de Militaire Aardrijkskunde, speciaal om de cadetten de militaire beteekenis van het land te leeren kennen.

Onder andere heeft de spreker van heden avond een aanval gedaan op het feit, dat de landingen niet in het tactiekboek zijn besproken. Dit verwondert mij, omdat hij als oud-leeraar toch weet, dat de landingen *wel* behandeld worden. Zij zijn slechts in een ander hokje ondergebracht, n.l. in het strategieboek.

Vervolgens is gesproken over het onderwijs in den vestingoorlog. Nu wil ik er toch de aandacht van den geachten inleider op vestigen, dat de vestingoorlog, met al wat daaraan annex is, uitvoerig op de kaart wordt uitgewerkt, en wel aan de hand van eene duurzaam versterkte inundatie-stelling.

Ook de Nederlandsche krijgsgeschiedenis wordt wel degelijk zorgvuldig aan de Militaire Academie onderwezen.

Behalve de veldtocht van 1812 — uit een historisch oogpunt voor ons van belang — en de aanvang van den Fransch-Duitschen oorlog, waarvan ieder officier eenig begrip moet hebben, wordt *bijna uitsluitend* de *eigen krijgsgeschiedenis* behandeld; zoo worden geregeld besproken 1672, 1799, 1815 en de Tiendaagsche veldtocht. En nu is het zeer merkwaardig, dat, wat de buitenlandsche krijgsgeschiedenis aangaat, het onderwijs in *treffende harmonie* is met de wenschen van den spreker. Hij noemde toch de *voor ons* leerrijke veldtochten van 1814 en van 1864. Welnu, ook deze beide worden met de cadetten behandeld, de eerste als voorbeeld van actieve verdediging op een beperkt oorlogstooneel met groote rivieren, de laatste om de groote moeilijkheden aan te toonen, verbonden aan den terugtocht; beide vonden plaats tegenover eene groote overmacht.

Ik meen dus te kunnen constateeren, dat het beeld, hetwelk de geachte inleider nopens ons tegenwoordig onderwijs gegeven heeft, niet in alle opzichten juist was, en niet overeenkomt met de werkelijkheid.

De Heer SOESMAN: Mijne Heeren! Ik zou niet de vrijheid hebben genomen in deze technische vergadering het woord

te vragen, wanneer de geachte voorzitter mij, naast het verleen van gastvrijheid, niet had aangespoord om een enkel woord in het midden te brengen. Laat dit dus mijne verontschuldiging zijn, Mijne Heeren, dat ik het woord gevraagd heb. Maar niet alleen uit belangstelling heb ik dit gedaan, maar ook omdat ik als geneesheer groot belang heb bij deze quaestie. Wij hebben van den geachten inleider niets anders gehoord dan een doorgevoerden treurzang ten opzichte van de belangstelling in het legervraagstuk.

Als ik dan zoo hoor, dat het Nederlandsche volk geen belang stelt in het legervraagstuk, ja eigenlijk vijandig daartegenover staat, terwijl het Zwitsersche volk daarvoor zoo geestdriftig is, dan vraag ik mij af: hoe komt dit? En dan geloof ik, dat de oorzaak dieper ligt dan men haar zoekt.

Ik wil even op den voorgrond stellen, dat ik kort zal zijn.

Onze geheele natie kent, wat de schoolopleiding betreft, geen ander parool dan: hoe kom ik het snelst door mijne examens; hoe breed ik de kennis van mijn hoofd uit, in de breedte, niet in diepte. En eene dergelijke uitbreiding in de breedte is zeer nadeelig voor het legervraagstuk. In de geheele opleiding wordt de nadruk gelegd op de intellectueele opvoeding, welke medebrengt cosmopolitisme en internationalisme. Wanneer wij naast de intellectueele meer onze aandacht wijden aan de lichamelijke opvoeding, dan, Mijne Heeren, zouden de nationale eigenschappen meer ontwikkeld worden en dan zal het Nederlandsche volk met meer belangstelling zich bezighouden met het legervraagstuk. Cosmopolitisme en internationalisme zullen dan vervangen worden door *nationalisme*.

En aan de Vereeniging ter beoefening der Krijgswetenschap zou ik willen zeggen: help ons, dat in de scholen aan de lichamelijke opvoeding de waarde worde toegekend, welke haar toekomt. Wanneer gij daartoe wilt medewerken, zullen de idealen van den Heer VAN DAM VAN ISSELT verwezenlijkt worden.

Hoe dat mogelijk is?

Dat is niet mogelijk op de manier, waarop het nu gebeurt.

Aan de chaotische wijze, waarop thans steun wordt verleend, moet een einde komen. De lichamelijke *opvoeding* moet

worden gescheiden van de lichamelijke *ontwikkeling*; de eerste moet komen in handen van de opvoeders alleen en dan zullen, ik zeg dit nog eens, in de toekomst de idealen van den Heer VAN DAM VAN ISSELT verwezenlijkt worden.

De VOORZITTER: Met het oog op den tijd geef ik nu aan den Heer VAN DAM VAN ISSELT nog gelegenheid voor een kort antwoord.

De Heer VAN DAM VAN ISSELT. Mijne Heeren! In de eerste plaats een woord van dank voor de aandacht, waarmede U allen mijne voordracht wel hebt willen volgen, en in het bijzonder mijn dank aan de heeren, die met mij in debat zijn getreden. Op aller instemming had ik niet gerekend.

In twijfel is getrokken mijne opvatting omtrent eene nationale tactiek. Inzonderheid de Majoor ALTING VAN GEUSAU kon niet geheel medegaan met hetgeen daaromtrent werd aangevoerd in verband met de eigenaardige bodemgesteldheid van ons land en de lessen van het eigen verleden. Deze zullen echter wel degelijk te allen tijde voor ons van groote waarde blijven. De vraag is ook, of de toestanden in oude tijden zoo geheel anders waren. Dit mag op goeden grond worden betwijfeld. Het psychologisch element in de oorlogvoering is steeds het zelfde gebleven; alleen zijn de wapenen beter geworden, waardoor de strijd op groter afstanden wordt gestreden. Ook de bodemgesteldheid bleef vrij wel ongewijzigd. Daarom acht ik het verkeerd, den blik te veel naar het buitenland te slaan.

Wat heeft men bijvoorbeeld aan de wetenschap, dat er bij Gravelotte-St. Privat en bij Sedan artillerie-linies van 100, en misschien wel van 200 kanonnen hebben gestaan? In 1799 was er tijdens den veldtocht in Noord-Holland op een polderdijk slechts plaats voor één kanon; zoo is het ook thans nog. Men moet het zeer nauwe verband tusschen de gesteldheid onzer terreinen en het karakter der oorlogvoering wel in het oog houden. Als gevolg van dat verband zal de oorlog op onzen bodem een geheel ander karakter dragen en hebben wij dikwerf geheel andere middelen noodig.

De Heer LAMBOOY heeft het militair onderwijs in het debat gebracht en er op gewezen, dat veel van hetgeen ik heb aangevoerd tot verleden tijden behoort. Ik zal de laatste zijn, om niet gaarne toe te geven, dat aan de Militaire Academie veel verbeterd is, doch het nationale element treedt er nog te weinig op den voorgrond; er wordt te veel aandacht geschonken aan de buitenlandsche literatuur, die op eene oorlogvoering in ons land, inzonderheid in het polderland, niet van toepassing is.

Door den Heer LAMBOOY werd gezegd, dat den cadetten op de Koninklijke Militaire Academie wel degelijk onderwijs wordt gegeven in de kennis van het eigen land, en wel door middel van de Militaire Aardrijkskunde. Ik heb dat niet ontkend, maar wil er dan toch de aandacht op vestigen, dat, zooals reeds in den aanvang van dezen avond werd aangestipt, eertijds van mijne hand aan de Koninklijke Militaire Academie een klein boekje is verschenen, getiteld: „De Nederlandsche landschapstypen en hunne militair-aardrijkskundige beteekenis”. Daarin werden eerst die landschapstypen beschreven, terwijl vervolgens, gestaafd door vele voorbeelden uit de eigen krijgsgeschiedenis; het bijzondere karakter van de oorlogvoering op Nederlands bodem — polderland, buitenprovinciën en het Zuiden van Limburg — werd nagegaan. Dit boekje, slechts 33 bladzijden groot, diende om, mede aan de hand der eigen krijgsgeschiedenis, den innigen band aan te toonen, die er *hier* tusschen bodemgesteldheid, strategie en tactiek bestaat en aldus, evenals met mijne voordracht van heden avond werd beoogd, den weg te banen, om te herkrijgen: *nationale* strategie en *nationale* tactiek. Welnu, in het tegenwoordige leerboek der Militaire Aardrijkskunde, verschenen nog niet 3 jaar na mijn vertrek van de Academie, hebben mijne opvolgers dat boekje en zijn inhoud niet alleen dood gezwegen, doch er staan in den geheelen leercursus feitelijk slechts 2 à 3 bladzijden (bladz. 21 t/m 23), die herinneren aan den invloed van onze eigenaardige bodemgesteldheid bij een oorlog binnen onze grenzen. De recensent van het bedoelde werk — iemand, die heden avond aan het debat deelnam — heeft eertijds in

De Militaire Spectator op deze, m.i. zeer belangrijke leemte de aandacht gevestigd en er op gewezen, dat het door mij bewerkte boekje door de schrijvers blijkbaar opzettelijk ter zijde was gelegd. ¹⁾

De Majoor ALTING VAN GEUSAU heeft er de aandacht op gevestigd, dat wij reeds zeer weinig Cavalerie bezitten. Ik ben het geheel met hem eens: wij hebben niet veel Cavalerie, maar *niet veel*, kan toch nog *te veel* zijn.

Met de krijgsgeschiedenis kan men alles aantoonen, zeide de Heer TONNET, maar ik zou wel eens willen zien, dat hij aan de hand der eigen krijgsgeschiedenis het nut van Cavalerie voor Nederland aantoonde.

De Heer TONNET: Mag ik dadelijk een voorbeeld geven?

De Heer VAN DAM VAN ISSELT: Het gaat niet om een *enkel* voorbeeld, want Turnhout (1597), heden avond door mij aangehaald, is een zeer bekend; en zoo zullen er wel meer zijn. Het gaat om de *doorlopende* lessen der krijgsgeschiedenis, en dan meen ik te hebben aangetoond, dat de Cavalerie in ons land weinig nut heeft gehad en meestal fiasco heeft gemaakt. Daarbij komt nog, dat de Cavalerie voor grensdekking geheel verdrongen is door de landweer. Dan mag de vraag worden gesteld, of het verstandig is om, nu het gebruik van het rijwiel zulk een reusachtigen omvang heeft aangenomen, $\frac{1}{10}$ van ons oorlogsbudget uit te geven voor Cavalerie, waarvan het nut in tijd van oorlog chimeriek zal blijken, terwijl wij eene veel grootere kracht vinden in het rijwiel. Die rijwielen moeten niet door den Staat gekocht worden, doch men moet bij de op te richten wielrijderafdeelingen indeelen alle dienstplichtingen, die een bruikbaar rijwiel bezitten en dat in den militairen dienst willen medebrengen. Op die wijze zal het $\frac{1}{10}$ van ons oorlogsbudget, dat thans voor Cavalerie wordt uitgegeven, voor een groot deel worden bespaard en zal men een grooter weervermogen krijgen. Het zou interessant zijn, om eens eene proef te

¹⁾ *De Militaire Spectator*, 1907, bladz. 882 e.v.

nemen, door bijv. te Breda eene afdeeling wielrijders en eene afdeeling Cavalerie op te stellen, die eene gelijke jaarlijksche uitgave op ons oorlogsbudget vertegenwoordigen (\pm 600 ruiters contra \pm 6000 wielrijders) om deze dan van daar naar de grenzen te zenden, bijv. naar Arnhem of den Achterhoek, en dan na te gaan, na hoe veel tijd, met welke sterkte en in welke conditie beide afdeelingen zouden aankomen. Eene zelfde proef te nemen met twee overeenkomstige afdeelingen, op te stellen bij Utrecht en dan eene landing aan te nemen bijv. nabij Hoek van Holland of Callantsoog. Er wordt veel geklaagd over het slechte marcheeren van onze Infanterie; ik geloof, dat daaraan voor een deel wel wat te doen is. Voor een ander deel wordt het, en te recht, toegeschreven aan het algemeen voorkomend gebruik van rijwielen. Dit laatste is nu eenmaal niet tegen te gaan; daarom moet dan ook zoo veel mogelijk partij worden getrokken van het rijwiel en dient dat ook dienstbaar te worden gemaakt aan onze verdediging.

Ik kom nu tot het door mij aanbevolen stelsel van leger-vorming, voornamelijk door den Heer TONNET in debat gebracht. Men vroeg daaromtrent eenige details. Daar ik dat stelsel reeds tweemaal volledig ontwikkeld heb, gaf ik ditmaal geene details. Het stelsel is trouwens niets nieuws, doch eenvoudig eene voortzetting van het stelsel REUTHER-SEYFFARDT. In het kort samengevat, komt het hier op neer: In de eerste plaats een *algemeene* dienst- of oefenplicht. Volk en leger moeten op den duur één worden. Ik zeg: „op den duur”, want ik ben het eens met den Heer TONNET, dat het niet in eens gaat. Het einddoel moet zijn: leger en volk één te maken en daardoor alle bruikbare krachten op eenvoudige wijze aan de landsverdediging dienstbaar te maken. De loting kan niet uitmaken, wie in oorlogstijd geestelijk en lichamelijk al dan niet bruikbaar zullen blijken. Wij moeten in ons kleine land partij trekken van *alle* militaire krachten des volks. Een tweede groot beginsel is, dat wij steeds gereed moeten zijn en daarom deugt het Duitsche stelsel niet voor ons, want men rekent er daar op, om *achter* het Veldleger, dat met 20 à 40 legerkorpsen tot het offensief

zal overgaan, de landweer in oorlogstijd op de been te brengen en verder voor hare taak gereed te maken.

Ten derde: Geen groot veldleger. In dit verband heeft de Heer TONNET gezegd, dat wij met het aanhalen van voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis voorzichtig moeten zijn. Dat ben ik geheel met hem eens, doch ik geloof, dat hij daarmede *niet* voorzichtig is geweest, want hij haalde onze methode van oorlogvoeren in de 18^e eeuw aan, die n.l. met een krachtig en talrijk veldleger. ¹⁾ Destijds beschikten wij echter over eene krijgsmacht van gelijke sterkte als die der ons omringende volken. Daaraan kunnen wij nu niet meer denken. Thans zijn wij weer gekomen in den toestand van de 16^e en de 17^e eeuw (80-jarige oorlog en 1672/3), en zullen ons nu weer met eene kleine macht staande moeten houden tegenover eene groote macht; juist daarom werd in mijne voordracht hoofdzakelijk stilgestaan bij de oorlogen op *eigen* bodem. De vorm is bijzaak; dat geef ik den Heer TONNET toe. Het komt minder aan op het stelsel dan op innerlijke kracht. VON SCHARNHORST noemde zelfs iedere organisatie een dooden vorm en slechts een *middel*, om de innerlijke krachten groote uitkomsten te doen verkrijgen. Die innerlijke krachten moeten in ons volk worden gewekt en aangekweekt; dit is voor een groot deel de taak van de beroepsofficieren.

De volkskracht, die voor verhooging vatbaar is, moet tevens omgesmeed worden in weerkracht. Daarom moeten

¹⁾ In het debat heb ik in dezen de voorstellingswijze van den Heer TONNET te veel op den voet gevolgd. Een groot en krachtig veldleger hadden wij slechts gedurende den negenjarigen oorlog (1688—1697) en gedurende den Spaanschen successieoorlog (1702—1713), doch Dr. WIJNNE schrijft in zijne „Beknopte geschiedenis van het Vaderland” daaromtrent veel zeggende: „In de beide laatste oorlogen had Nederland een overspannen rol gespeeld”. M. a. w. ook destijds ging het onderhouden van een groot en krachtig veldleger onze innerlijke krachten te boven. Gedurende het overige der 18^e eeuw werden de oorlogen — 1747/8; 1787; 1793; 1794/5 — wederom nabij of op ons grondgebied, meestal verdedigend gevoerd; weliswaar niet in de eerste plaats uit overtuiging, doch omdat het destijds aan een krachtigen volksgeest en aan een krachtig centraal bestuur ontbrak, zoodat ons krijgswezen meer en meer in verval geraakte. Zie hieromtrent: A. R. KRAYENHOFF VAN DE LEUR, Land- en zeemacht in de 18^e eeuw.

wij algemeenen dienstplicht hebben. Wij kunnen dat niet in eens krijgen. De fout van het verleden — n.l. dat ons krijgswezen tientallen jaren, ja eigenlijk van 1813 tot in de tachtiger jaren bijna geheel heeft stilgestaan — doet zich thans nog gevoelen. Vijftien jaar geleden kon nog ieder, die geld betalen wilde, zich aan zijn dienstplicht onttrekken. Daardoor werden leger en volk van elkaar gescheiden gehouden. Het reservekader en de invoering van den persoonlijken dienstplicht, waardoor thans de hogere standen in het leger komen, brachten de eerste verbetering. Men heeft niet gevoeld, dat de verdediging van ons land het *geheele* Nederlandsche volk aanging; men beschouwde het leger als eene instelling in den Staat, zooals in de steden de brandweer, de politie, enz. Nu de fouten van het verleden geleidelijk worden hersteld, moet eene richting worden afgebakend voor de verdere ontwikkeling van ons krijgswezen. Met een tooverslag kan men alles niet omkeeren. Indien men *in eens* ons geheele volk het Hebreuwsch zou willen leeren, zou dit plan onmogelijk uitvoerbaar blijken: de lecraren zouden ontbreken en eerst opgeleid moeten worden. Zóó is het ook met onze weerbaarmaking. Tientallen van jaren hebben wij feitelijk een beroepsleger gehad van beperkte sterkte, bijna uitsluitend geëncadreerd met *beroepskader*. Nu kunnen wij niet *in eens* ons geheele volk den wapenhandel leeren: de onderwijzers daartoe zouden ontbreken. Deze moeten eerst worden opgeleid. De verlofsofficieren beschouw ik als de leeraren, die ons land eenmaal den wapenhandel zullen moeten leeren, en daarom zeide ik in mijne voordracht: aan een algemeenen dienst- of oefenplicht moet voorafgaan een algemeene, kan het zijn een vrijwillige dienstplicht der hogere standen. De band tusschen leger en volk moet voorts worden aangehaald; de officieren moeten daartoe medewerken. En wanneer wij dat hebben bereikt, dan kunnen wij er toe overgaan, om geheel ons volk in onze strijdmacht op te nemen. Doch daarvoor is noodig, dat de dienst den verlofsofficieren aangenaam wordt gemaakt, dat zij in het leger niet worden afgestooten en dat eerbied voor hun hoofdzakelijk vrijwillig

streven wordt aangekweekt. Zij moeten in ons leger niet uitsluitend als toeschouwers optreden. Neen! Wij moeten die heeren leeren werken en handelen, door hen in het leger practisch te leeren doen datgene, wat zij later practisch in ons volk moeten overbrengen.

Ook Dr. SOESMAN heeft eenige beschouwingen gewijd aan de opvoeding van ons volk en hij heeft de vraag gesteld: hoe komt het, dat ons volk zoo weinig belang stelt in zijne weermacht? Hij heeft dit voornamelijk toegeschreven aan intellectueele overlading op de scholen bij niet voldoende lichamelijke oefening. De beteekenis hiervan erkennende, geloof ik niet, dat dit de *naaste* oorzaak zou zijn. Er komt van alles bij: onze handelsgeest, waardoor onze jeugd meer aangetrokken wordt tot winstgevende beroepen en waardoor onze weermacht in vredetijd nimmer die populariteit zal krijgen als bijv. bij den meer schwärmerisch aangelegden Duitscher het geval is; ook de glorie met onze Marine in het verleden, enz.; misschien oefent ook hier ons klimaat invloed uit, daar het ons wat zwaartillend maakt en daarom minder geneigd het weerbaarheidsvraagstuk flink aan te pakken. Maar de hoofdzaak is, volgens mij, dat men in ons land leger en volk gescheiden heeft gehouden. Vooral de beroepsofficieren behooren in ons leger de magnetische krachten te leggen, waardoor ons volk zich tot dat leger zal voelen aangetrokken. Zooals ik in mijne voordracht al zeide: onze weermacht worde, ook op geestelijk en zedelijk gebied, de *krachtuiting der natie*. Daarbij moet het weerbaarheidsvraagstuk met kracht worden aangevat. En waar het einddoel moet zijn, om geheel het volk weerbaar te maken, daar geloof ik, dat wij zelve in den door mij geschetsten ontwikkelingsgang wel wat te kort schieten, te veel durf missen, om iets te wagen en aan te pakken. Men heeft het wel eens doen voorkomen, alsof ware weerkracht alleen in de kazerne kan worden verkregen; doch ook buiten de kazerne kan voor onze weerbaarmaking uitnemend productieve arbeid worden verricht. De minderheid (n.l. de Heeren RËUTHER, BROUWER en MUTSAERS) der Staatscommissie van 1888 zeide daaromtrent in het Verslag zoo treffend juist:

„Welke legerorganisatie wij ook aannemen, welke sterkte wij aan het leger trachten te geven, hoe hoog wij de natuurlijke sterkte van het land mogen stellen, buiten twijfel is het, dat de materieele sterkte onzer krijgsmacht altijd zoo gering zal blijven in vergelijking met die van de legers der ons omringende groote mogendheden, wier aanval wij hebben te duchten, dat reeds uit dien hoofde een ontmoedigende indruk op een groot gedeelte der bevolking wordt teweeggebracht, zóó zelfs, dat velen aan de mogelijkheid eener krachtige verdediging des lands wanhopen. De indruk, dat wij zoo goed als weerloos zijn, die bij zooveel thans bestaat, die ons verzwakt en de pogingen om onze weerbaarheid te verhoogen grootendeels verlamt, mag niet blijven bestaan. Dit gevoel van zwakheid moet tot elken prijs worden weggenomen en plaats maken voor een gevoel van kracht. Doch dit kan, dit zal niet geschieden zoolang in een klein land als het onze de taak der verdediging geheel aan het leger en aan eene landweer, uit dat leger gesproten, wordt opgedragen, bij het ontwerpen onzer militaire organisatiën alleen rekening gehouden wordt met de materieele kracht, die aan dat leger kan worden gegeven en op den voorgrond wordt gesteld, dat dienst in het leger in tijd van vrede een vereischte is voor degenen, die met de wapenen in de hand aan de verdediging des lands wenschen deel te nemen.

.

Ten einde aan het volk zelfvertrouwen te geven, dient een geheel andere weg te worden ingeslagen. Aan ieder Staatsburger moet de overtuiging worden geschonken, dat de pogingen, door hem in vreedestijd gedaan om zich tot de verdediging zijns vaderlands voor te bereiden, in de ure des gevaars vruchten zullen afwerpen tot het verhoogen van onze nationale krachten en van onze weerbaarheid en dat het hiertoe niet noodig is, dat hij in tijd van vrede gedurende geruimen tijd zijn gezin en zijne beroepsbezigheden verlate en dienst in het leger neme. Door het in het leven roepen eener doelmatig georganiseerde volkswapening moet dit worden verkregen, want alleen dan zal de gewapende medewerking van de weerbare bevolking aan de verdediging des lands

worden verzekerd, en van die verdediging in waarheid eene nationale zaak worden gemaakt; eene zaak namelijk, die niet alleen het leger met eene reserve vroeger gedienden, maar het geheele volk aangaat. En dan zal ook buiten twijfel bij de bevolking het zelfvertrouwen ontstaan, aan ieder eigen, die zich in staat voelt op eigen kracht te steunen en gewapenderhand tot zijne verdediging op te treden.”¹⁾

De hier aangehaalde beschouwingen raken de kern van de quaestie, waarover ook Dr. SOESMAN sprak. Het leger heeft op het volk te grooten druk gelegd, de pogingen tot weerbaarmaking niet aangemoedigd, omdat deze hun weg niet alle door de kazerne namen. Dit heeft ons volk ontmoedigd. Doch in ons volk moet het zelfvertrouwen worden gewekt; slechts dan kan men succes hebben bij de verdediging des lands. En wanneer men dan zegt: er is geen militaire geest in ons volk, wij missen; wat de Zwitsers hebben, dan herhaal ik: wij hebben ons volk in zijne pogingen ontmoedigd. Ik erken, dat een Zwitser en een Nederlander twee verschillende menschen zijn; zij bezitten beiden eigenschappen, die de andere mist. Doch ieder mensch, 't zij Nederlander of Zwitser, heeft maar twee armen en twee beenen, één hoofd en één hart. Waarom zouden wij Nederlanders dan altijd zoo minderwaardig moeten blijven in vergelijking met de Zwitsers?

Ik ben er van overtuigd, dat wij zeker slagen zouden, wanneer ons korps beroepsofficieren met kracht zijne schouders onder het weerbaarheidsvraagstuk wilde zetten. Ik zou wel eens willen weten, waarom in ons land altijd onmogelijk zou moeten blijven, wat in Zwitserland wel mogelijk is.²⁾ Waar heden avond meermalen het Zwitsersche stelsel werd genoemd, was zulks echter geenszins om dat *stelsel* ongewijzigd voor Nederland aan te bevelen. Doch waarvan ik ten volle overtuigd ben, is, dat wij den kant uit moeten van den *geest* van het Zwitsersche stelsel; die geest is: durven, alles aanpakken; van alle beschikbare weerkrachten

¹⁾ Verslag, bladz. 124 en 125.

²⁾ Men leze hieromtrent de uitnemende beschouwingen van den Heer THOMSON bij de behandeling der Militiewet in de Tweede Kamer.

gebruik maken; de sluimerende krachten wekken en in militair verband brengen. Dan wordt weer de zedelijke energie des volks verhoogd. Vragen wij daarbij voorloopig naar geen stelsel, al zij het einddoel: een *Nederlandsch* stelsel. Hoofdzaak is en blijft, dat de geest, waarvan geheel het Zwitsersche stelsel doortrokken is, ook bij ons tot *volle* uiting kome. Laat men niet — door sterke beroepskaders (die thans weer aanzienlijk uitgebreid zullen worden), vele tractementen, dure pensioenen, een langdurig kazerneverblijf, vele doode weermiddelen e. d. — het paard achter den wagen spannen, doch laat ons de zedelijke energie des volks stalen, de in het volk sluimerende krachten wekken en deze, door doelmatige militaire oefening en organisatie, omsmeden tot weerkracht.

En hiermede, Mijnheer de Voorzitter, meen ik — zij het dan ook, volgens uw wensch, slechts kort — de verschillende sprekers te hebben beantwoord.

De VOORZITTER: Na hetgeen de Heer VAN DAM VAN ISSELT gezegd heeft, geloof ik namens U allen te spreken, wanneer ik hem ten zeerste dank zeg voor hetgeen hij ons heden avond heeft medegedeeld.

Het zij mij vergund daarop nog eene kleine aanvulling te geven.

Bij het aanhalen van voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis, vooral uit den ouden tijd, om een bewijs te leveren voor handelingen en te treffen maatregelen in den tegenwoordigen tijd, dient men tevens met een grooten factor rekening te houden, namelijk het verschil in de beschikbare hulpmiddelen, zooals strijd- en verkeersmiddelen, en in den geest des tijds, omdat een en ander zulke een grooten invloed heeft en dus niet buiten beschouwing mag worden gelaten, wil men althans niet verkeerde of minder juiste gevolgtrekkingen uit het verleden maken voor het tegenwoordige en de toekomst.

Zoo bestonden bijv. in den tijd, welken de spreker heeft aangehaald, de strijdkrachten geheel uit vrijwilligers, personen die van het soldaat zijn hun beroep maakten, gehard

waren in en werden door den krijg, en die zich met veel minder tevreden stelden dan thans het geval is.

Nu, en zelfs sedert lang, bestaat ons leger uit een zeer klein aantal *vrijwilligers* en een groot aantal *dienstplichtigen* met korten dienstdtijd onder de wapenen en geene ondervinding op het oorlogsveld, terwijl op allerlei gebied hooge eischen worden gesteld.

Waar nu de *militaire* eischen steeds hooger worden en in den geest van den tijd ligt het streven om den oefeningstijd der verplicht dienenden zoo kort mogelijk te maken, daar vraag ik mij af, hoe zal het leger in staat zijn om zijne oorlogstaak behoorlijk te vervullen, wanneer het daartoe geroepen mocht worden. Dit zal, immers, toch alleen mogelijk zijn, indien het zoo goed mogelijk daarvoor wordt voorbereid en daarbij gerekend kan worden op den steun der geheele bevolking.

Art. 181 der Grondwet zegt bovendien: „Tot bescherming der belangen van den Staat is er eene zee- en eene landmagt, bestaande uit vrijwillig dienenden en uit dienstplichtigen.” De krijgsmacht — Leger en Vloot — dient alzoo om de rustige uitoefening en ontwikkeling van landbouw, nijverheid, handel en scheepvaart te kunnen doen plaats hebben en deze bedrijven, evenals de verschillende takken van dienst in het land, te beschermen tegen belemmering, hetzij van het binnen-, hetzij van het buitenland. Zij is dus als het ware eene *Rijkspolitie*, die dan ook krachtig moet kunnen optreden, wanneer hare hulp wordt ingeroepen.

Te meer is dit noodig met het oog op de groote belangen van den Staat, d. i. het Nederlandsche volk, in onze koloniën.

Ik vermeen te mogen betwijfelen, of dit wel door ons volk voldoende wordt beseft; o.a. ook, omdat geene uitvoering is gegeven aan het in de Artt. 180 en 181 der Grondwet neergelegde beginsel van *algemeenen weerplicht*, ¹⁾ ten gevolge

¹⁾ Ter toelichting hiervan diene het volgende:

Art. 180 zegt: „Alle Nederlanders daartoe in staat, zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.

waarvan het grootste deel van de bevolking geen of weinig belang stelt in ons krijgswezen.

Wanneer wij nu verder zien, dat het aantal vrijwilligers bij de Infanterie, de Cavalerie en de Artillerie zeer gering is; dat er een belangrijk incompleet is aan het noodig geachte aantal vrijwillig dienende soldaten, ¹⁾ kader en officieren; dat men dit aantal nog meer wil inkrimpen, in het bijzonder wat het beroepskader betreft; dat het streven is om de dienstplichtigen zoo kort mogelijk te doen dienen, waardoor het hoogst moeilijk wordt hen tot bruikbare soldaten te vormen — ook wegens het gemis van eene *kern* van vrijwilligers — en een goed kader en goede officieren te verkrijgen, dan vraag ik mij nogmaals af, hoe ons leger in staat zal zijn ons grondgebied te verdedigen, wanneer door de gevechten en ziekten, of reeds vroeger, de *vrijwillig dienenden* zullen komen te ontbreken.

Men verwacht alles van het reserve- en het militiekader, het zoogenaamde „verlofskader”, maar wat moet het resultaat zijn, waar men tevreden is met zulke lage eischen als die, thans gesteld aan de personen, die in oorlogstijd de *aanvoerders* zullen moeten zijn?

Ik geloof op grond van mijne vroegere ondervinding te mogen zeggen, dat een op die wijze samengesteld leger — bovendien zeer zwak aan Artillerie — niet anders dan „Kanonenfutter” zal zijn, en dat het reeds zal wegslinken door gebrek aan tucht. Waarlijk, de tegenwoordige

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die pligt worden opgelegd”.

In de 2e alinea van Art. 181 staat: „De wet regelt de verplichte krijgsdienst. Zij regelt ook de verplichtingen die aan hen, die niet tot de zee- of landmagt behooren, ten aanzien van 's Lands verdediging opgelegd kunnen worden”.

De ter zake bedoelde *weerplicht* kan bestaan in het vervullen van gewapenden of ongewapenden dienst, dan wel in het betalen van geld (weerbelasting), door de Wet te bepalen.

¹⁾ Op 1 Juli 1911 ontbraken er aan de *organieke sterkte* van 6380 man niet minder dan 3473; bovendien nog 160 officieren, 156 onderofficieren, 1303 korporaals, 609 tamboers en hoornblazers, 52 werklieden en stokers, ongerekend het incompleet bij de Landweer, ook deel uitmakende van de Landmacht.

geest van het volk is niet van dien aard, dat wij veel heil van „idealén” en „utopieën” kunnen verwachten.

Daarom dient in het bijzonder rekening te worden gehouden met dien geest des tijds en met den in alle eeuwen gegolden hebbenden eisch voor de strijdkrachten, dat deze zoo goed mogelijk uitgerust en geoefend, zoo goed mogelijk aangevoerd behooren te worden.

Die eisch klemt thans nog meer dan vroeger, toen het leger uit aangeworven personen, z.g. „huurlingen”, bestond, nu door den *persoonlijken dienstplicht* alle klassen der maatschappij in het leger vertegenwoordigd zijn. Wordt aan dien eisch voldaan, dan zal het Volk ook belang stellen in *zijn* Leger. Is dit echter gebrekkig, dan kan het niet anders of het volk zal al het geld, dat er vóór gegeven wordt, verloren achten en alle offers voor niets gebracht.

Ik heb gemeend dat te moeten releveeren, omdat er in den laatsten tijd zoo veel geschermd wordt met het woord „Volksleger”. Slechts dan, als men een volksleger beschouwt als Leger en Volk één, ga ik in menig opzicht met den inleider mede.

Ik zeg den geachten inleider nogmaals dank en eveneens de heeren, die aan het debat hebben deelgenomen, in het bijzonder den Heer SOESMAN, en sluit thans de vergadering.
